Lokalna Grupa Działania “Białe Ługi”

Lokalna Strategia Rozwoju

Trzemosna, wrzesień 2024

Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego
Rzeczpospolita Polska
Dofinansowane przez Unię Europejską
Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka Partnerstwa Lokalnego 4
Nazwa LGD i forma prawna 4
Opis procesu tworzenia partnerstwa 4
Ogólny opis struktury LGD 6
Informacja o składzie organu decyzyjnego 7
Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym 8
Wewnętrzne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD 8
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR 10
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR 15
Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypacyjnych 15
Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR 16
Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR 20
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR 22
Demografia 22
Gospodarka 24
Turystyka 26
Problemy społeczne 28
Infrastruktura 29
Działalność sektora społecznego. Kapitał ludzki i kapitał społeczny 30
Analiza SWOT 31
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia 35
Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami 35
Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR 42
Wartość dodana podejścia LEADER 44
Rozdział VI. Cele i wskaźniki 46
Specyfikacja i opis celów 46
Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców 46
Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych 47
Cel 3. Inteligentne społeczeństwo 48
Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania. 48
Opis przedsięwzięć realizujących cele LSR 50
Przedsięwzięcia w celu 1. 50
Przedsięwzięcia w celu 2. 56
Przedsięwzięcia w celu 3. 62
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru 67
Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD 67

Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR ... 67
Realizacja projektów grantowych ... 69
Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru ... 69
Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR ... 71
Definicja innowacyjności ... 71
Premiowanie współpracy z innymi podmiotami ... 72
Rozdział VIII .Plan działania ... 74
Rozdział IX. Plan finansowy ... 75
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja ... 77
Opis procesu monitorowania realizacji LSR ... 77
Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja 78
Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych ... 81
Spis literatury ... 83
Załącznik nr 1: Cele i przedsięwzięcia ... 84
Załącznik nr 2: Plan działania ... 86
Załącznik nr 3: Budżet LSR ... 94
Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR ... 95

Rozdział I. Charakterystyka Partnerstwa Lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (Strategia RLKS, zwana też Lokalną Strategią Rozwoju – LSR) została opracowana przez Lokalną Grupę Działania „Białe Ługi". Strategią objęte zostały gminy Bogoria, Chmielnik, Daleszyce, Pierzchnica, Raków, Staszów i Szydłów znajdujące się w województwie świętokrzyskim.

LGD „Białe Ługi" funkcjonuje jako stowarzyszenie i jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych i osób prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Organizacja działa na podstawie przepisów: ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.), rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. U. L 231 z 30.6.2021) oraz statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" i innych dokumentów wewnętrznych.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

Bardzo istotnym zasobem LGD „Białe Ługi" jest doświadczenie. Początki organizacji sięgają 2006 roku. Założycielskie zebranie Związku Stowarzyszeń „Białe Ługi" odbyło się 3 lutego 2006 roku w Daleszycach. Wzięło w nim udział 26 osób, z czego 23 było reprezentantami organizacji członków założycieli Związku Stowarzyszeń. Już 31 marca LGD zostało zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym. W drugiej połowie 2007 roku podjęto działania służące dostosowaniu Związku Stowarzyszeń „Białe Ługi" do wymagań jakie zostały określone w Ustawie z dnia 7 marca 2007 roku o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Jedną z konsekwencji było przyjęcie nazwy Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi".

Do końca 2007 roku w poczet członków Stowarzyszenia wchodziły: Miasto i Gmina Chmielnik, Miasto i Gmina Daleszyce, Miasto i Gmina Staszów, Gmina Gnojno, Gmina Pierzchnica, Gmina Raków, Gmina Szydłów oraz organizacje z terenu tych jednostek samorządu terytorialnego. Ostateczny skład ukształtował się w czerwcu 2008 roku, kiedy do Stowarzyszenia przystąpiła Gmina Bogoria. W tym składzie LGD „Białe Ługi" realizowało z sukcesami Lokalną Strategię Rozwoju (LSR) na lata 2007–2013. Oparta była ona na dwóch celach ogólnych:

1. LGD „Białe Ługi" regionem atrakcyjnym turystycznie.
2. Najlepsze produkty i aktywności lokalne w LGD „Białe Ługi".

W ich ramach określono 5 celów szczegółowych:

1.1. Wzbogacenie oferty turystycznej obszaru LGD o atrakcyjne i konkurencyjne produkty turystyczne generujące nowe miejsca pracy w sektorze turystycznym.

1.2. Spójny zakres promocji i informacji turystycznej obszaru LGD.

1.3. Podniesienie atrakcyjności przestrzeni publicznej obszaru LGD.

2.1. Wykreowanie komercyjnych, atrakcyjnych i rozpoznawalnych produktów lokalnych.

2.2. Pobudzenie aktywności lokalnej.

We wszystkich celach zrealizowano 14 przedsięwzięć przyczyniających się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu, rozwoju produktów lokalnych oraz aktywizacji społeczności. W tym czasie LGD „Białe Ługi" nabyła bezcenne doświadczenie, a jednym z kluczowych aspektów była realizacja projektów w ramach:

- I i II Pilotażowego Programu LEADER+;
- Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki: „Wspieranie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego", „Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji", „Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej", „Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich";
- Szwajcarskiego Programu Współpracy z Nowymi Krajami UE;
- Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Łączny budżet działań w ramach programu LEADER 2007-2013 wyniósł 15 379 671,82 zł, z czego zrealizowano małe projekty (2 310 075,91 zł), działania z zakresu odnowy i rozwoju wsi (8 353 197,68 zł), różnicowania w kierunku działalności nierolniczej (58 252,00 zł), tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw (748 415,00 zł) oraz projekty współpracy (212 460,76 zł). W przypadku tych ostatnich udało się zrealizować trzy partnerskie inicjatywy. Pierwsza z nich to „Dziedzictwo Naszą Atrakcją", w którego ramach współpracowano z 7 LGD-ami z 5 województw, a celem działań była wzajemna i wspólna promocja regionu poprzez organizację targów, wydanie publikacji oraz konkursy dla dzieci i młodzieży (LGD „Białe Ługi" było grupą koordynującą projekt). Drugi z projektów to „Śliwkowy Obszar Turystyczny – PAT (Plum Area Tourist)", który miał charakter międzynarodowy i realizowany był przez cztery Lokalne Grupy Działania (Stowarzyszenie „Na Śliwkowym Szlaku" i Stowarzyszenie „Białe Ługi" z Polski, LGD BACHUREN ze Słowacji oraz LGD CSERHÁTALJA z Węgier). Projekt ten polegał na wspólnej promocji oraz wymianie doświadczeń w zakresie przetwórstwa śliw i innych owoców oraz ustanowieniu produktu turystycznego związanego ze śliwką jako wspólnym elementem obszarów działania współpracujących LGD, które posiadają wiekowe tradycje związane z hodowlą i jej przetwórstwem. Trzeci projekt to „Szlak Przygody", który był realizowany przez 6 LGD, a jego głównym celem było powstanie największego turystycznego produktu sieciowego w Polsce opartego na programie lojalnościowym, oferującego różnego rodzaju atrakcje na liczącym 850 kilometrów szlaku.

Ostatnie lata to dla LGD „Białe Ługi" okres realizacji Strategii RLKS przygotowanej na potrzeby okresu programowania Unii Europejskiej przypadającego na lata 2014-2020. Do tworzenia nowej Strategii przystąpiono z 7 gminami, z uwagi na pomniejszenie obszaru LGD o gminę Gnojno. W dokumencie określono jeden cel ogólny, który nazwano „LGD Białe Ługi silne zasobami obszaru i pasjami mieszkańców". Dopasowano do niego trzy cele szczegółowe:

1.1. Turystyczne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

1.2. Pobudzenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców.

1.3. Wsparcie realizacji pasji mieszkańców i turystów.

W działaniach LGD „Białe Ługi" doskonale widać, że podstawą nie jest tylko dążenie do realizacji założonej wartości wskaźników, ale również to, by w ich ramach wykonać ciekawe i bardzo potrzebne przedsięwzięcia, będące odpowiedzią na zdiagnozowane w LSR problemy społeczne. Realizacja LSR przyczyniła się więc do propagowania postaw przedsiębiorczych w społeczności lokalnej, czego przejawem było powstawanie nowych firm i rozwój już istniejących, a także aktywne uczestnictwo w organizowanych szkoleniach. W każdej gminie powstała też infrastruktura przeznaczona do użytku publicznego, w tym siłownie zewnętrzne, place zabaw, boiska sportowe, świetlice wiejskie czy kort. Należy też podkreślić, że LGD przysłużyła się lokalnej społeczności przeznaczając środki na rozmaite wydarzenia przygotowane przez organizacje i stowarzyszenia. W rezultacie w ramach LSR zrealizowano dużo festynów i warsztatów (m.in. gastronomiczne i rękodzielnicze), ale też spotkania integracyjne, przeglądy orkiestr dętych, wspólne kolędowanie, rajdy prozdrowotne i operacje proekologiczne. Efektem prowadzonych działań był rozwój kapitału społecznego, a dodatkowo należy podkreślić, że LGD „Białe Ługi"

odegrała kluczową rolę w powstaniu wielu stowarzyszeń. Dało się też zaobserwować szereg operacji kierowanych na rozwój turystyki.

W poprzednim okresie programowania LGD „Białe Ługi" skutecznie realizowała cztery projekty we współpracy z innymi Lokalnymi Grupami Działania. Pierwszy „Kreator przedsiębiorczości" polegał na promowaniu lokalnej przedsiębiorczości, pomocy w tworzeniu nowych działalności gospodarczych i wspieraniu funkcjonujących firm, a także kształtowaniu postaw przedsiębiorczych wśród dzieci, młodzieży i dorosłych. W jego ramach utworzono Lokalne Centrum Wspierania Przedsiębiorczości (LCWP) i zorganizowano szkolenia. Drugi projekt, „Czas na Świętokrzyskie" służył promocji oferty turystycznej województwa, a w jego ramach LGD „Białe Ługi" prowadziła działalność promocyjną województwa w trakcie targów Agrotravel oraz wykonała turystyczny portal. Trzeci z projektów „Strefy aktywności" dotyczył stworzenia miejsc i warunków aktywności, a także nowych możliwości spędzania wolnego czasu dla mieszkańców i turystów. Czwarty realizowany projekt to „EKOlogiczni Liderzy LGD", a jego celem jest edukowanie, promowanie i wspieranie działań pozytywnie wpływających na ochronę środowiska (termin jego zakończenia planowany jest na grudzień 2023 roku).

Należy więc podkreślić, że LGD „Białe Ługi" realizuje długofalową wizję rozwoju obszaru. Oparta jest ona na wykorzystaniu jego kluczowych zasobów, w tym unikatowej przyrody, bogatego dziedzictwa kulturowego oraz dogodnego położenia. Stowarzyszenie w swoich działaniach dysponuje również wypróbowanymi kanałami komunikacji ze społecznością lokalną. W trakcie prac nad poprzednią Lokalną Strategia Rozwoju z bardzo owocnymi efektami stosowano rozmaite metody partycypacyjne w trakcie prac nad dokumentem, w tym spotkania gminne, wywiady grupowe, warsztaty otwarte, badania ankietowe, dyżury pracownika online, spacer badawczy, udostępnienie formularza zgłaszania uwag. Same działania komunikacyjne w trakcie realizacji LSR były również zróżnicowane - znajdowały się wśród nich działania wykorzystujące komunikację zapośredniczoną przez internet, materiały rozdysponowywane w formie papierowej oraz kontakty osobiste. Takie zróżnicowanie na pewno zwiększało szansę dotarcia do osób z różnych grup wiekowych. Część z działań realizowano incydentalnie (np. spotkania informacyjne otwarte na obszarze LGD), zaś inne stanowiły codzienną rutynę dla pracowników LGD (np. kontakty telefoniczne z potencjalnymi beneficjentami). Skuteczność prowadzonych przez LGD „Białe Ługi" działań komunikacyjnych i stosowanych metod partycypacyjnych została potwierdzona również w czasie tworzenia niniejszej Strategii RLKS, w który to proces włączyła się znaczna liczba mieszkańców.

Udział LGD „Białe Ługi" w rozwoju obszaru to zjawisko jak najbardziej zauważalne i będące efektem trwającego od kilkunastu lat nieustannego procesu budowania partnerstwa. W rezultacie uzasadnione są oczekiwania mieszkańców o kontynuacji działań w ramach kolejnej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność. W jej przygotowanie włączono wszystkie dobre praktyki realizacji dwóch poprzednich LSR-ów.

Ogólny opis struktury LGD

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" to organizacja inkluzywna. Członkami LGD mogą zostać wszystkie osoby fizyczne oraz osoby prawne zainteresowanie włączeniem się w działania na rzecz rozwoju partnerskich gmin. W rezultacie można mówić o tym, iż LGD „Białe Ługi" to grupa jak najbardziej reprezentatywna dla lokalnej społeczności. W jej skład wchodzą przedstawiciele grup interesów sektora publicznego, społecznego, jak i gospodarczego. Udział w partnerstwie przedstawicieli trzech grup interesu daje możliwość wypracowania rozwiązań uwzględniających potrzeby mieszkańców, organizacji społecznych, instytucji publicznych i przedsiębiorców. W konsekwencji praktycznie wszystkie główne grupy docelowe przedsięwzięć ważnych z punktu widzenia realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju są reprezentowane w Stowarzyszeniu. W 2022 roku łączna liczba członków LGD wyniosła 81 - 58 z nich reprezentowało grupę interesów społecznych, 12 reprezentantów posiada grupa interesów gospodarczych, a grupę interesów sektora publicznego reprezentuje 11 instytucji.

Struktura Stowarzyszenia oddaje zróżnicowanie lokalnej społeczności. W jego skład wchodzi 36 kobiet i 45 mężczyzn. Gdyby podzielić mieszkańców na grupy wiekowe w zależności od dekady życia, to najliczniej reprezentowani w 2022 roku byli mieszkańcy powyżej 60 roku życia (31 osób) oraz w przedziale wiekowym między 40 a 49 rokiem życia (22 osoby). Lokalna Grupa Działania nie jest zdominowana przez reprezentantów żadnej z gmin. Najwięcej członków Stowarzyszenia wywodzi się z gminy Raków (13), ale

niewiele mniej pochodzi z gmin Daleszyce, Szydłów, Chmielnik, Pierzchnica (12) i Staszów (11). Najmniej przedstawicieli posiada gmina Bogoria (7), a dodatkowo w składzie znajdują się reprezentanci sąsiadującej z obszarem LGD gminy Gnojno (2).

Stowarzyszenie LGD „Białe Ługi" posiada następujące organy:

1. Walne Zebranie Członków (WZC),
2. Zarząd LGD,
3. Rada LGD,
4. Komisja Rewizyjna.

Walne Zebranie Członków jest najwyższą władzą LGD. Do jego kompetencji należy przede wszystkim uchwalanie kierunków i programu działania LGD, wybór oraz odwoływanie członków innych organów LGD, rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań, uchwalanie Statutu i jego zmian, uchwalanie regulaminów WZC, Zarządu LGD oraz Komisji Rewizyjnej, uchwalanie planów finansowych LGD oraz inne kompetencje określone w Statucie.

Walne Zebranie swoje stanowisko wyraża w formie uchwał po przeprowadzeniu głosowania. Uchwały Walnego Zebrania Członków podejmowane są w wyniku głosowania jawnego zwykłą większością głosów. Od tych ogólnych zasad wyjątkiem są jedynie decyzje dotyczące szczególnie ważnych kwestii jak uchwalenie lub zmiana statutu Stowarzyszenia czy odwołanie członków organów LGD (uchwała w tych sprawach wymaga bezwzględnej większości głosów i w głosowaniu, na którym obecna jest co najmniej połowa członków uprawnionych do głosowania).

Zarząd LGD kieruje całokształtem działalności LGD zgodnie z uchwałami Walnego Zebrania oraz reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz i ponosi odpowiedzialność za swoją pracę przed Walnym Zebraniem. Do kompetencji Zarządu należy m.in. kierowanie bieżącą pracą LGD, zwoływanie Walnego Zebrania Członków, powoływanie i odwoływanie dyrektora Biura LGD oraz zatrudnianie pracowników, ustalanie regulaminów Rady LGD i Biura, realizacja LSR zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (w tym ogłaszanie konkursów na nabory wniosków o udzielenie wsparcia, ich przyjmowanie i przedkładanie Radzie), opracowywanie i zatwierdzanie zmian w LSR oraz innych wymaganych dokumentów.

W skład Zarządu LGD „Białe Ługi" wchodzi siedem osób: Prezes, dwóch Wiceprezesów, Sekretarz, Skarbnik oraz dwóch członków. Każda osoba jest przedstawicielem innej gminy wchodzącej w skład LGD, co oznacza, iż każda z siedmiu gmin posiada swojego przedstawiciela w Zarządzie LGD. Warto też dodać, że w składzie Zarządu przedstawicielami grupy interesów sektora publicznego są 2 osoby, a grupy interesów sektora społecznego 5 osób.

Komisja Rewizyjna jest wybierana przez Walne Zebranie Członków i składa się z 7 członków (Przewodniczący, 2 Wiceprzewodniczących, Sekretarz Komisji i 3 Członków Komisji). Każda z gmin posiada swojego reprezentanta. Do kompetencji Komisji Rewizyjnej należy przede wszystkim kontrola merytorycznej i finansowej działalności LGD, ale też składanie wniosków o udzielenie absolutorium dla Zarządu na Walnym Zebraniu Członków czy występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków.

Informacja o składzie organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym LGD „Białe Ługi" jest **Rada**. Do kompetencji organu należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia. Są to kompetencje zgodne z regulacjami ustanowionymi przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z 17 grudnia 2013 r. nr 1303/2013.

W skład Rady wchodzi 14 osób (Przewodniczący Rady, 2 Wiceprzewodniczących Rady, Sekretarz Rady i 10 Członków Rady). Mieszkańcy każdej z gmin stanowiących obszar działania LGD „Białe Ługi" reprezentowani są w Radzie przez dwie osoby. Przedstawicielami grupy interesów sektora społecznego jest 7 osób (50% składu Rady), grupy interesów sektora gospodarczego 3 osoby (21,43% składu Rady) oraz grupy interesów sektora publicznego 4 osoby (28,58 % składu Rady). Dominacja w Radzie LGD „Białe Ługi" przedstawicieli grupy interesów społecznych i fakt, iż jego reprezentanci wywodzą się z każdej z partnerskich gmin powoduje, że proces decyzyjny nie może zostać

zdominowany przez żadną pojedynczą grupę interesu. Innym zabezpieczeniem przed taką ewentualnością są przyjęte przez LGD „Białe Ługi" procedury.

Warto również zwrócić uwagę, że członkowie Rady są osobami w różnym wieku – są wśród nich zarówno osoby młode, osoby w wieku średnim oraz seniorzy powyżej 65 roku życia.

Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Członkowie Rady podejmują decyzje w procesie oceny i wyboru wniosków kierując się opracowanymi wspólnie z zespołem piszącym strategię i następnie zatwierdzonymi przez Walne Zebranie Członków kryteriami oceny i wyboru. Istotnym aspektem jest niewątpliwie fakt, iż proces decyzyjny zorganizowany jest w sposób, który ma zapewnić bezstronność podejmowanych rozstrzygnięć. Kluczową kwestią jest tutaj procedura wyłączenia członków Rady z oceny zgodności operacji z Lokalną Strategią Rozwoju w sytuacji, gdy istnieje możliwość wystąpienia konfliktu interesów.

Procedury określają sposób organizacji naborów wniosków (m.in. tryb ogłaszania, czas trwania, miejsce składania wniosków). Procedura wyboru i oceny grantobiorców reguluje dodatkowo proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania projektów oraz zasady kontroli. Przyjęte procedury określają sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów oraz ustanawiają osobę odpowiedzialną za prawidłowy przebieg procesu oceny i wyboru, poprawność dokumentacji oraz zgodność formalną. Kryteria wyboru operacji i kryteria wyboru grantobiorców będą określane w sposób mierzalny i przejrzysty, a ewentualne kryteria jakościowe będą zawierały dodatkowe wyjaśnienia w celu ujednolicenia sposobu ich oceny. O przyznaniu punktów dla danego wniosku decyzję podejmuje każdy z członków jednoosobowo. W następnym etapie na podstawie średniej ilości uzyskanych punktów tworzona jest lista rankingowa, która jest zatwierdzana uchwałą Rady. Warto podkreślić, że wnioskodawca dysponuje możliwością oprotestowania decyzji Rady w przypadku projektów innych niż grantowe, a w przypadku projektów grantowych wnioskodawcy przysługuje możliwość skorzystania z procedury odwoławczej. Więcej informacji na temat ustanawiania procedur i kryteriów wyboru znaleźć można w Rozdziale 7.

Decyzje Rady LGD podejmowane są w wyniku jawnego głosowania, nad którego przebiegiem czuwa Przewodniczący Rady. Rada funkcjonuje zgodnie z Ustawą o RLKS i w rezultacie zachowuje parytety, w tym władze publiczne, ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu (w składzie Rady, na etapie podejmowania decyzji, na etapie wyboru operacji), a także partnerzy niebędący instytucjami publicznymi posiadają co najmniej 50% głosów (w składzie Rady, na etapie wyboru operacji).

Decyzje Rady podejmowane są w formie uchwały, zwykłą większością głosów w obecności co najmniej 3 członków Rady (w sytuacji po podpisaniu Deklaracji i/lub zweryfikowaniu parytetów i/lub reprezentowanej grupy interesów w przypadku podejmowania decyzji w zakresie oceny i wyboru operacji) lub 50% jej członków (w pozostałych przypadkach).

Wewnętrzne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Funkcjonowanie LGD „Białe Ługi" oparte jest na dokumentach dostępnych dla wszystkich zainteresowanych. Zapisy zawarte w tych dokumentach regulują najważniejsze aspekty funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania. W poniższej tabeli zebrano najważniejsze informacje na ich temat.

Dokumenty wewnętrzne regulujące funkcjonowanie LGD „Białe Ługi"		
Tytuł dokumentu	**Sposób uchwalenia/aktualizacji**	**Główne zapisy**
Statut Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi"	Uchwalenie statutu Stowarzyszenia lub jego zmiana dokonywana jest przez Walne Zebranie Członków. Zmiany Statutu dokonuje Walne Zebranie uchwałą podjętą bezwzględną	• struktura organizacyjna LGD „Białe Ługi", • sposób działania LGD „Białe Ługi", • cele LGD „Białe Ługi", • prawa i obowiązki członków LGD „Białe Ługi"

	większością głosów przy obecności ponad połowy członków.	• sposoby wyboru władz i określenie ich kompetencji.
Regulamin prac Zarządu Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi"	Regulamin Prac Zarządu uchwala i zmienia Walne Zebranie Członków LGD	• zadania Zarządu LGD, • organizacja pracy Zarządu LGD.
Regulamin Rady LGD „Białe Ługi”	Za uchwalanie i aktualizację odpowiada Zarząd LGD	• uprawnienia, organizacja pracy i tryb obradowania Rady LGD „Białe Ługi", • zasady posiedzeń prowadzonych w ramach procedury wyboru i oceny operacji oraz procedury wyboru i oceny grantobiorców.
Regulaminu Pracy Biura Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi”	Dokument uchwalany i aktualizowany przez Zarząd LGD	• określa strukturę organizacyjną Biura LGD, • określa organizację pracy i sposób działania Biura LGD „Białe Ługi”, • wskazuje zakres obowiązków na poszczególnych stanowiskach pracy.
Regulamin Pracy Komisji Rewizyjnej Lokalnej Grupy Działania "Białe Ługi"	Regulamin Prac Komisji Rewizyjnej uchwala i zmienia Walne Zebranie Członków LGD	• określa szczegółowe zadania Komisji Rewizyjnej, • określa organizację pracy Komisji Rewizyjnej.

Tabela 1. Dokumenty wewnętrzne regulujące funkcjonowanie LGD "Białe Ługi"

Zadania realizowane przez Lokalną Grupę Działania „Białe Ługi” wymagają niewątpliwie profesjonalnego zorganizowania struktur wewnętrznych i rozwijania odpowiednich kwalifikacji ekonomicznych i administracyjnych. Potwierdzeniem skuteczności LGD w tym aspekcie jest powodzenie realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju w poprzednich okresach programowania. Duża uwaga przykładana jest także do kompetencji zespołu LGD, co znajduje potwierdzenie w dopracowanym sposobie rekrutacji nowych pracowników i dbałości o podnoszenie kompetencji zarówno osób zatrudnionych w Biurze LGD, jak i przedstawicieli organów. Pomocne jest w tym zgromadzone w ciągu ostatnich kilkunastu lat budowania partnerstwa doświadczenie w stosowaniu metod partycypacyjnych. Potencjał do odpowiedniego zarządzania środkami publicznymi stanowi niewątpliwie cechę wyróżniającą LGD „Białe Ługi".

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Obszar LGD „Białe Ługi" obejmuje siedem sąsiadujących ze sobą gmin położonych w województwie świętokrzyskim w powiatach:

- kieleckim - Chmielnik, Daleszyce, Pierzchnica, Raków;
- staszowskim - Bogoria, Staszów, Szydłów.

Pięć spośród gmin obszaru to gminy miejsko-wiejskie (Chmielnik, Daleszyce, Pierzchnica, Staszów i Szydłów), a dwie to gminy wiejskie (Raków, Bogoria). Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 1 119 km^2. Cały obszar jest spójny w kontekście przestrzennym, a każda para gmin wchodzących w skład LGD znajduje się w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, zaś cały obszar pozostaje w jednym obrysie. Siedziba Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi" zlokalizowana jest w miejscowości Trzemosna w gminie Daleszyce. Dodatkowo LGD posiada biuro w Staszowie, które pierwotnie funkcjonowało jako Lokalne Centrum Wspierania Przedsiębiorczości (w trakcie realizacji projektu współpracy „Kreator przedsiębiorczości"), a obecnie pełni funkcję biura terenowego. Niewątpliwie dodatkowa placówka biura LGD stanowi wielkie udogodnienie logistyczne dla beneficjentów i osób zainteresowanych wsparciem lub doradztwem oferowanym przez Lokalną Grupę Działania.

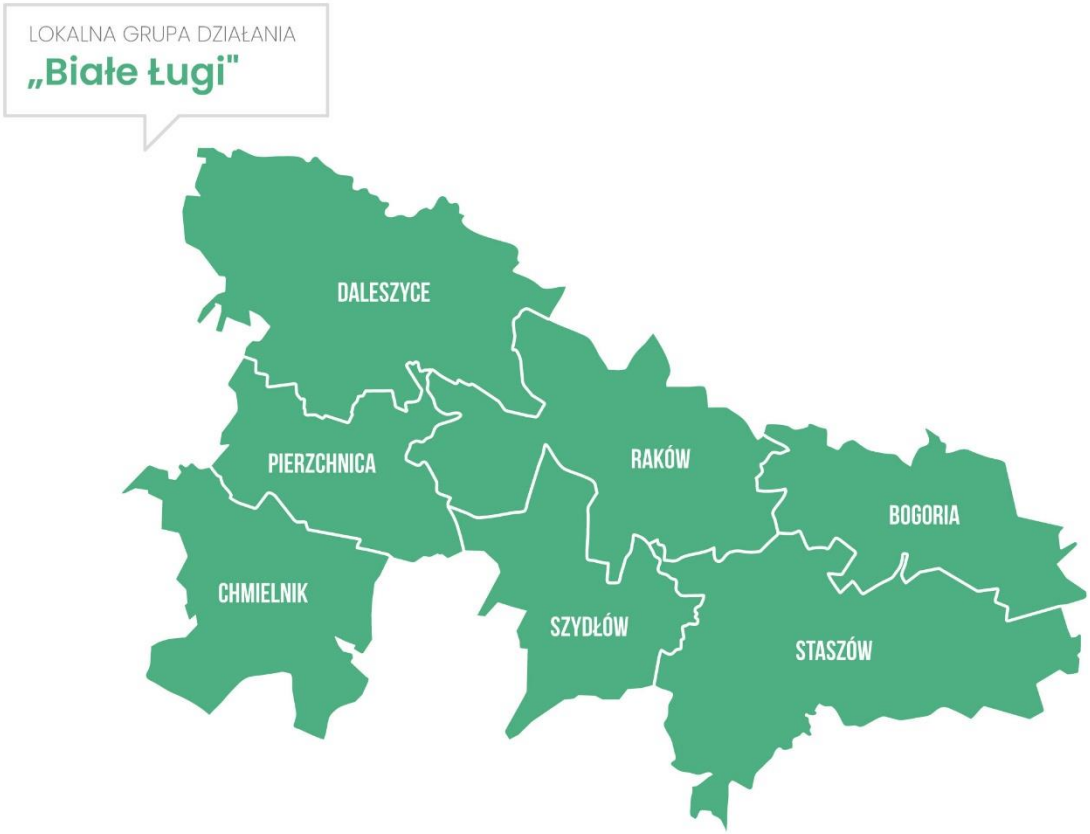

Rysunek 1. Obszar LGD „Białe Ługi".

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2015 roku obszar LGD zamieszkiwało 76 473 osób. W 2020 roku wskaźnik był niższy i wyniósł 74 602 osoby (stan na 31.12.2020). Należy podkreślić, że w omawianym okresie liczba mieszkańców spadła w większości gmin obszaru LGD, a negatywny trend nie dotknął tylko gmin Daleszyce i Pierzchnica. Biorąc pod uwagę poszczególne gminy wchodzące w skład LGD, zdecydowanie najliczniej zamieszkiwana jest gmina Staszów, a najmniejszą liczbę mieszkańców posiada gmina Szydłów. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela.

Ludność w gminach wchodzących w skład LGD wg stanu na 31.12.2020 (źródło BDL)		
Nazwa gminy/rok	**2015**	**2020**
Chmielnik	11 444	10 973
Daleszyce	15 647	16 258
Pierzchnica	4 793	4 816
Raków	5 716	5 429
Bogoria	7 892	7 521
Staszów	26 193	25 150
Szydłów	4 788	4 455

Tabela 2. Ludność w gminach wchodzących w skład LGD wg stanu na dzień 31.12.2020.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowana przez LGD „Białe Ługi" jest strategią wielofunduszową. Oznacza to, że jest ona współfinansowana przez różne Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI). W ramach realizacji LSR wdrażane będą operacje wspierane przez:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW),
2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Poszczególne EFSI obejmują swoim zakresem oddziaływania cały obszar LGD, czyli każdą z siedmiu wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" gmin. Oznacza to, że w każdej z nich będzie możliwość realizowania operacji w ramach każdego z wymienionych powyżej Funduszy.

Spójność obszaru to kluczowa cecha, której konsekwencją jest zasadność stosowania podejścia RLKS. W LGD „Białe Ługi" spójność nie dotyczy tylko przestrzennej biskości gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania, ale także aspektów funkcjonalnych i społecznych.

Na spójność ekonomiczną kluczowy wpływ ma położenie w niedalekiej odległości od Kielc – stolicy województwa świętokrzyskiego oraz innych większych miast, w tym przede wszystkim Buska-Zdroju, Sandomierza, Ostrowca Świętokrzyskiego oraz Tarnobrzega leżącego w województwie podkarpackim. Tego rodzaju sąsiedztwo daje pewne możliwości w aspekcie rozwoju LGD oraz gospodarczego wykorzystania jego potencjału kulturowego i naturalnego. Ma to ścisły związek z tym, iż miasta stanowią duży rynek zbytu, zaś ich mieszkańcy są potencjalnymi odbiorcami oferty wypoczynkowej i kulturalnej oraz produktów i usług oferowanych na obszarze LGD.

Wyróżnikiem obszaru LGD „Białe Ługi" są zasoby przyrodnicze. Ich lista została przygotowana wspólnie z mieszkańcami poszczególnych gmin w czasie prowadzonych w 2022 roku warsztatów strategicznych. Podkreślano walor w postaci bardzo dużej lesistości, która obejmuje ponad 33% powierzchni LGD (największe skupiska lasów znajdują się w zachodniej i południowej części obszaru). Jedną z największych atrakcji turystycznych jest rezerwat torfowiskowy „Białe Ługi" z niezwykle ciekawą roślinnością bagienną i obecnością wielu gatunków ptaków. Teren LGD jest bogaty w wody powierzchniowe. Na rzece Czarnej powstał największy sztuczny zbiornik wodny na Ziemi Świętokrzyskiej - zalew Chańcza, który jest popularnym miejscem kąpieli i sportów wodnych. Innymi atrakcyjnymi

miejscami tego rodzaju są: zalew Buczyna w Bogorii, zalew Andrzejówka w gminie Chmielnik oraz zalew z molo w Borkowie. Na obszarze LGD występują też różne formy ochrony przyrody, a wśród nich wymienić trzeba:

- rezerwaty przyrody (Białe Ługi i Cisów im. prof. Zygmunta Czubińskiego w gminie Daleszyce),
- parki krajobrazowe (Szaniecki Park Krajobrazowy na obszarze gminy Chmielnik, Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy na terenie gmin Daleszyce, Pierzchnica i Raków),
- obszar chronionego krajobrazu (Jeleniowsko-Staszowski na terenie gmin Bogoria i Staszów, Chmielnicko-Szydłowski na obszarze gmin Chmielnik, Szydłów, Pierzchnica i Raków, Nadnidziański i Szaniecki na obszarze gminy Chmielnik, Cisowsko-Orłowiński na terenie gmin Daleszyce, Pierzchnica i Raków oraz Podkielecki Obszar Chronionego Krajobrazu w gminie Daleszyce),
- obszary natura 2000 (Ostoja Żyznów w gminie Bogoria i Staszów, Kras Staszowski w gminie Staszów, Ostoja Stawiany i Ostoja Szaniecko-Solecka w gminie Chmielnik, Lasy Cisowsko-Orłowińskie na terenie gmin Daleszyce, Pierzchnica i Raków oraz Dolina Warkocza i Dolina Czarnej Nidy w gminie Daleszyce),
- liczne pomniki przyrody na obszarze każdej gminy wchodzącej w skład LGD (Jaskinia w Śladkowie, Jaskinia Lubańska, Diabelski Kamień i źródło pod Diabelskim Kamieniem, jesion im. Stefana Czerwca, dęby im. 2 Pułku Piechoty Legionów, miłorząb chiński, buki pospolite, orzech czarny, cisy pospolite, topola biała, klon jawor, klon pospolity, jałowce pospolite, lipy szerokolistne, modrzewie europejskie, wierzba biała, sosny zwyczajne, dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, jesiony wyniosłe, skałki i głazy narzutowe),
- stanowiska dokumentacyjne (pozostałości dawnego górnictwa rud żelaza i wychodnia geologiczna lamprofirów w gminie Daleszyce)
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (Golejów w gminie Staszów, Ostra Górka w gminie Daleszyce),
- użytki ekologiczne (łąka w Jasieniu i śródleśne oczko wodne w gminie Chmielnik, bagno i torfowisko w gminie Daleszyce, bagna, wydma i torfowisko śródleśne w gminie Raków).

W każdej z gmin tworzących LGD występują obiekty o dużej wartości historycznej i kulturowej. Dużą popularnością cieszą się budowle zamkowe w Szydłowie, odnowiony pałac w Kurozwękach, ruiny zamku Krasińskich w Maleszowej czy pałac w Grabkach Dużych. Ciekawym miejscem jest niewątpliwie rynek w Chmielniku, którego układ architektoniczny pochodzi z XIX wieku, a wzrok mogą przyciągać liczne piękne kamienice. Wymienić trzeba też zespół piwnic na Górze Piwnicznej w Pierzchnicy, które wybudowano około 200 lat temu i prawdopodobnie służyły jako magazyny produktów gorzelnianych. Na obszarze LGD znajdują się liczne zabytki sztuki sakralnej, w tym przede wszystkim zabytkowe kościoły, kapliczki, przydrożne krzyże czy stare cmentarze. Wśród nich wymienić można między innymi kościół parafialny pw. świętej Trójcy w Bogorii, kościół parafialny pw. św. Małgorzaty w Pierzchnicy, kościół św. Bartłomieja w Staszowie, kościół parafialny p.w. św. Wojciecha w Cisowie, sanktuarium Matki Bożej Cudownej Przemiany w Rakowie. Obszar LGD związany jest także z historią kultury żydowskiej. Jedną z jej pozostałości są synagogi w Chmielniku i Szydłowie. Dopełnienie walorów turystycznych tworzą stoki narciarskie, trasy piesze, rowerowe i konne.

Różnorodność form ochrony przyrody i zabytki to niewątpliwie wspólne atuty gmin wchodzących w skład LGD „Białe Ługi". Należy jednak stwierdzić, że obszar jest odpowiedni do wspólnego realizowania Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność nie tylko z uwagi na wysoki poziom jego spójności funkcjonalnej. Ważnym argumentem na rzecz nawiązywania współpracy jest również wysoki stopień spójności społecznej.

Mieszkańcy partnerskich gmin mają wspólne dziedzictwo kulturowe. Upamiętniane i rozpowszechniane jest ono poprzez liczne działania społeczności związane z kultywowaniem lokalnych obrzędów, upowszechnianiem folkloru regionalnego oraz organizacją cyklicznych imprez i wydarzeń. W wysiłkach na rzecz kultywowania swojego

dziedzictwa kulturowego aktywną rolę odgrywają Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne, miejskie, gminne i wiejskie domy kultury oraz innego rodzaju organizacje społeczne. Spośród odbywających się na obszarze LGD dziesiątek budujących wspólną tożsamość imprez wymienić można między innymi Jarmark na świętego Michała odbywający się w Daleszycach, w trakcie którego prezentowany jest rodzimy folklor, regionalne produkty, a także odbywa się ślubowanie chętnych do wstąpienia w szeregi Bractwa Michałowego. Innymi cieszącymi się dużym zainteresowaniem lokalnymi imprezami są m.in. Dzień Świętej Tekli w Dębnie, Spotkania z Kulturą Żydowską w Chmielniku i Szydłowie, Turniej rycerski o miecz Kazimierza Wielkiego odbywający się na zamku w Szydłowie, Święto Śliwki w Szydłowie, Dzień Chleba w Staszowie, ale też jarmarki, festyny, dożynki, zawody strażackie. Wydarzenia tego typu budują wspólną tożsamość, a także mają na celu integrację mieszkańców, przyciągnięcie turystów oraz promocję lokalnej kultury, produktów, miejsc.

Silną tożsamość lokalną obszaru potwierdza również obecność tradycyjnych produktów lokalnych. Serwowane są tu potrawy wywodzące się zarówno z kuchni staropolskiej, jak i tradycyjnej kuchni żydowskiej. Wymienić trzeba takie produkty lokalne jak gęś pieczona i dzionie rakowskie, parzybroda świętokrzyska, śliwowica szydłowska i śliwki szydłowskie.

Cechą łączącą gminy wchodzące w skład LGD „Białe Ługi" jest także wysoka jakość szkolnictwa. Należy też podkreślić aktywność gospodarczą i pod tym względem zwraca uwagę stopień jej dywersyfikacji wskazujący na wszechstronny potencjał obszaru w zakresie rozwoju przedsiębiorczości. W tym aspekcie warto zwrócić uwagę na operacje realizowane w ramach LSR w okresie programowania na lata 2014-2020. W tym czasie wsparto przedsiębiorców posiadających bardzo różnorodne pomysły na otwarcie i rozwój własnego biznesu. Wymienić tu można między innymi usługi gastronomiczne i noclegowe, zakłady kosmetyczne i fryzjerskie, firmy reklamowe i turystyczne, działalności związane z mechaniką samochodową czy obsługą imprez, ale też pracownię sztuk artystycznych. Można stwierdzić, że dywersyfikacja grupy interesów sektora gospodarczego stanowi dla LGD „Białe Ługi" dużą szansę rozwojową.

W gminach wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" daje się zaobserwować tendencję do rozszerzania oferty przeznaczonej dla seniorów i młodych ludzi. Organizowaniem zajęć, spotkań, warsztatów tematycznych dla starszych osób zajmują się między innymi kluby seniora czy koła gospodyń wiejskich. Dużą aktywnością, w tym również w przypadku oferty dla młodych, wykazują się ośrodki kultury, m.in. Gminny Ośrodek Kultury w Bogorii, Gminne Towarzystwo Sportowe w Rakowie, Staszowski Ośrodek Kultury, Miejsko - Gminne Centrum Kultury w Szydłowie, Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach czy bardzo prężnie działające Chmielnickie Centrum Kultury. W swojej ofercie mają one między innymi zajęcia plastyczne, naukę gry na instrumentach, zajęcia wokalne, zajęcia sportowe, taneczne i ruchowe. Oferta dla młodych i seniorów wymaga jednak na pewno rozbudowywania (m.in. tworzenie miejsc do spotkań czy poszerzanie oferty zajęć i aktywności), zwłaszcza biorąc pod uwagę niepokojącą tendencję starzenia się społeczeństwa oraz odpływu młodych ludzi do większych miast.

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" posiada duże doświadczenie we wspieraniu osób poszukujących zatrudnienia. Najlepszym dowodem tego są odniesione dotychczas sukcesy w zakresie wspierania powstawania nowych firm. LGD zrealizowało też bardzo udany projekt współpracy „Kreator przedsiębiorczości" w ramach którego udzielono osobom poszukującym zatrudnienia wszechstronnego wsparcia doradczego i szkoleniowego. Przeprowadzona diagnoza potrzeb obszaru wskazuje, że tego typu działania są w dalszym ciągu potrzebne. W ostatnich latach liczba osób bezrobotnych na obszarze LGD zmniejszyła się, ale zjawisku temu towarzyszył jednoczesny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Wielu młodych mieszkańców decyduje się na opuszczanie obszaru LGD, a jednym z powodów tego zjawiska jest niemożność znalezienia zatrudnienia zgodnego z ich aspiracjami. Powstrzymanie migracji jest jednym ze strategicznych celów Lokalnej Grupy Działania. Potrzebne jest wsparcie osób, które ze względu na swoją niekorzystną sytuację życiową związaną z położeniem na rynku pracy skłonne są do opuszczenia obszaru LSR. Z tego względu oprócz młodych osób do 25 roku życia oraz seniorów powyżej 60 roku życia w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju szczególne wsparcie zostanie udzielone grupie osób w niekorzystnej sytuacji, do której zaliczają się osoby poszukujące zatrudnienia.

Obszar LGD „Białe Ługi” posiada wyjątkowo bogatą historię, dziedzictwo kulturowe oraz cechuje się urzekającymi krajobrazami. O spójności obszaru świadczy fakt, że wszystkie gminy wchodzące w skład LGD borykają się z podobnymi problemami i wyzwaniami związanymi przede wszystkim z migracjami, starzeniem się społeczeństwa czy zmieniającą się sytuacją ekonomiczną. Wypracowany model współpracy w ramach LGD niewątpliwie sprawdził się w poprzednich okresach programowania UE. Nabyte przez LGD „Białe Ługi” doświadczenie jest w stanie pomóc w walce z problemami i stawianiu czoła wyzwaniom z korzyścią dla mieszkańców i obszaru.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypacyjnych

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" od początku swojego funkcjonowania czyni starania, które mają na celu włączenie przedstawicieli społeczności lokalnej w procesy decyzyjne i podejmowanie inicjatyw. Ma to ścisły związek z docenieniem znaczenia kapitału społecznego i świadomości, że odgrywa on kluczową rolę w budowaniu współpracy i wzajemnego zaufania. Jest to całkowicie zgodne z podejściem LEADER wspierającym rozwój społeczności lokalnych poprzez tworzenie partnerstw składających się z przedstawicieli grup interesów sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego. Działania partnerstw ściśle opierają się na rezultatach oddolnej diagnozy oraz wykorzystaniu unikalnych lokalnych zasobów. Istotnego znaczenia nabiera przestrzeganie głównych założeń metody LEADER, czyli zasad oddolności, zintegrowania i partnerstwa. Zasada oddolności to obowiązek zapewnienia szerokiego udziału lokalnej społeczności w tworzeniu i realizowaniu Lokalnej Strategii Rozwoju. Zasada zintegrowania dotyczy natomiast współpracy różnych grup interesu w celu realizowania wspólnych zamierzeń. Trzecia z zasad, zasada partnerstwa ma związek natomiast z obecnością w Lokalnej Grupie Działania przedstawicieli wymienionych wcześniej grup interesu sektora publicznego, gospodarczego oraz społecznego. Włączenie członków lokalnej społeczności w podejmowane działanie ma ścisły związek ze stosowaniem przez LGD metod partycypacyjnych.

Partycypacja w Lokalnej Grupie Działania „Białe Ługi" sprowadza się do realizowania inicjatyw służących włączeniu mieszkańców obszaru w działania. W tym aspekcie warto zwrócić uwagę na tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju na okres programowania 2014-2020. Dokument Strategii powstawał w pięciu etapach:

- Etap I – diagnoza i analiza SWOT.
- Etap II – określenie celów i wskaźników oraz opracowanie planu działania.
- Etap III – opracowanie zasad wyboru operacji i ustalenia kryteriów wyboru.
- Etap IV – opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji.
- Etap V – przygotowanie planu komunikacji.

W prace od początku zaangażowani byli mieszkańcy i wykorzystano do tego siedem metod partycypacji. Na każdym etapie prac mieszkańcy mieli możliwość konsultacji z pracownikiem LGD online za pośrednictwem komunikatora na portalu społecznościowym Facebook. Dodatkowo przeprowadzono konsultacje społeczne w każdej z gmin wchodzących w skład LGD, a także duża liczba mieszkańców zaangażowała się w trzy badania ankietowe. W ramach opracowywania LSR przeprowadzono również cztery wywiady grupowe (po dwa z przedstawicielami grup interesu sektora społecznego i przedsiębiorcami). Wszystkie elementy dokumentu strategicznego poddawano też dalszym konsultacjom społecznym poprzez udostępnianie ich na stronie internetowej LGD „Białe Ługi" wraz z formularzem zgłaszania uwag i możliwością konsultacji online. Należy również wspomnieć o spacerach badawczych, w trakcie których członkowie Zarządu LGD przeprowadzali z mieszkańcami obszaru rozmowy o oczekiwaniach w aspekcie efektów wdrażania LSR, co w rezultacie znacznie pomogło w przygotowaniu zasad i kryteriów wyboru operacji.

Profesjonalne podejście do partycypacji i realne zastosowanie jej metod pozwoliło na przygotowanie dokumentu strategicznego, który odpowiadał na potrzeby lokalnej społeczności. Należy również podkreślić fakt, iż partycypacja znalazła zastosowanie nie tylko w trakcie tworzenia poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju, ale także przez cały okres jej wdrażania. Odbywało się to przy realizowaniu założonych procedur i przebiegu procesów decyzyjnych, ale też poprzez dofinansowywane operacje i wdrażanie przyjętego planu komunikacji. Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" sprzyjała aktywizacji społeczności, nierzadko będąc prekursorem pewnych działań czy też wpływając w mniejszym czy większym stopniu na powstawanie nowych stowarzyszeń. Generalnie kapitał społeczny mieszkańców obszaru pomnażany był dzięki realizacji trzech typów operacji: wsparciu organizacji pozarządowych, inwestycjom w infrastrukturę oraz imprezom. Do organizacji społecznych kierowano szkolenia, które służyły zdobyciu nowych kompetencji, a w konsekwencji zaangażowanie się w realizację wspólnych przedsięwzięć i projektów grantowych. Stowarzyszenia organizowały więc między innymi w ramach projektów grantowych liczne wydarzenia (lokalne festyny i pikniki, spotkania integracyjne, ale też przeglądy orkiestr dętych, wspólne

kolędowanie, rajdy prozdrowotne i operacje proekologiczne, a także warsztaty gastronomiczne i rękodzielnicze). W ramach tych i wielu innych działań wzrosło zaangażowanie i aktywność mieszkańców, a istotnego znaczenia nabiera pojawienie się też nowych lokalnych liderów. Bardzo dobre opinie na temat zmian w tym zakresie posiadają również mieszkańcy obszaru LGD, którzy w 2022 roku w badaniach przeprowadzonych na potrzeby raportu ewaluacyjnego potwierdzili opinię, iż dało się w ostatnich latach zaobserwować poprawę relacji między mieszkańcami czy rozwój ich wpływu na to, co dzieje się w gminie.

Podstawą we wdrażaniu poprzedniej strategii było także bieżące informowanie członków społeczności o postępach we wdrażaniu LSR, co służyło zapewnieniu jakości i przejrzystości działań LGD oraz identyfikowaniu bieżących problemów. Kluczowy był w tym aspekcie plan komunikacji, którego celem było tworzenie warunków do aktywnego i nieustannego uczestnictwa społeczności lokalnej we wdrażaniu dokumentu strategicznego. W konsekwencji komunikowano się za pomocą rozwiązań nowoczesnych i bardziej tradycyjnych, by w ten sposób dotrzeć do jak najszerszej grupy odbiorców, w tym korzystano z takich metod jak: spotkania otwarte, ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej czy w sołectwach, artykuły na stronie internetowej LGD i stronach urzędów gmin oraz na profilu społecznościowym Facebook, ulotki informacyjne i bezpłatny biuletyn LGD, ogłoszenia parafialne oraz realizowano doradztwo dla potencjalnych beneficjentów.

Przeprowadzone w pierwszej połowie 2022 roku badania ewaluacyjne potwierdziły, iż dobrym posunięciem było korzystanie z nowoczesnych i tradycyjnych metod komunikacji. Mieszkańcy biorący udział w badaniu ankietowym jako źródło informacji o działaniach LGD „Białe Ługi" wskazywali najczęściej informacje zamieszczane na stronie internetowej LGD oraz profilu LGD na Facebooku, a dodatkowo duża ilość respondentów wymieniła informacje zamieszczone na stronach gmin. Duże grono osób za kluczowe uznało wydawane przez LGD publikacje i/lub materiały promocyjne, publikacje w prasie na temat działalności LGD oraz uczestnictwo w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. Całkiem spora grupa mieszkańców dowiadywała się o działalności LGD poprzez bezpośrednie kontakty z jego przedstawicielami, w tym między innymi w czasie festynów, ale też od swoich znajomych lub członków rodziny. Należy dodać, że bezpośrednie kontakty oraz prowadzone badania ankietowe i ewaluacja on-going (np. coroczne warsztaty refleksyjne) dawały możliwość pozyskiwania informacji zwrotnych od mieszkańców obszaru LGD. Dwukierunkowość prowadzonej komunikacji odgrywała też kluczową rolę w realizacji idei partycypacji.

Podsumowując należy stwierdzić, że Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" od początku istnienia podejmuje profesjonalne działania na rzecz budowy partnerstwa wewnątrz LGD i na samym obszarze LGD. Stanowi to efekt odpowiednich wewnętrznych procedur i realizowanej zasady oddolności. Partycypacja sprowadza się więc nie tylko do informowania, ale też do konsultowania i współdecydowania. W tym celu wykorzystuje zróżnicowane metody, które są dostosowane do celów komunikacyjnych, a także do samych odbiorców działań.

Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" bardzo dobrze realizowała przez lata zasady oddolności i partnerstwa. Potwierdzeniem tego były wyniki przeprowadzonej ewaluacji zewnętrznej w 2022 roku oraz wnioski z prowadzonych corocznie warsztatów refleksyjnych. W rezultacie uznano, że do tworzenia niniejszej Lokalnej Strategii kluczowe będzie skorzystanie ze sprawdzonych metod i narzędzi. Doskonale zdawano sobie sprawę, że bardzo ważna w dalszym ciągu będzie próba dotarcia do jak najszerszej grupy mieszkańców. Istotną kwestią było więc zróżnicowanie charakteru prowadzonych działań.

Przedstawiciele społeczności lokalnej byli włączeni w każdy etap przygotowywania Lokalnej Strategii Rozwoju. Do opracowania dokumentu strategicznego wykorzystano więc szeroki zakres danych, które zostały pozyskane w ramach konsultacji społecznych prowadzonych na obszarze objętym LSR. Sam proces tworzenia został podzielony na pięć etapów, które zaprezentowano w poniższej tabeli.

Etap prac nad LSR	Data spotkania Zespołu Inicjatywnego podsumowującego dany etap
1. Diagnoza potrzeb	26.07.2022
2. Wybór i określenie hierarchii celów strategii	18.10.2022
3. Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii	16.12.2022
4. Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji strategii	07.02.2023
5. Określenie grup docelowych	21.02.2023

Tabela 3. Spotkania zespołu inicjatywnego ds. opracowania LSR.

Proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju zaprojektowano w taki sposób, by na każdym etapie wykorzystywać dane, które zostały pozyskane przy pomocy metod partycypacyjnych. Wszystko to miało służyć temu, by dokument strategiczny odpowiadał na realne potrzeby mieszkańców obszaru LGD, trafnie diagnozował lokalne zasoby i wskazywał perspektywiczne kierunki rozwoju społeczności lokalnej. Kluczową kwestią było w tym aspekcie powołanie Zespołu Inicjatywnego, który nadzorował proces opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju. W jego skład weszli członkowie LGD - 15 osób, będących przedstawicielami instytucji publicznych, przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na obszarze LGD „Białe Ługi", przedstawicielami podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD „Białe Ługi" oraz mieszkańcami obszaru LGD „Białe Ługi". Osoby powołane do Zespołu Inicjatywnego reprezentowały wszystkie grupy interesu wchodzące w skład partnerstwa i wszystkie zaangażowane gminy. Zespół swoje decyzje podejmował na zasadzie konsensusu lub większością głosów. W całym okresie tworzenia LSR (czerwiec 2022 - luty 2023) Zespół Inicjatywny na 5 dedykowanych spotkaniach (oraz jednym dodatkowym otwartym spotkaniu przeprowadzonym w dniu 14.11.2022 r.) wypracowywał ostateczne brzmienie zapisów zawartych w poszczególnych elementach dokumentu strategicznego. Spotkania-posiedzenia odbywały się w zależności od potrzeb w formie tradycyjnej, hybrydowej lub zdalnej. Istotnego znaczenia nabiera fakt, iż obrady Zespołu Inicjatywnego podsumowywały każdy etap prac nad dokumentem strategicznym. Osoby wchodzące w jego skład utrzymywały stały kontakt z zespołem biura LGD (tryb obiegowy), opracowywały podsumowania, rekomendacje oraz rozwiązania będące przedmiotem dalszych konsultacji.

W pracach zastosowano szereg innych technik angażujących mieszkańców w gromadzenie i analizowanie danych. Wymienić tu trzeba:

1. Warsztaty strategiczne – zorganizowano je w każdej gminie wchodzącej w skład LGD „Białe Ługi". Program warsztatów był bardzo bogaty, a w ich trakcie tworzono listę zasobów poszczególnych gmin i dyskutowano o szansach i zagrożeniach. Istotnym aspektem była także analiza potrzeb różnych grup mieszkańców każdej z gmin i propozycji obszarów tematycznych, które powinny być uwzględnione w Lokalnej Strategii Rozwoju. W warsztatach strategicznych udział wzięło łącznie 98 mieszkańców obszaru.
2. Nabór fiszek projektowych – metoda, która pozwoliła na rozpoznanie potrzeb potencjalnych beneficjentów. Fiszki projektowe uzupełniane były przede wszystkim przez przedsiębiorców i przedstawicieli organizacji pozarządowych. W tym celu przygotowane zostały formularze zgłaszania pomysłów (dostępne zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej). W fiszkach zawarte były informacje o proponowanych do realizacji operacjach, w tym ich głównych celach i środkach niezbędnych do ich osiągnięcia. Dodatkowo potencjalni beneficjenci mieli możliwość wskazania preferowanych grup docelowych i partnerów w realizowaniu operacji, a także określenia gotowości do wprowadzenia innowacji czy podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu. W trakcie przygotowywania dokumentu strategicznego zebrano łącznie 31 fiszek projektowych.

3. Gminne punkty konsultacyjne – na terenie każdej gminy wchodzącej w skład LGD utworzone zostały gminne punkty konsultacyjne oraz wybrani zostali koordynatorzy gminni. Przyjmowali oni uwagi mieszkańców gmin do aktualnie opracowywanych elementów dokumentu strategicznego. Informacje o funkcjonowaniu punktów konsultacyjnych umieszczono na stronie Lokalnej Grupy Działania, profilu społecznościowym Facebook, a także przekazywano je przy wykorzystaniu organizacji samorządowych i jednostek samorządu terytorialnego w poszczególnych gminach. W trakcie 7 konsultacji w gminach wypełniono łącznie 175 formularzy konsultacyjnych.

4. Badania ankietowe mieszkańców – wykorzystano wyniki badania ankietowego prowadzonego wśród mieszkańców na potrzeby ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju z okresu programowania 2014-2020. Zapytano w nich lokalną społeczność o zmiany, jakie zaszły w gminach na przestrzeni ostatnich lat w obszarze przedsiębiorczości, kultury i rekreacji, aktywizacji i kapitału społecznego, a także rozmaitych aspektów korzystania z efektów działalności Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi". W badaniach ankietowych dokonano również identyfikacji obszarów, w których najbardziej potrzebne są działania na obszarze gmin objętych LSR. Ankietę wypełniło 482 mieszkańców.

5. Konsultacje internetowe - wykorzystano w ich przypadku stronę internetową LGD „Białe Ługi" i profil LGD na portalu społecznościowym Facebook. Konsultacje polegały przede wszystkim na publikowaniu aktualnie opracowywanych elementów dokumentu strategicznego i ewidencjonowaniu otrzymywanych informacji zwrotnych. Mieszkańcy mieli więc możliwość wypowiedzenia się przesyłając odpowiedzi na adres mailowy Lokalnej Grupy Działania albo też zostawiali komentarze pod zamieszczonymi na portalu społecznościowym Facebook postami.

W trakcie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju uwzględniono szereg istotnych zasad, w tym zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym dotyczące poszanowania praw podstawowych oraz przestrzegania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Kierowano się również zasadą równości kobiet i mężczyzn, zasadami równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Istotną rolę odegrała też zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyń poważnych szkód". Dołożono również starań, aby w konsultacjach udział wzięły osoby reprezentujące różne potencjalne grupy społeczne w niekorzystnym położeniu, w tym kobiety, osoby starsze, młodzi ludzie do 25 roku życia.

Należy podkreślić, że w prowadzonych konsultacjach społecznych mogli wziąć udział wszyscy zainteresowani, a dodatkowo każda z przedstawionych propozycji została uznana za równie ważną. Zwrócić uwagę trzeba na fakt, iż niektóre z zastosowanych technik partycypacyjnych dawały możliwość zachowania anonimowości. Zgromadzona w trakcie konsultacji dokumentacja (formularze, kwestionariusze, listy obecności, zdjęcia) jednoznacznie potwierdza, iż w przygotowanie Lokalnej Strategii Rozwoju została włączona bardzo zróżnicowana grupa osób i można mówić o tym, iż w odpowiedni sposób reprezentowała ona wszystkie grupy mieszkańców. Poniższa tabela prezentuje dane dotyczące stron zaangażowanych w przygotowanie dokumentu strategicznego.

Strony zaangażowane w przygotowanie Lokalnej Strategii Rozwoju		
Instytucje publiczne		7
Sołtysi		3
Przedsiębiorcy		11
Grupa interesów sektora społecznego, w tym:	Ochotnicze Straże Pożarne	4
	Koła Gospodyń Wiejskich	21
	Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej	1
	Organizacje harcerskie	2
	Inne NGO	24

Tabela 4. Strony zaangażowane w przygotowanie Lokalnej Strategii Rozwoju.

Jak już zostało to stwierdzone, sam proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju został podzielony na pięć etapów W każdym spośród nich wykorzystywano dane zgromadzone przy pomocy rozmaitych metod konsultacji. Szczegóły dotyczące tego zagadnienia prezentuje poniższa tabela.

Kluczowy etap prac nad LSR	Zastosowane metody konsultacji
Diagnoza potrzeb	1. Badanie ankietowe mieszkańców 2. Punkty konsultacyjne
Wybór celów priorytetowych oraz określenie hierarchii celów	1. Punkty konsultacyjne 2. Konsultacje internetowe 3. Warsztaty strategiczne
Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii	1. Warsztaty strategiczne 2. Punkty konsultacyjne 3. Konsultacje internetowe
Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji LSR	1. Punkty konsultacyjne 2. Konsultacje internetowe 3. Badanie ankietowe mieszkańców
Określenie grup docelowych	1. Nabór fiszek projektowych od przedsiębiorców 2. Nabór fiszek od NGO 3. Punkty konsultacyjne 4. Konsultacje internetowe

Tabela 5. Metody konsultacji społecznych zastosowane na kluczowych etapach pracy nad LSR.

Narzędzia wykorzystywane w trakcie konsultacji społecznych skonstruowano z uwzględnieniem czterech zagadnień przekrojowych:

1. innowacyjność,
2. cyfryzacja,
3. ochrona środowiska I przeciwdziałanie zmianom klimatu,
4. zmiany demograficzne.

W poniższej tabeli zawarto podsumowanie wyników konsultacji w odniesieniu do wymienionych powyżej kryteriów. Dodatkowo wskazano rozdziały Lokalnej Strategii Rozwoju, w których można odnaleźć pogłębioną ich analizę.

Kryteria przekrojowe	Wyniki przeprowadzonych konsultacji	Numer Rozdziału LSR
Zmiany demograficzne	Analiza oferty kierowanej do osób poniżej 25 roku życia	II, IV
	Analiza oferty kierowanej do osób powyżej 60 roku życia	II, IV
	Określenie grup w niekorzystnej sytuacji	II, IV
	Wskazanie przedsięwzięć, które nakierowane będą na zwiększenie aktywności społecznej ludzi do 25 roku życia	VI
	Przypisanie grup docelowych do poszczególnych przedsięwzięć	VI
Innowacyjność	Inwentaryzacja lokalnych zasobów, które mogą zostać wykorzystane do tworzenia innowacyjnych rozwiązań	I, II, IV
	Uszczegółowienie definicji innowacyjności dla poszczególnych przedsięwzięć	VII
	Określenie efektów wdrażania innowacji	VI

	Określenie branż działalności gospodarczej, w których realizowane będą innowacje	VI
Cyrfyzacja	Diagnoza wykluczenia cyfrowego	II, IV
	Określenie potrzeb w zakresie wdrażania koncepcji inteligentnych wsi	IV
	Zaplanowanie działań komunikacyjnych	III
	Stworzenie procedur monitoringu i ewaluacji	X
Ochrona środowiska I przeciwdziałanie zmianom klimatu	Identyfikacja kluczowych zasobów obszaru LGD	II, IV
	Obszary Natura 2000	II
	Określenie potrzeb w zakresie wdrażania koncepcji inteligentnych wsi	IV
	Stworzenie procedur monitoringu i ewaluacji	X
	Zaplanowanie działań komunikacyjnych związanych z cyfryzacją obszaru LGD	III

Tabela 6. Sposób uwzględnienia wyników konsultacji społecznych w LSR.

Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" działania partycypacyjne będzie kontynuowała na etapie wdrażania dokumentu strategicznego. W ten sposób w dalszym ciągu będzie dążyć do aktywizowania społeczności lokalnej i umożliwienia jej pełnego udziału w rozwoju obszaru działania LGD. Działania partycypacyjne przewidziane do realizacji w ramach wdrażania LSR sprowadzają się do wykorzystania trzech stopni partycypacji: informowanie, konsultowanie i współdziałanie. Można też wskazać trzy główne obszary, w których widoczne jest postawienie na metody partycypacyjne: 1. Konstrukcja matrycy logicznej (cele, przedsięwzięcia i wskaźniki), 2. Realizacja planu komunikacji, 3. Procedura monitoringu i ewaluacji.

Jeśli chodzi o konstrukcję matrycy logicznej, warto zauważyć, iż podstawą do wskazania celów Lokalnej Strategii Rozwoju była partycypacyjna diagnoza potrzeb. Szeroki udział reprezentantów różnych grup mieszkańców obszaru LGD pozwolił na wnikliwe określenie grup docelowych poszczególnych przedsięwzięć. Zadbano także o to, by wszystkie grupy mieszkańców były włączone w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. W konsekwencji wśród grup docelowych znaleźli się przedstawiciele i przedstawicielki przedsiębiorców i rolników, organizacji pozarządowych i jednostek samorządowych, ludzi młodych, seniorów oraz innych grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Istotnym elementem było też przypisanie grup docelowych do poszczególnych przedsięwzięć. W rezultacie osiągnięcie rezultatów jest możliwe jedynie przy udziale przedstawicieli różnych grup społeczności lokalnej. Dzięki temu wzmocnione zostanie partnerstwo na obszarze działania LGD, a dodatkowo można mówić o budowie poczucia sprawczości wśród mieszkańców. Warto także podkreślić, że przedsięwzięcia, które zostały przewidziane do realizacji, nierzadko wręcz wymagają partycypacji mieszkańców.

Drugi z wymienionych powyżej obszarów, czyli realizacja planu komunikacji, zawiera szereg działań, których celem jest:

- wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa (komunikacja z członkami LGD),

- wzmacnianie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami,
- animowanie społeczności do wdrażania innowacji,
- aktywizacja ludzi młodych,
- informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań,
- wzmacnianie efektów realizacji LSR.

Zaplanowane środki komunikacji i działania komunikacyjne są bardzo zróżnicowane. Ma to ścisły związek z potrzebą dotarcia do wszystkich grup docelowych, w tym do ludzi młodych, seniorów oraz przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji. W wyborze środków przekazu wzięto pod uwagę wyniki przeprowadzonych w 2022 roku badań ewaluacyjnych. W konsekwencji postanowiono skupić się przede wszystkim na środkach komunikacji elektronicznej, ale nie zapominając o rozwiązaniach bardziej tradycyjnych. Zaplanowano więc liczne publikacje na stronach internetowych i na portalu społecznościowym Facebook, ale także przygotowanie broszur, plakatów i ulotek. Ważną funkcję odgrywać będzie również komunikacja bezpośrednia, w tym takie działania jak szkolenia, spotkania informacyjne, imprezy lokalne, warsztaty refleksyjne czy doradztwo świadczone w biurze Lokalnej Grupy Działania. LGD „Białe Ługi" dużą uwagę przykłada do tego by działania komunikacyjne były efektywne i adekwatne. W rezultacie przekazywane informacje będą potrzebne i zrozumiałe dla odbiorców, a stosowane metody będą jak najbardziej trafne. Warto dodać, że w planie komunikacji przewidziano również organizację wydarzeń sieciujących lokalnych partnerów i szkolenia dla mieszkańców. Samo komunikowanie ma służyć zwiększeniu zaangażowania społeczności lokalnej we wdrażanie LSR czy wykorzystaniu potencjału podejścia LEADER.

Istotną kwestią jest też procedura monitoringu i ewaluacji. Podstawą jest w tym przypadku pozyskiwanie informacji zwrotnych od społeczności lokalnej. W tym celu prowadzone będą badania ankietowe, które pozwolą ocenić efekty wdrażania LSR, a także poziom zadowolenia mieszkańców obszaru LGD. Na stronie internetowej LGD udostępniony zostanie formularz dający możliwość zgłaszania uwag dotyczących działań prowadzonych przez LGD „Białe Ługi" oraz pomysłów na nowe inicjatywy. Planowane jest też przeprowadzanie naboru fiszek z pomysłami oraz organizowanie warsztatów refleksyjnych, w trakcie których mieszkańcy będą mieli możliwość zgłaszać uwagi i formułować rekomendacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" posiada duże doświadczenie w badaniu potrzeb lokalnej społeczności. Analizy takie wykonywane były nie tylko w czasie przygotowania poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju, ale także w czasie ich wdrażania. W ostatnich latach prowadzone były coroczne spotkania refleksyjne, w czasie których mieszkańcy obszaru dyskutowali o przemianach zachodzących na obszarze LSR. W 2022 przeprowadzona została ewaluacja procesu wdrażania LSR w latach 2016-2022. Te doświadczenia zostały wykorzystane w czasie przygotowania niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Analiza potrzeb i potencjału LSR została przeprowadzona w oparciu o dane ze statystyk publicznych. Istotne jest jednak to, że w proces ich analizy zostali włączeni członkowie społeczności lokalnej w czasie konsultacji społecznych opisanych w Rozdziale III. Mieszkańcy obszaru LSR pomagali oceniać i porządkować gromadzone dane. W toku konsultacji wyodrębniono najistotniejsze obszary problemowe, które pokrywają się z kolejnymi sekcjami zawartymi w tym rozdziale. Analizując poszczególne obszary problemowe przygotowywano dane do analizy SWOT. Ta technika analityczna posłużyła do sformułowania wniosków, na podstawie których określono ostateczne obszary tematyczne LSR oraz jej grupy docelowe. Obszary problemowe analizowano w taki sposób by dookreślić przyczyny obserwowanych problemów oraz ich negatywne skutki. Ta technika była pomocna w decydowaniu, czy dany aspekt był uznawany za słabą/mocną stronę obszaru czy też szansę/zagrożenie dla jego rozwoju. Ostateczne decyzje w tym zakresie były podejmowane przez członków lokalnej społeczności.

Demografia

Problemy demograficzne obszaru LGD należały do tematów najczęściej poruszanych przez mieszkańców biorących udział w konsultacjach społecznych w czasie tworzenia LSR. Aż 312 spośród 495 respondentów (63%) biorących udział w badaniu ankietowym uznało, że zwiększanie się liczby osób w wieku emerytalnym może źle wpływać na rozwój obszaru LGD „Białe Ługi". Wydłużanie się życia i powiązany z tym przyrost liczby osób starszych sam w sobie nie jest jednak jednoznacznie negatywnym zjawiskiem. Problemem staje się ono dopiero wtedy, gdy szybki wzrost liczby osób najstarszych jest powiązany ze spadkiem urodzeń i migracją osób w wieku produkcyjnym. Takie zjawiska są dostrzegane przez mieszkańców. 77% uczestników badania ankietowego stwierdziło, że problemem obszaru LSR jest mała liczba rodzących się dzieci. Z kolei aż 86% respondentów uważa, że zagrożeniem dla rozwoju ich gminy jest opuszczanie jej przez młodych mieszkańców.

Poglądy respondentów wyrażone w badaniu ankietowym znajdują potwierdzenie w danych Głównego Urzędu Statystycznego. Zaprezentowane już w Rozdziale II dane dotyczące liczby mieszkańców wskazują, że pomiędzy 2015 a 2020 rokiem liczba mieszkańców siedmiu gmin wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" zmniejszyła się o 1 871 osób. Spadku liczby ludności doświadczyło 5 gmin. Znaczący przyrost odnotowały jedynie leżące w sąsiedztwie Kielc Daleszyce. W przypadku Pierzchnicy, przyrost ten był niewielki. W ciągu pięciu lat w tej gminie przybyło 23 mieszkańców.

Analizując sytuację demograficzną należy zwracać uwagę nie tylko na samą liczbę ludności, ale także na jej strukturę wiekową. W poniższej tabeli zaprezentowane dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym.

Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym (źródło BDL)						
Nazwa gminy	**Wiek przedprodukcyjny**		**Wiek produkcyjny**		**Wiek poprodukcyjny**	
	2015	**2020**	**2015**	**2020**	**2015**	**2020**
Chmielnik	2 093	2 020	7 111	6 511	2 240	2 442
Daleszyce	2 987	3 294	10 301	10 059	2 359	2 905

Pierzchnica	898	905	3 009	2 844	886	1 067
Raków	985	949	3 546	3 197	1 185	1 283
Bogoria	1 560	1 439	4 809	4 474	1 523	1 608
Staszów	4 527	4 233	16 238	14 669	5 428	6 248
Szydłów	795	769	3 004	2 623	989	1 063

Tabela 7. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym

Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zwiększyła się tylko w Daleszycach (o 307) i Pierzchnicy (o 7 osób). Wszystkie pozostałe gminy zaliczyły spadki, przy czym w Bogorii i Staszowie zmniejszenie się grupy najmłodszych mieszkańców jest szczególnie widoczne. Jeśli chodzi o liczbę osób w wieku produkcyjnym, to jej spadek wystąpił we wszystkich gminach. W skali całego obszaru ubytek ten jest bardzo istotny, ponieważ liczba osób w wieku aktywności zawodowej zmniejszyła się aż o 3 641. W 2020 roku na obszarze LGD „Białe Ługi" mieszkało 16 616 osób w wieku poprodukcyjnym. Oznacza to wzrost liczby najstarszych mieszkańców aż o 14% w porównaniu z rokiem 2015.

Mieszkańcy biorący udział w konsultacjach społecznych nie mylili się także jeśli chodzi o swoją ocenę zjawiska migracji. W 2020 roku we wszystkich siedmiu gminach liczba osób wymeldowujących się przeważała nad nowymi zameldowaniami. Trend ten utrzymuje się od dłuższego czasu, ponieważ podobne zjawisko można było zaobserwować w pięciu spośród analizowanych gmin już w 2016 roku.

Nazwa gminy	**Zameldowania ogółem (BDL)**		**Wymeldowania ogółem (BDL)**	
	2016	**2020**	**2016**	**2020**
Chmielnik	104	95	126	117
Daleszyce	169	140	132	143
Pierzchnica	39	39	27	62
Raków	44	44	71	56
Bogoria	46	61	56	91
Staszów	223	207	270	272
Szydłów	32	30	47	61

Tabela 8. Zameldowania i wymeldowania ogółem na obszarze LSR.

Problemy demograficzne obszaru były dogłębnie omawiane w czasie warsztatów strategicznych w gminach. Były one poruszane również w czasie rozmów prowadzonych w gminnych punktach konsultacyjnych, w których rozważano różne możliwe sposoby przeciwdziałania im. Zwracano przy tym uwagę na przyczyny tych problemów oraz ich negatywne konsekwencje. Niektóre z przyczyn spadku urodzeń i migracji młodych osób związane są z innymi zjawiskami zachodzącymi na obszarze LSR, w tym sytuacją na rynku pracy (brak atrakcyjnych miejsc pracy) i jakością życia (niezadowalający dostęp do infrastruktury, słabe połączenia internetowe). Z drugiej strony, gminy wchodzące w skład LGD „Białe Ługi" wpisują się w bardziej ogólne trendy przemian demograficznych obserwowanych w Polsce i wielu innych krajach Europy. W tym sensie zjawisko starzenia się społeczności jest niejako warunkowane zewnętrznymi czynnikami, na które Lokalna Grupa Działania nie ma pełnego wpływu. Z tego względu zjawisko starzenia się społeczeństwa uznane zostało za zagrożenie dla obszaru LSR.

Do słabych stron gmin wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" należy nieodpowiednia oferta dla seniorów. W czasie konsultacji społecznych zwracano uwagę na zagrożenie osób starszych wykluczeniem. W gminach brakuje placówek opiekuńczych, ale wskazywano też na to, że osoby starsze mają potrzeby wykraczające poza usługi proponowane przez instytucje publiczne. Problemem dla seniorów są braki w infrastrukturze publicznej skutkujące jej niedostateczną dostępnością. Mieszkańcy obszaru podkreślali również potrzebę tworzenia i doposażania miejsc spotkań oraz kreowania oferty czasu wolnego, która będzie aktywizować seniorów i włączać ich w działania na rzecz obszaru. W badaniu ankietowym aż 77% respondentów stwierdziło, że potrzebne są działania na rzecz rozwoju opieki nad osobami starszymi.

Do zagrożeń dla rozwoju obszaru LSR można zaliczyć zjawisko depopulacji obszarów wiejskich. Jest ono związane z niewielką liczbą urodzeń oraz emigracją młodych osób. Mieszkańcy wskazywali, że zjawisko to powiązane jest z rynkiem pracy oraz wysokimi aspiracjami młodych osób. Z drugiej strony wpływ na decyzję o pozostaniu lub osiedleniu się na danym obszarze ma także oferowana przez daną społeczność jakość życia. W tym sensie potrzeby młodych osób są zbieżne z potrzebami seniorów, ponieważ także oni oczekują dostępu do infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i kulturalnej. Rozwijanie oferty dla starszych osób może pomóc osobom w wieku produkcyjnym w godzeniu ról rodzinnych i zawodowych.

Warto zwrócić uwagę, że pomimo ogólnego spadku liczby ludności na obszarze LSR, dwie gminy zanotowały jej wzrosty. Jest to szczególnie widoczne w Daleszycach, które graniczą ze stolicą województwa świętokrzyskiego. W czasie konsultacji społecznych mieszkańcy obszaru stwierdzili, że jest to prawdopodobnie związane z coraz większą popularnością podmiejskich osiedli. Może to być szansą dla rozwoju obszaru LSR. Członkowie społeczności biorący udział w konsultacjach zwrócili uwagę, że niektóre osoby, które w przeszłości opuściły obszar LGD „Białe Ługi" teraz na niego wracają. To cenna informacja o zjawisku, które nie jest dostrzegane z poziomu analizowanych danych GUS. Emigracja powrotna może być szansą rozwojową dla obszaru LSR.

Gospodarka

W okresie realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi" wspierała gospodarczy rozwój obszaru. Przykładowo, dzięki wsparciu LGD powstało aż 75 nowych działalności gospodarczych. Te działania Stowarzyszenia wpisywały się w ogólny postęp gospodarczy, z jakim mieliśmy do czynienia w Polsce. Mimo pozytywnych rezultatów dotychczasowych działań LGD, gminy wchodzące w jej skład należą do słabiej rozwiniętych obszarów nie tylko Polski, ale także województwa świętokrzyskiego. Tezę tę można udowodnić na podstawie analizy tzw. wskaźnika G, czyli wskaźnika dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie. Zgodnie z ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości, podatku rolnego, podatku leśnego, podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Wartości wskaźnika G dla gmin wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" zaprezentowano w poniższej tabeli.

Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD (2020 rok)

Nazwa gminy/rok	**2020**
Chmielnik	1 187,22
Daleszyce	1 827,40
Pierzchnica	934,67
Raków	881,61

Bogoria	1 236,47
Staszów	1 346,41
Szydłów	951,07

Tabela 9. Wskaźnik G dla gmin wchodzących w skład LGD.

W 2020 roku wskaźnik G dla Polski wynosił 1 956,15 zł. Przeciętna wartość tego wskaźnika w województwie świętokrzyskim wynosiła wówczas 1 214,41 zł. Przeciętna wartość wskaźnika G dla gmin wchodzących w skład LGD „Białe Ługi" to 1 194,98 zł, a więc jest niższa od przeciętnych wartości dla województwa i całego kraju. Obszar LGD ma jednak szansę na przekroczenie średniej wojewódzkiej w najbliższych latach, ponieważ w lokalnej gospodarce widać pewne pozytywne zjawiska. Między rokiem 2015 a 2020 znacząco zmniejszyło się bezrobocie. Liczba osób bezrobotnych zmniejszyła się o 1220. Niestety pozytywny wydźwięk tej informacji osłabiają prezentowane powyżej dane, które wskazują, że spadkowi bezrobocia towarzyszył jednoczesny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Mimo spadku bezrobocia aż 82% mieszkańców biorących udział w badaniu ankietowym stwierdziło, że zagrożeniem dla rozwoju obszaru LGD jest brak odpowiednich miejsc pracy dla młodych osób.

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych według gmin (źródło: BDL)		
Nazwa gminy	**2015**	**2020**
Chmielnik	706	402
Daleszyce	975	640
Pierzchnica	313	216
Raków	319	200
Bogoria	365	243
Staszów	1 040	823
Szydłów	147	121

Tabela 10. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych według gmin.

Mieszkańcy obszaru LSR, którzy brali udział w konsultacjach zwracali uwagę, że w okolicy brakuje dużych zakładów pracy. Jednocześnie lokalna gospodarka w coraz mniejszym stopniu jest powiązana z rolnictwem. Rozwijają się małe i średnie przedsiębiorstwa, co potwierdzają dane z rejestru REGON.

Podmioty w rejestrze REGON (BDL)				
Nazwa gminy	Zatrudniające do 9 osób		Zatrudniające od 10 do 49 osób	
	2015	2020	2015	2020
Chmielnik	716	899	26	21
Daleszyce	1 378	1 664	49	45
Pierzchnica	257	305	13	15

Raków	359	405	11	14
Bogoria	415	496	10	11
Staszów	2 301	2 421	90	81
Szydłów	186	232	5	5

Tabela 11. Podmioty w rejestrze REGON.

W latach 2015-2020 na obszarze LGD przybyło 810 podmiotów zatrudniających do 9 osób. Spory udział w tej pozytywnej zmianie miały wspomniane wcześniej działania LGD „Białe Ługi". W tym samym okresie ubyło 12 podmiotów zatrudniających od 10 do 49 osób, których liczba spadła z 204 do 192.

Respondenci zdecydowanie opowiedzieli się za dalszym udzielaniem wsparcia przedsiębiorcom. Aż 60% ankietowanych mieszkańców stwierdziło, że jest to działanie zdecydowanie potrzebne, a kolejnych 26% za działanie raczej potrzebne. Wsparcie powinno być kierowane także dla osób poszukujących pracy. Zagadnienie to było poruszane w czasie warsztatów strategicznych i dodatkowo zbadane za pomocą badania ankietowego. 90% jego uczestników opowiedziało się za wsparciem dla młodych osób wchodzących na rynek pracy a 81% za podejmowaniem inicjatyw zachęcających mieszkańców obszaru LSR do zakładania działalności gospodarczej. W czasie zbierania pomysłów przez gminne punkty konsultacyjne zwracano uwagę na konieczność wsparcia organizacji, które mogłyby działać na rzecz aktywizacji zawodowej. LGD było zachęcane do pozyskiwania środków na szkolenia i doradztwo zawodowe. Opinie mieszkańców w tym względzie były zgodne z wnioskami płynącymi z analizy danych statystycznych. Na tej podstawie podjęto decyzję, by szczególne wsparcie w ramach wdrażania LSR udzielić osobom poszukującym zatrudnienia, którzy zostali zdefiniowani jako grupa osób w niekorzystnej sytuacji.

W czasie konsultacji społecznych zwracano uwagę na branże, które mają potencjał do tworzenia miejsc pracy, w tym budownictwo, handel, transport. Za potrzebne uznano także rozwijanie branż świadczących usługi, których dostępność ma wpływ na jakość życia mieszkańców, w tym edukację, opiekę zdrowotną i usługi społeczne.

Szanse i zagrożenia związane z gospodarczym rozwojem obszaru były kolejnym ważnym tematem poruszanym na spotkaniach z mieszkańcami w czasie opracowania LSR. Ich uczestnicy za mocną stronę obszaru uznawali jego położenie. Atutem jest bliskość Kielc, co pokazały między innymi przytaczane powyżej statystyki dotyczące wzrostu liczby ludności w Daleszycach. Barierą dla proponowanych przez członków społeczności działań dotyczących rozwoju gospodarczego są szersze zjawiska makroekonomiczne (np. wysoka inflacja, spowolnienie gospodarki w wyniku pandemii koronawirusa). Przedsiębiorcy biorący udział w konsultacjach wskazywali na zagrożenia płynące z często zmieniających się w Polsce uwarunkowań prawnych prowadzenia działalności gospodarczej.

Turystyka

Obszar LGD „Białe Ługi" posiada potencjał do rozwoju turystyki. Twierdzenie to oparte jest na kilku przesłankach. Po pierwsze, wielkim atutem partnerskich gmin jest ich położenie, o czym była już mowa powyżej. Są one położone w centrum województwa świętokrzyskiego, które dzięki inwestycjom drogowym staje się coraz lepiej skomunikowane z innymi regionami Polski. Obszar LGD może być „bazą wypadową" do odwiedzania innych atrakcyjnych miejsc w województwie, np. Sandomierza czy Buska-Zdroju.

Partnerskie gminy dysponują cennymi zasobami przyrodniczymi i kulturowymi. Te pierwsze zostały już omówione w Rozdziale II, dlatego ich opis nie będzie w tym miejscu powtarzany. Warto jedynie zwrócić jeszcze raz uwagę, że sama nazwa LGD, „Białe Ługi", nawiązuje do dziedzictwa przyrodniczego, co wskazuje na to, jak dużą wagę przypisują mu członkowie Stowarzyszenia.

Jeden z uczestników warsztatów strategicznych stwierdził, że „nasze gminy są tak blisko Kielc, a występuje tu dzika przyroda". To stwierdzenie dobrze opisuje potencjał tkwiący w zasobach przyrodniczych. Jest on dostrzegany przez mieszkańców i był przywoływany w czasie wszystkich spotkań konsultacyjnych. Obszar LGD

jest położony u stóp Gór Świętokrzyskich. Jest on silnie zalesiony i bogaty w zasoby wodne (np. zalew Chańcza w gminie Raków).

Zagrożeniem dla tych cennych zasobów przyrodniczych są działania niektórych mieszkańców. W czasie konsultacji społecznych zwracano uwagę, że notorycznie powracającym problemem jest zaśmiecanie lasów. Innym kłopotem jest zanieczyszczenie powietrza. Mieszkańcy zgłaszali potrzebę działań na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego, w tym prowadzenia akcji edukacyjnych. Badania ankietowe dostarczyły danych spójnych z wynikami konsultacji społecznych. 58% ankietowanych stwierdziło, że zagrożeniem dla rozwoju obszaru jest zaśmiecanie otoczenia przez mieszkańców. Według 52% respondentów problemem jest też zanieczyszczanie powietrza przez gospodarstwa domowe. Jedynie 37% badanych mieszkańców upatrywało zagrożenia dla obszaru w działalności gospodarczej degradującej środowisko.

Mieszkańcy obszaru dumni są z bogatego dziedzictwa historycznego i kulturowego swojego regionu. Należy zwrócić uwagę, że wiele występujących na obszarze elementów dziedzictwa jest unikatowych i posiada autentyczną wartość historyczną. Są one świadectwem niegdysiejszej świetności regionu, który był położony w centrum Królestwa Polskiego. Na obszarze LGD rozwijały się miasta, a wraz z nimi handel, nauka i sztuka. Burzliwa historia Polski spowodowała, że uległy one częściowemu zapomnieniu i zniszczeniu. Zachowanie tego dziedzictwa kulturowego jest istotnym zadaniem nie tylko z punktu widzenia rozwoju obszaru LGD, ale ma ono znaczenie dla kultury polskiej jako takiej. Wśród wyjątkowo cennych zabytków wskazać można następujące obiekty:

- Zabytkowy pałac w Kurozwękach
- Późnorenesansowe domy w Rakowie i dziedzictwo związane z Arianami
- Wyjątkowy układ urbanistyczny i zabytki Szydłowa
- Góra Piwniczna w Pierzchnicy (absolutnie unikatowe wzgórze z licznymi ziemiankami pełniącymi funkcje magazynowe)
- Zabytkowy rynek w Chmielniku.

Należy jednak podkreślić, że lista interesujących obiektów historycznych dostępnych na obszarze LGD jest znacznie dłuższa. Trzeba też zdecydowanie podkreślić, że na dziedzictwo kulturowe regionu składa się nie tylko spuścizna materialna, ale również elementy niematerialne. Tutaj na pierwszy plan wysuwa się dziedzictwo kulinarne. W czasie konsultacji społecznych mieszkańcy wskazywali na następujące charakterystyczne dla regionu wyroby spożywcze:

- miód,
- soki,
- produkty ze śliwek,
- alkohole,
- chmiel,
- grabowiaczki,
- gęś chmielnicka,
- karp Śladkowski,
- dzionie rakowskie,
- chleb staszowski,
- kołacz oględowski,
- borowik suszony golejowski,
- syrop z manufaktury różanej.

Członkowie Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi” i mieszkańcy wchodzących w jej skład gmin są świadomi mocnych stron obszaru, które dają szansę na rozwój turystyki. Nie może dziwić, że działania zmierzające w tym kierunku były podejmowane już w przeszłości. Przyniosły one bardzo dobre efekty, czego najlepszym potwierdzeniem może być imponująca lista produktów lokalnych zamieszczona powyżej. Jednocześnie trzeba stwierdzić, że sektor turystyczny

rozwijany jest niejako od podstaw, co wymaga długofalowych działań. W czasie warsztatów wyrażano przekonanie, że współpraca w ramach LGD jest potrzebna, ponieważ tylko działając wspólnie można stworzyć naprawdę atrakcyjną ofertę turystyczną. Potrzebne jest też ukierunkowanie rozwoju branży turystycznej i wsparcie jej w tworzeniu charakterystycznych dla regionu produktów, które pozwolą wyróżnić się i skutecznie konkurować z innymi regionami. Można zatem powiedzieć, że członkowie lokalnej społeczności oczekują, że LGD będzie odgrywać rolę podmiotu sieciującego i koordynującego różne działania na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz rozwoju turystyki.

Oprócz tworzenia i realizacji strategii w zakresie turystyki potrzebne są jednak również bardzo konkretne działania. Po pierwsze, ciągłego ulepszania wymaga infrastruktura rekreacyjna i turystyczna. Kwestia ta wykracza poza wspominane już problemy w dostępie do infrastruktury publicznej, których doświadczają mieszkańcy z grupy w niekorzystnej sytuacji oraz osoby młode i seniorzy. W tym przypadku chodzi o infrastrukturę, która będzie przyciągać osoby z zewnątrz i umożliwiać im ciekawe i komfortowe spędzenie czasu na obszarze LSR. Mieszkańcy zgłaszali w czasie konsultacji potrzeby w zakresie rozwoju szlaków turystycznych, zagospodarowania zasobów wodnych (np. tworzenie kąpielisk), tworzenia punktów informacji turystycznej, rozwoju infrastruktury związanej ze spływami kajakowymi.

Drugim problemem, który został uznany za bardzo ważny w czasie konsultacji jest niedostateczny rozwój usług dla turystów. Na pierwszy plan wysuwa się tu potrzeba rozwoju obiektów hotelowych. Towarzyszyć temu powinien rozwój branży gastronomicznej. Jest zatem oczywiste, że wykorzystanie szans związanych z turystyką wymaga nie tylko poprawiania infrastruktury, ale również wsparcia przedsiębiorców, dla których inwestowanie w dopiero rozwijającą się branżę wiąże się z ryzykiem.

Trzecim obszarem problemowym w zakresie turystyki są produkty lokalne. Może to zadziwiać w kontekście pozytywnej narracji na ich temat zaprezentowanej powyżej. Niewątpliwym sukcesem LGD było wyedukowanie lokalnej społeczności w zakresie produktów lokalnych oraz doprowadzenia do ich identyfikacji wyrobów, które mają potencjał stać się wizytówką poszczególnych gmin. Produkty te funkcjonują w świadomości mieszkańców, ale nie są jeszcze szeroko dostępne. Brakuje punktów ich sprzedaży oraz wspólnej oferty i strategii promocyjnej. W czasie konsultacji społecznych sugerowano, że LGD „Białe Ługi" jest podmiotem predestynowanym do prowadzenia działań w tym zakresie. Wynika to nie tylko z już zdobytego doświadczenia, ale przede wszystkim potencjału do sieciowania lokalnych aktorów.

Podsumowując wątek potencjału turystycznego obszaru można stwierdzić, że w czasie konsultacji stwierdzono występowanie istotnych szans związanych z jego wykorzystaniem. Pandemia koronawirusa doprowadziła do zwiększenia zainteresowania turystyką krajową. W sektorze turystycznym wdrażane są nowe rozwiązania i pojawiają się nowe idee. Przykładowo, w czasie konsultacji społecznych i prac grupy inicjatywnej szeroko dyskutowano pomysły implementowania na obszarze LSR wiosek tematycznych lub EKOmuzeów. Nie ulega także wątpliwości, że szansą dla regionu są działania rządu na rzecz rozwoju krótkich łańcuchów dostaw żywności oraz rosnące zainteresowanie konsumentów lokalnymi produktami wysokiej jakości.

Działania na rzecz wykorzystania potencjału turystycznego obszaru mają bardzo duże poparcie członków lokalnej społeczności. W badaniu ankietowym zadano pytanie o obszary, które wymagają innowacyjnych rozwiązań na rzecz rozwoju poszczególnych gmin. 79% ankietowanych stwierdziło, że takie rozwiązania potrzebne są w zakresie produktów lokalnych. 83% badanych jest zdania, że należy wspierać innowacje w sektorze turystycznym. Ponad 90% badanych chce wspierania inicjatyw kulturalnych, działań na rzecz zachowania tradycji oraz rozwoju infrastruktury.

Problemy społeczne

Kwestia problemów społecznych została już częściowo omówiona w innych miejscach tego rozdziału oraz w rozdziale II. Konieczne jest jednak uszczegółowienie i uzupełnienie pewnych zagadnień.

Problemy społeczne obszaru są związane z sytuacją demograficzną oraz sytuacją gospodarczą. Niewątpliwym problemem jest tu więc starzenie się społeczności oraz brak odpowiedniej oferty dla seniorów. Istotnym zagadnieniem społecznym jest jednak również sytuacja osób młodych, którzy definiowani są tu jako osoby do 25 roku życia. W czasie konsultacji społecznych wielokrotnie zwracano uwagę, że młodzi ludzie zamieszkujący obszar LSR mają wysokie aspiracje życiowe. Związane są one nie tylko z oczekiwaniami w sferze zawodowej, ale również z ogólnym dążeniem do wysokiej jakości życia. Jest ona powiązana z dostępnością usług, możliwością samorozwoju oraz ofertą czasu wolnego. Uczestnicy konsultacji społecznych zwracali uwagę na braki we wszystkich z tych obszarów. Gminy wchodzące w skład LGD mają swoje atuty, które mogą pozwolić na przyciąganie nowych mieszkańców czy też upowszechnienie się migracji powrotnych. Równocześnie potrzebne jest podejmowanie wysiłków na rzecz powstrzymania migracji młodych osób, która jest współodpowiedzialna za złą sytuację demograficzną regionu.

Na obszarze LGD zmniejsza się liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Nadal korzysta z niej bardzo duży odsetek mieszkańców (aż 5 933 klientów na 74 602 mieszkańców). Szczególnie trudna sytuacja panuje w gminie Raków, która jako jedyna doświadczyła wzrostu osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Gmina ta znajduje się na rządowej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją. Wyróżnia się także gmina Szydłów, w której spadek tego wskaźnika był bardzo niewielki. Przyczyniły się do tego przede wszystkim sytuacja na rynku pracy oraz starzenie się społeczności.

Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej (źródło: BDL)		
Nazwa gminy/rok	**2015**	**2020**
Chmielnik	1 622	706
Daleszyce	2 052	1 311
Pierzchnica	730	317
Raków	631	749
Bogoria	1 533	1094
Staszów	2 198	1390
Szydłów	396	366

Tabela 12. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej.

Wskaźniki pokazujące spadek liczby osób bezrobotnych na obszarze LSR nie mówią całej prawdy o sytuacji społeczno-gospodarczej regionu. Niezaspokojenie aspiracji młodych osób jest jednym z przyczyn ich migracji poza obszar LSR. Z tego względu w czasie konsultacji społecznych zgłaszano liczne postulaty wsparcia zarówno osób młodych do 25 roku życia, które edukują się i dopiero wchodzą na rynek pracy oraz osób, które już poszukują zatrudnienia.

Infrastruktura

Dostęp do infrastruktury jest postrzegany przez mieszkańców obszaru jako istotny czynnik mający wpływ na jakość życia. Z zamieszczonych powyżej opisów wynika, że trudności w tym zakresie dotykają w szczególny sposób seniorów, osoby młode oraz osoby poszukujące zatrudnienia. Poprawienie stanu infrastruktury jest istotne także z punktu widzenia wykorzystania potencjału turystycznego.

W czasie konsultacji społecznych omawiano trudności w dostępie do różnego typu obiektów infrastrukturalnych. Mieszkańcy postulowali rozwój infrastruktury kulturalnej. Widoczne jest przy tym, że zaspokojone zostały już podstawowe potrzeby w tym zakresie i oczekiwane jest tworzenie oferty kulturalnej, która do tej pory była dostępna jedynie w większych ośrodkach miejskich. Mieszkańcy wspominali o planach związanych z utworzeniem kina. Pojawił się również pomysł założenia teatru. Zwracano przy tym uwagę, że obiektom takim mogłyby towarzyszyć usługi gastronomiczne i inne usługi czasu wolnego.

Bardzo ważnym zagadnieniem jest rozwój lokalnych świetlic. W czasie konsultacji z dumą podkreślano, że wcześniejsze wysiłki społeczności lokalnej doprowadziły do utworzenia i modernizacji wielu tego typu obiektów, które są równomiernie rozłożone na całym obszarze LSR. Sama infrastruktura to jednak za mało. Konieczne jest odpowiednie zorganizowanie pracy świetlic tak, by mogły realnie służyć mieszkańcom, w tym zwłaszcza osobom młodym, seniorom i osobom w niekorzystnej sytuacji. Aż 83% ankietowanych mieszkańców obszaru stwierdziło, że potrzebne jest tworzenie miejsc spotkań dla mieszkańców. Również 83% oczekuje organizowania kierowanych do nich imprez. 78% respondentów uważa, że potrzebne są innowacje w zakresie organizacji szkoleń dla mieszkańców. W czasie konsultacji społecznych zgłaszano postulat, by LGD jako organizacja działająca we wszystkich partnerskich gminach systemowo rozwiązała te problemy i wsparła rozwój lokalnych świetlic.

Ważnym tematem w czasie konsultacji była infrastruktura rekreacyjna i kulturowa. Mieszkańcy oczekują, że będzie ona rozwijana nie tylko z myślą o turystach, ale że będą również podejmowane działania na rzecz zwiększania dostępności dla tego typu obiektów dla mieszkańców. Kwestia ta była powszechnie łączona z troską o młodych mieszkańców i koniecznością zapewnienia im odpowiednich warunków rozwoju na obszarze LSR. Często zwracano uwagę na potrzebę rozwoju infrastruktury rowerowej, która nie tylko mogłaby służyć rekreacji, ale również pozwalałaby na rozwój ekologicznej komunikacji. Także w przypadku infrastruktury sportowej widoczne jest to, że najbardziej podstawowe potrzeby społeczności zostały już zaspokojone. Oczekiwania idą raczej w kierunku zrównywania jakości życia w partnerskich gminach z jej poziomem w większych aglomeracjach. Jest to niewątpliwie uzasadniony postulat ze względu na strategiczny cel Lokalnej Grupy Działania, jakim jest ograniczenie migracji poza obszar LSR. W czasie konsultacji mieszkańcy zgłaszali pomysły na zbudowanie basenu, sauny czy sali umożliwiającej treningi lekkoatletyczne.

Działalność sektora społecznego. Kapitał ludzki i kapitał społeczny

Na obszarze LSR działają prężne organizacje, które mają potencjał do realizacji przedsięwzięć służących lokalnej społeczności. Przykładem może być Gminne Towarzystwo Sportowe w Rakowie, które realizuje inicjatywy dotyczące szeroko pojętej kultury, nie tylko fizycznej. W ostatnich latach dzięki wsparciu LGD „Białe Ługi" organizacja ta zrealizowała m.in. projekt z okazji jubileuszu lokacji Rakowa czy operację związaną z zagospodarowaniem czasu wolnego.

Na terenie gminy Chmielnik działa Stowarzyszenie Wspierające Rozwój Wsi Grabowiec. Także ta organizacja z sukcesami pozyskiwała wsparcie w ramach wdrażania LSR, dzięki czemu realizowała imprezy kulturalne, propagujące zdrowy styl życia czy też związane z ochroną środowiska.

Stowarzyszenie Inicjatyw Twórczych „TALENT" ze Staszowa skupia się na wsparciu osób w wieku senioralnym. Organizuje imprezy cykliczne, ale podejmuje też dodatkowe inicjatywy angażujące nie tylko najstarszych mieszkańców. Działalność organizacji pozytywnie wpływa na aktywizacje i integrację mieszkańców obszaru LSR oraz zwiększa dostępną ofertę spędzania czasu wolnego.

Przykład tych trzech organizacji pozarządowych pokazuje, że mają one potencjał do podejmowania istotnych dla obszaru działań. Mogą być one dla LGD ważnym partnerem w realizacji inicjatyw dotyczących tworzenia oferty dla osób młodych oraz seniorów. Możliwe jest także zaangażowanie organizacji pozarządowych we wsparcie osób poszukujących zatrudnienia. NGO podejmują ważne z punktu widzenia rozwoju obszaru zagadnienia zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zasobów przyrodniczych. Dużym wsparciem jest dla nich nie tylko finansowe, ale również doradcze i mentorskie wsparcie udzielane przez LGD „Białe Ługi".

Ten pozytywny obraz zakłócają nieco problemy zdiagnozowane w czasie konsultacji społecznych. Pierwszy z nich dotyczył angażowania młodych mieszkańców w działania na rzecz obszaru. Przedstawiciele organizacji czuli, że ich oferta nie jest w pełni dopasowana do potrzeb młodych osób. Wyrażano oczekiwanie, że LGD udzieli wsparcia w podejmowaniu inicjatyw na ich rzecz. Potrzebne jest tu nie tylko wsparcie finansowe, ale także merytoryczne. Organizacje zwracały uwagę, że celem nie jest tu realizowanie operacji dla młodych ludzi, ale razem z nimi. Zgłaszano pomysły działań w zakresie zwiększania partycypacji publicznej młodzieży i włączania ich w procesy decyzyjne w gminach.

Innym problemem organizacji pozarządowych są trudności w pozyskiwaniu środków na działalność. Mają one duże doświadczenie w korzystaniu ze wsparcia na wdrażanie LSR, ponieważ jest ono wspierane działaniami informacyjnymi i doradczymi. Próby pozyskania innych środków finansowych nie zawsze kończą się sukcesem, ze względu na poziom skomplikowania wniosków i trudności w ich przygotowaniu. Dostępność różnych źródeł finansowania jest dla NGO szansą rozwojową, ale z drugiej strony zagrożeniem są skomplikowane procedury pozyskiwania wsparcia.

W kontekście funkcjonowania sektora społecznego powrócił kolejny raz problem infrastruktury. Zwracano uwagę na potrzebę tworzenia miejsc spotkań na świeżym powietrzu oraz animowanie działań w świetlicach. Przedstawiciele organizacji zwracali uwagę, że nawet jeśli dysponują warunkami do prowadzenia działań aktywizacyjnych czy integracyjnych, to często brakuje im różnego rodzaju wyposażenia by podejmować takie inicjatywy.

W badaniu ankietowym 48% respondentów stwierdziło, że zagrożeniem dla rozwoju obszaru jest zbyt niski poziom zaangażowania mieszkańców w lokalne sprawy. Ten niejednoznaczny wynik dobrze obrazuje sytuację na obszarze LSR. Działają tu prężne grupy społeczników, co może wskazywać na wysoką jakość kapitału społecznego. Z drugiej strony grupy te napotykają trudności w angażowaniu innych członków lokalnej społeczności w swoje działania.

Mieszkańcy obszaru biorący udział w konsultacjach przekonani są o wysokiej jakości kapitału ludzkiego, jakim dysponuje lokalna społeczność. Wskazują na wysoki poziom lokalnych szkół oraz potencjał młodego pokolenia. Mimo trudnej sytuacji gospodarczej, na obszarze LGD dobrze rozwija się drobna przedsiębiorczość. Pewnym problemem jest to, że wysokie aspiracje i kompetencje nie przekładają się na innowacyjne rozwiązania lokalnych problemów czy też innowacje w przedsiębiorstwach. Obszar potrzebuje nowych rozwiązań, by wykorzystać swoje szanse rozwojowe. Dobrze pokazuje to sytuacja sektora turystycznego, który dysponuje wieloma cennymi zasobami, ale ciągle poszukuje sposobu ich efektywnego wykorzystania.

Mieszkańcy biorący udział w konsultacjach społecznych wyrazili zainteresowanie koncepcjami inteligentnych wsi. Chociaż zwracano uwagę na niezadowalającą jakość połączeń internetowych w niektórych częściach obszaru LSR, to jednocześnie podkreślano, że rozwiązania cyfrowe mogą pomagać w rozwiązywaniu problemów obszaru. W badaniu ankietowym 74% mieszkańców pozytywnie odniosło się do idei tworzenia innowacji w zakresie rozwoju aplikacji mobilnych dotyczących lokalnych spraw. Zwracano uwagę, że koncepcje inteligentnych wsi mogłyby dotyczyć kwestii ochrony środowiska, angażowania młodych osób, wsparcia dla seniorów i osób poszukujących zatrudnienia. Tego typu rozwiązania mogłyby być wsparciem w działaniach na rzecz zwiększania dostępności infrastruktury. Możliwe byłoby także zaangażowanie ich w projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego. Rozwiązania cyfrowe mogą także wspierać wykorzystanie szans związanych z rozwojem przedsiębiorczości. Przykładowo, rozwój pracy zdalnej został uznany przez uczestników konsultacji jako szansa na powstrzymanie migracji z obszaru LSR.

Analiza SWOT

Analiza SWOT przeprowadzona została w czasie spotkania Zespołu Inicjatywnego, które odbyło się 14 listopada 2022. Członkowie zespołu zaakceptowali listę mocnych i słabych stron modelu oraz szans i zagrożeń dla procesu jego wdrażania. Została ona opracowana na podstawie danych zebranych podczas konsultacji społecznych, co

znajduje odzwierciedlenie w zawartym we wcześniejszej części rozdziału opisie potrzeb i potencjałów lokalnej społeczności.

Przeprowadzana analiza SWOT sprowadzała się do odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy dana mocna strona pozwoli wykorzystać daną szansę?
2. Czy dana słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
3. Czy dana mocna strona pozwoli zniwelować dane zagrożenie?
4. Czy dana słaba strona potęguje ryzyko związane z danym zagrożeniem?

Odpowiedzi wyrażane były w formie liczbowej:

- Odpowiedź „nie dotyczy" kodowana była jako „0"
- Odpowiedź „w umiarkowanym stopniu" kodowana była jako „1"
- Odpowiedź „w wysokim stopniu" kodowana była jako „2".

Odpowiedzi ujęte zostały w macierzy a następnie zsumowane, co zobrazowane zostało w drugiej z poniższych tabel. Głównym przedmiotem analizy są sumy uzyskane w kolumnach, które pozwalają na ocenę korzyści wynikających z poszczególnych mocnych stron obszaru oraz skali problemów tworzonych przez jego niedoskonałości.

Silne strony	**Słabe strony**
1. Czyste, atrakcyjne środowisko naturalne 2. Atrakcyjność turystyczna 3. Dogodne położenie 4. Dobre szkolnictwo 5. Duża liczba produktów lokalnych 6. Dziedzictwo kulturowe 7. Wysokie aspiracje młodych ludzi	1. Brak dziennej opieki dla seniorów 2. Niedostateczne wsparcie aktywności młodych ludzi 3. Brak dużych zakładów pracy 4. Brak punktów sprzedaży produktów lokalnych 5. Niedostateczna oferta gastronomiczna i noclegowa 6. Zanieczyszczanie środowiska przez mieszkańców 7. Braki w infrastrukturze kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej
Szanse	**Zagrożenia**
1. Rosnące zainteresowanie turystyką krajową 2. Innowacje w sektorze turystycznym 3. Rozwój rynku produktów lokalnych i żywności wysokiej jakości 4. Emigracja powrotna 5. Rozwój pracy zdalnej 6. Upowszechnianie idei smart village 7. Rozwój trzeciego sektora	1. Starzenie się społeczeństwa 2. Niska jakość połączeń oferowanych przez dostawców Internetu 3. Wyludnianie się obszarów wiejskich 4. Zmiany klimatyczne 5. Skomplikowany proces pozyskiwania dotacji 6. Niestabilne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej 7. Sytuacja makroekonomiczna

Tabela 13. Zmienne uwzględnione w analizie SWOT.

		Silne strony obszaru								**Słabe strony obszaru LGD**							
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**Σ**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**Σ**
Szanse	**1**	2	2	2	0	2	2	0	10	0	0	0	2	2	2	2	8
	2	2	2	2	1	2	2	1	12	0	1	0	2	2	1	1	7
	3	2	2	2	0	2	2	0	10	0	0	0	2	1	2	1	6
	4	1	1	1	2	1	1	0	7	2	2	2	0	0	2	2	10

	5	0	0	1	2	0	0	2	5	1	2	1	0	1	0	1	6
	6	1	1	1	2	1	1	1	8	0	1	0	0	0	0	0	1
	7	0	1	0	2	0	2	2	7	0	2	1	0	0	0	1	4
Σ		8	9	9	9	8	10	6	59	3	8	4	6	6	7	8	
Zagrożenia	**1**	0	0	0	1	0	0	0	1	2	2	2	0	0	0	2	8
	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3	2	1	0	2	0	1	0	6	2	2	2	0	1	2	2	11
	4	1	0	0	1	2	0	0	4	0	0	0	2	0	2	0	4
	5	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
	6	0	0	2	1	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	1
	7	0	0	2	0	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Σ		3	1	4	6	3	1	0	18	5	5	4	2	1	4	4	25

Tabela 14. Wyniki analizy SWOT.

Wyniki analizy SWOT:

- Zidentyfikowane silne strony generalnie sprzyjają wykorzystywaniu szans na co wskazuje uwagę podobna ilość punktów uzyskanych w odpowiedzi na pierwsze pytanie. Ciekawe jednak, że punktują one w różnych kategoriach – są silne strony, które sprzyjają bardziej wykorzystywaniu szans związanych z turystyką i silne strony, które bardziej sprzyjają wykorzystywaniu szans związanych z innowacjami i kapitałem społecznym.
- Mocne strony najbardziej wspierają wykorzystanie szans związanych z turystyką. Ale jest też sporo atutów, które pozwalają wykorzystać szanse związane z innowacyjnością, cyfryzacją, aspiracjami i aktywnością mieszkańców.
- Mocną stroną, która w największym stopniu sprzyja wykorzystaniu szans rozwojowych jest posiadane dziedzictwo kulturowe.
- Wysokie aspiracje młodych ludzi nie są mocną stroną obszaru, która pozwala na wykorzystanie szans rozwojowych. Problem ten jest powiązany z niedostateczną ofertą dla młodych ludzi, brakiem atrakcyjnych miejsc pracy.
- Słabe strony, które ograniczają wykorzystanie szans: niedostateczne wsparcie młodych ludzi (są inicjatorami innowacji, ich decyzje wpływają na kondycję demograficzną obszaru), braki w infrastrukturze (obniżają zarówno atrakcyjność turystyczną, jak i atrakcyjność dla młodych/powracających/nowych mieszkańców).
- Słabe strony bardzo poważnie utrudniają wykorzystanie szansy związanej z emigracją powrotną. Niekorzystnie wpływają też na szanse związane z rozwojem turystyki. Pozytywem jest to, że słabe strony nie ograniczają możliwości wykorzystania szans związanych z innowacyjnością i rozwojem kapitału społecznego.
- Wysoka jakość szkolnictwa jest silną stroną, która w największym stopniu niweluje negatywny wpływ zewnętrznych zagrożeń na sytuację obszaru LGD. Pokazuje to sens inwestowania w kapitał ludzki. Z drugiej strony dobra edukacja jest jednak czynnikiem współodpowiedzialnym za rosnące aspiracje młodych ludzi. Są one silną stroną obszaru, która nie sprzyja likwidowaniu zagrożeń. Przeciwnie, w niektórych przypadkach może je nawet wzmagać, np. prowadząc do bardziej intensywnej emigracji zewnętrznej.
- Analiza pokazuje, że brak wsparcia dla osób w niekorzystnej sytuacji, m.in. dla seniorów i młodych osób negatywnie wpływa na rozwój obszaru. Istotnie zwiększa on poziom zagrożeń związanych ze zjawiskami demograficznymi. Wyludnianie się obszarów wiejskich jest najistotniejszym zewnętrznym zagrożeniem, tuż obok starzenia się społeczeństwa.
- Analiza sum w wierszach wykazuje, że emigracja powrotna jest szansą, której wykorzystanie jest w największym stopniu utrudniane przez słabe strony obszaru. Potrzebne są działania, które wesprą lokalny rynek pracy oraz ułatwią poszukiwanie zatrudnienia.

Na podstawie analizy SWOT zdefiniowano trzy priorytetowe obszary wsparcia, na których skupią się działania w ramach realizacji LSR:

1. Jakość życia mieszkańców
2. Przyrodnicze i kulturowe zasoby obszaru
3. Pobudzanie innowacyjności.

W czasie prowadzonych konsultacji społecznych stwierdzono, że działania w ramach wymienionych powyżej obszarów tematycznych w największym stopniu pozwolą na wykorzystanie mocnych stron obszaru. Z jednej strony LGD będzie dążyć do maksymalnego wzmocnienia wpływu tych atutów obszaru, które pozwalają wykorzystywać szanse rozwojowe. W szczególności można tu wskazać na atrakcyjność turystyczną obszaru, dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze. Istotne będzie również wykorzystanie zasobów, które pozwalają przezwyciężać zagrożenia, w tym np. wysokiego poziomu szkolnictwa, dogodnego położenia. Wsparcie w ramach LSR będzie miało na celu wzmacnianie oddziaływania tych atutów, które obecnie nie mają odpowiedniego wpływu na rozwój obszaru. Na pierwszy plan wysuwają się tu aspiracje młodych ludzi, które ani nie niwelują zidentyfikowanych zagrożeń ani nie są atutem, który znacząco ułatwia wykorzystanie szans rozwojowych.

Obszary tematyczne zostały zdefiniowane w taki sposób by uwzględniać oddziaływanie słabych stron obszaru. Wśród nich istotną rolę kolejny raz odgrywają problemy młodych ludzi. Warto zwrócić także uwagę na problemy seniorów. Te dwie grupy mieszkańców obszaru LGD są kluczowe ze względu na kwestie demograficzne oraz zagrożenie wyludnianiem się obszarów wiejskich. Uwagę zwraca także sytuacja na rynku pracy, brak dużych zakładów pracy i niedostateczne wykorzystanie gospodarczego potencjału zasobów turystycznych. To wszystko powoduje, że nie mogą być wykorzystywane kompetencje i aspiracje mieszkańców. Nie w pełni wykorzystywana jest także szansa związana z emigracjami powrotnymi. Zarówno powstrzymywanie emigracji mieszkańców jak i przyciąganie nowych lub powracających osób będzie zależało od tego jak inkluzywny będzie lokalny rynek pracy oraz jaki będzie ogólny poziom jakości życia. Są to istotne argumenty, które uzasadniają wybór pierwszego z proponowanych zakresów tematycznych.

Na podstawie przeprowadzonych konsultacji podjęto decyzję, że oprócz wsparcia dla osób młodych oraz seniorów, LSR powinna uwzględniać potrzeby osób poszukujących zatrudnienia. Wsparcie powinno zostać im udzielone nie tylko poprzez pobudzanie rozwoju gospodarczego, ale właśnie poprzez podnoszenie jakości życia na obszarze LGD, tak by uczynić z niego bardziej atrakcyjne miejsce do osiedlania się. Istotne może tu być także wzmocnienie organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, które wzmocni ich potencjał w dłuższej perspektywie czasowej.

Drugi zdefiniowany zakres tematyczny związany jest z działaniami wykorzystującymi kluczowe zasoby obszaru. Potrzebne są działania sieciujące i porządkujące inicjatywy związane z ich wykorzystaniem. Dobrą ilustracją napotykanych tu problemów jest sytuacja w zakresie produktów lokalnych. Mieszkańcy obszaru potrafią zidentyfikować wiele z nich, ale brakuje wspólnej oferty, kanałów sprzedaży i działań na rzecz budowania ich rozpoznawalności. LGD jako organizacja sieciująca różne lokalne grupy interesu może tu odegrać istotną rolę poprzez zaproponowanie wspólnej koncepcji wykorzystania tych lokalnych zasobów.

Trzeci zakres tematyczny skupia się na innowacyjności. Wśród szans rozwojowych zidentyfikowano szanse związane z turystyką, nowymi technologiami (praca zdalna, smart village) i kapitałem ludzkim. Wydaje się, że obecnie obszar LGD nie jest w pełni gotowy do implementowania nowych rozwiązań. LGD powinna dążyć do pobudzania innowacyjności oraz ukierunkowania procesu ich wdrażania. Należy także szukać sposobu powiązania szans związanych z innowacyjnością z kompetencjami mieszkańców oraz potencjałem organizacji III sektora.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia

Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami

Lokalna Strategia Rozwoju „Białe Ługi" zawiera spójny zestaw operacji, które posłużą osiągnięciu lokalnych celów i zaspokojeniu potrzeb, a jednocześnie przyczynią się do osiągnięcia celów Unii Europejskiej dotyczących rozwoju obszaru. Kluczową kwestią było więc takie zintegrowanie działań, które w powiązaniu z innymi programami, pozwolą osiągnąć zauważalne i pożądane zmiany oraz wpłyną na rozwiązanie zdiagnozowanych problemów.

Podstawową kwestią w trakcie prac nad LSR było zadbanie o zgodność celów LSR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Zdawano sobie bowiem sprawę, że zgodność LSR ze strategicznymi dokumentami planistycznymi wyższego rzędu stanowi konieczny warunek efektywnej jej realizacji czy też zwracano uwagę na fakt, że Lokalna Strategia Rozwoju uzupełnia oddziaływanie zaplanowanych w nich działań. W trakcie programowania LSR niezbędna była także analiza mechanizmów i narzędzi, które służą zapewnieniu koordynacji komplementarności LSR z innymi interwencjami finansowanymi w ramach funduszy unijnych czy innych środków wsparcia zewnętrznego. Konieczna była też diagnoza efektów synergii w poszczególnych obszarach wsparcia. Podstawą do działań było bowiem to, iż zgodność i komplementarność to niezwykle istotne zasady realizacji polityki wspólnotowej UE. Sama komplementarność jest tutaj rozumiana jako wzajemne uzupełnianie się polityk, programów, projektów czy działań. Wzięto pod uwagę fakt, iż brak komplementarności skutkować może złym wykorzystywaniem środków publicznych (wskutek np. nakładania się interwencji), zaś uzupełnianie się interwencji buduje pozytywny efekt synergii.

Znaczna część przedsięwzięć zaplanowanych w LSR wspierana będzie przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). W jej ramach wyznaczono na lata 2023-2027 10 celów. Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjają osiągnięciu większości spośród celów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Cele WPR 2023-2027	**Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiąganiu celów WPR**
Zapewnienie rolnikom godziwych dochodów	*Nie dotyczy*
Zwiększenie konkurencyjności	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD
Poprawa pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym	*Nie dotyczy*
Przeciwdziałanie zmianie klimatu	*Nie dotyczy*
Dbanie o środowisko	P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego
Zachowanie krajobrazów i różnorodności biologicznej	P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych
Wsparcie wymiany pokoleń	P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji
Dynamiczny rozwój obszarów wiejskich	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych

	P.3.1. Inteligentna wieś P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego
Ochrona jakości żywności i zdrowia	*Nie dotyczy*
Promowanie transferu wiedzy i innowacyjności	P.2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego

Tabela 15. Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiąganiu celów WPR.

Cele Wspólnej Polityki Rolnej osiągane będą poprzez realizację Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Lokalną Strategię Rozwoju przygotowano w ramach interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Interwencja ta stanowi odpowiedź na szereg potrzeb obszarów wiejskich, w tym takich jak:

1. dywersyfikacja dochodów gospodarstw rolnych,
2. włączenie osób z grup w niekorzystnej sytuacji
3. stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzacje i wykorzystanie potencjału endogennego,
4. zaangażowanie młodych w życie lokalne,
5. rozwój wiedzy i umiejętności,
6. poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej,
7. poprawa dostępu do usług komercyjnych,
8. rozwój form współpracy na obszarach wiejskich,
9. rozwój przedsiębiorczości.

Diagnoza potrzeb obszaru LGD „Białe Ługi" wskazuje, że są one zbieżne z potrzebami, na które odpowiedzią ma być interwencja LEADER. Spójność diagnoz zawartych w PS WPR oraz w LSR przekłada się na spójność celów tych dokumentów. Poniższa tabela prezentuje zestawienie zakresów operacji możliwych do realizacji w ramach LEADER-a z celami i przedsięwzięciami Lokalnej Strategii Rozwoju, potwierdzając ich komplementarność.

Zakresy wsparcia I.13.1. – LEADER	**Cele LSR**	**Cele i przedsięwzięcia LSR**
1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez: a) podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b)rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej c) rozwijanie przedsiębiorstw społecznych	Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD
2. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych w szczególności w zakresie: 1. gospodarstw agroturystycznych, 2. zagród edukacyjnych,	*Nie dotyczy*	*Nie dotyczy*

3. gospodarstw opiekuńczych.		
3. Rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych	*Nie dotyczy*	*Nie dotyczy*
4. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji produkcyjnych oraz operacji w zakresach wymienionych punktach 1 -– 2	Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji
5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Cel 3. Inteligentne społeczeństwo	P.3.1. Inteligentna wieś
6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej
7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.	Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych Cel 3. Inteligentne społeczeństwo	P.2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego
8. Włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji.	Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji

Tabela 16. Zgodność celów i przedsięwzięć LSR z zakresem wsparcia I.13.1. – LEADER.

Interwencja LEADER dotyczy także zaspokajania innych potrzeb przewidzianych w PS WPR. Należy więc podkreślić, że zakres planowanych działań w ramach EFFROW jest znacznie szerszy niż przedstawiony w powyższej tabeli. Wymienić tu można choćby wskazaną w PS WPR interwencję I.10.10 „Infrastruktura na obszarach wiejskich oraz wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi". W Lokalnej Strategii Rozwoju, w ramach celu szczegółowego „Inteligentne społeczeństwo", przewidziano wsparcie na przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi. Jest to działanie, które posłuży pobudzaniu innowacyjności obszarów wiejskich i może stanowić bazę do kolejnych działań na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów, w tym wspieranych w ramach realizowania PS WPR. Można więc stwierdzić, że spójność Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi" z PS WPR daje możliwość podejmowania następnych inicjatyw, które będą komplementarne wobec operacji wspieranych przez LGD.

Wysoki stopień spójności Lokalnej Strategii Rozwoju z Planem Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej znajduje potwierdzenie w tym, że zaplanowane przedsięwzięcia dają możliwość osiągnięcia zawartych w drugim dokumencie wskaźników rezultatu. Wskazać tu można następujące:

- R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom
- R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich
- R.40. Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej

- R.41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie
- R.42. Promowanie włączenia społecznego

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Białe Ługi" wspierana jest także przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w którym wskazane zostały wspierane cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Białe Ługi" przewiduje działania, które wpisują się w te zamierzenia. Poniższa tabela przedstawia powiązania między celami wskazanymi w rozporządzeniu 2021/1060 i przedsięwzięciami zaplanowanymi w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Fundusz Spójności i EFMRA	**Wybrane przedsięwzięcia w LSR**
a) Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych
b) Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej	*Nie dotyczy*
c) Lepiej połączona Europa dzięki zwiększeniu mobilności	P.3.1. Inteligentna wieś
d) Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji
e) Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych.	P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego

Tabela 17. Zgodność przedsięwzięć LSR z celami polityki UE.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Białe Ługi" wykazuje wysoki poziom zgodności ze strategią „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027". W tym aspekcie należy zwrócić uwagę przede wszystkim na zgodność z zakresem wsparcia celu szczegółowego **RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR)**. W FESW 2021-2027 założono, że zakres wsparcia obejmie w szczególności odnawialne źródła energii, przestrzeń publiczną, likwidację barier architektonicznych oraz infrastrukturę edukacyjną, turystyczną i kulturalną. Znajduje to przełożenie na potrzeby i problemy zgłaszane przez społeczność lokalną obszaru LGD (wykorzystanie potencjału turystycznego, poprawa oferty dla mieszkańców, w tym przede wszystkim osób młodych i seniorów, przeciwdziałanie konsekwencjom zmian demograficznych) i przewidziane do realizacji przedsięwzięcia.

O zgodności Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi" z FESW świadczy także fakt, że zaplanowane w jej ramach przedsięwzięcia przyczyniają się do osiągania wskaźnika rezultatu „Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem" i wskaźnika produktu „RCO80. Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność".

W aspekcie spójności z dokumentami planistycznymi, warto zwrócić uwagę, że opracowane cele LSR są komplementarne ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Sama wizja województwa została nakreślona jako: *Świętokrzyskie w 2030 roku to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku: wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy; szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne; będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju.* Zgodność ze strategią wojewódzką dotyczy działań dążących do poprawy sytuacji gospodarczej województwa, w tym wykorzystania istniejącego potencjału gospodarczego czy zwiększenia aktywności modernizacyjnej i transformacyjnej. Wspólnym celem jest więc między innymi zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki, wspieranie kluczowych branż czy wzrost potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ zawiera też szereg kierunków działań dotyczących budowania kapitału społecznego, rozwoju instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego, poprawy warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców, które także idealnie wpasowują się zaplanowane przez LGD „Białe Ługi" operacje. Poniższa tabela prezentuje zgodność poszczególnych celów dokumentu planistycznego i przedsięwzięć zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Nazwa dokumentu planistycznego	**Cele dokumentów planistycznych**	**Przedsięwzięcia LSR**
Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie	P.1.3, P.2.1, P.3.1
	Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi	P.1.1, P.1.2

Tabela 18. Zgodność LSR ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Cele ogólne i szczegółowe wskazane w Lokalnej Strategii Rozwoju odnoszą się w sposób bezpośredni do aktualnie obowiązujących dokumentów planistycznych gmin z obszaru LGD. Strategie gminne jednoznacznie wskazują jako problemy i potrzeby niską przedsiębiorczość, złą sytuację na rynku pracy, konieczność zachowania dóbr kultury i ochronę dziedzictwa przyrodniczego, wzmacnianie więzi społecznych, wspieranie liderów życia społecznego i organizacji pozarządowych, rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej, potrzebę prowadzenia projektów o innowacyjnym charakterze czy zwiększenie liczby operacji dedykowanych osobom młodym, seniorom czy innym osobom z grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Poniższa tabela prezentuje zgodność poszczególnych celów dokumentów planistycznych z przedsięwzięciami Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi".

Nazwa dokumentu planistycznego	**Cele dokumentów planistycznych**	**Przedsięwzięcia LSR**
Strategia Rozwoju Gminy Bogoria na lata 2009 - 2020	Cel strategiczny 1: poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.1, P.1.2
	Cel strategiczny 2: rozwój lokalnej gospodarki na terenie gminy Bogoria	P.1.3, P.2.2
	Cel strategiczny 3: rozwój rekreacji i turystyki	P.1.1, P.2.1

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Chmielnik na lata 2016-2020 z perspektywą do roku 2022	1.1. Przedsiębiorstwa mają stworzone dogodne warunki do inwestowania; 1.2. Marketing gospodarczy gminy - wsparcie doradcze oraz przedsiębiorczość ludzi młodych	P.1.3
	1.3. Warunki sprzyjające rozwojowi turystyki - infrastruktura, oferta oraz marketing	P.2.1, P.2.2
	2.1. Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy i samorząd współpracują w ramach partnerstw na rzecz rozwoju	P.3.2
	2.2. Wysoka jakość usług publicznych - wzmacnianie kapitału społecznego i poprawa infrastruktury technicznej	P.1.2
Strategia Rozwoju gminy Daleszyce na lata 2012-2020	Cel strategiczny I: Rozwój gospodarki oraz aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców gminy	P.1.3
	Cel strategiczny II: Silna kultura i tożsamość lokalna oraz efektywne wykorzystanie potencjałów dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej gminy Daleszyce oraz popytu na turystykę	P.2.1, P.2.2
	Cel strategiczny III: Wysoka dostępność i jakość usług publicznych	P.1.1, P.1.2
	Cel strategiczny IV: Sprawny, efektywny i partnerski system zarządzania publicznego	P.3.2
Strategia Rozwoju Gminy Pierzchnica na lata 2015-2022	Cel operacyjny 1.1. Aktywizacja mieszkańców gminy ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych, bezrobotnych oraz wykluczonych społecznie; Cel operacyjny 1.2. Wzrost tożsamości lokalnej; Cel operacyjny 1.3. Promocja zdrowego trybu życia oraz organizacja czasu wolnego	P.1.2.
	Cel operacyjny 1.4. Wspieranie działalności organizacji pozarządowych	P.3.2
	Cel operacyjny 3.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o lokalne zasoby.	P.1.3
	Cel operacyjny 3.2. Wypromowanie gminy Pierzchnica jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i gospodarczo; Cel operacyjny 3.3. Współpraca w zakresie turystyki z sąsiednimi gminami	P.2.1, P.2.2
	1.1. Rozwój sektora organizacji pozarządowych; 1.2. Wzmocnienie więzi społecznej i tożsamości lokalnej	P.3.2

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Raków na lata 2016 – 2020	1.3. Aktywizacja środowisk młodzieżowych; 1.4. Aktywizacja i integracja seniorów; 2.3. Ograniczenie wykluczenia społecznego	P.1.2
	2.2. Rozwój infrastruktury społecznej	P.1.1
	3.2. Utworzenie systemu wsparcia dla młodych przedsiębiorców	P.1.3
	4.1. Rozwój oferty turystycznej	P.2.1
	4.2. Promocja walorów i oferty turystycznej	P.2.2
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Staszów na lata 2015 – 2025	Cel szczegółowy 1.1. Rozwój przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej	P.1.3
	Cel szczegółowy 1.2. Rozwój tożsamości i aktywności społecznej	P.3.2
	Cel szczegółowy 1.3. Wykorzystanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego gminy Staszów	P.2.1, P.2.2
	Cel szczegółowy 2.2. Kształtowanie przestrzeni publicznych na obszarze wiejskim i miejskim	P.1.2
Strategia Rozwoju Gminy Szydłów na lata 2016 – 2023	Cel strategiczny 1. Szydłów – markowym produktem turystycznym: 1.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, 1.2. Stworzenie atrakcyjnej przestrzeni dla mieszkańców i turystów	P.1.1, P.1.2, P.2.1, P.2.2
	Cel strategiczny 2. Szydłów – kapitał ludzki podstawą rozwoju gospodarczego gminy: 2.2. Wzrost przedsiębiorczości i aktywności społecznej mieszkańców	P.1.3, P.3.2

Tabela 19. Zgodność przedsięwzięć LSR z gminnymi dokumentami strategicznymi.

Gminy z obszaru LSR biorą udział w tworzeniu partnerstw na rzecz przygotowania i realizacji strategii IIT (Inne Instrumenty Terytorialne). Wynika to z faktu, że na jednym obszarze mogą funkcjonować różne instrumenty terytorialne. Warunkiem jest tutaj jednak zapewnienie ich komplementarności. Niemożliwe jest także podwójne finansowanie projektów w ramach różnych elementów terytorialnych. W przypadku Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi" zagrożenie takie nie występuje ze względu na to, iż dokument ten precyzyjnie odnosi się do zakresów wsparcia przypisanych do interwencji LEADER w ramach PS WPR, a w zakresie swojej zgodności z FESW ogranicza się do działań przewidzianych do realizacji w ramach LSR. Niemniej, diagnoza przygotowana na potrzeby LSR jest spójna z diagnozami przygotowanymi na potrzeby stosowania innych instrumentów terytorialnych:

- Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego 2030+ (zaangażowane gminy Chmielnik, Daleszyce i Pierzchnica),
- Strategia Ponadlokalna „Na szlaku" dla Gmin Busko-Zdrój, Chmielnik, Gnojno, Pierzchnica, Raków, Szydłów i Tuczępy do roku 2030,

- Strategia dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Staszowa,
- Strategia partnerstwa ponadlokalnego pod nazwą „Dolina Wisły” (zaangażowana gmina: Staszów)
- Strategia partnerstwa ponadlokalnego pod nazwą "Świętokrzyski Horyzont" (zaangażowane gminy: Bogoria, Daleszyce, Raków i Szydłów).

O spójności LSR z innymi dokumentami strategicznymi i programami świadczy również fakt, że LGD „Białe Ługi” podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków na realizację działań komplementarnych wobec planowanych przedsięwzięć. Przewidywane jest pozyskanie środków na następujące działania:

- aktywne włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (h)
- usługi społeczne/ zdrowotne dla osób starszych. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (k)
- rozwój kompetencji osób młodych oraz osób poszukujących zatrudnienia. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 8: Edukacja na wszystkich etapach życia, cel szczegółowy (g)
- rozwój dziedzictwa kulinarnego, Potencjalne źródło finansowania: program dotacyjny „Wspólnie dla dziedzictwa” realizowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Więcej szczegółowych informacji na temat planów pozyskania dodatkowych środków na realizację LSR można znaleźć w rozdziale IX.

Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR

Cele Lokalnej Strategii Rozwoju i planowane w ramach ich realizacji przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą (synergia), a także wzajemnie się uzupełniają (komplementarność). Dodatkowo w spójny i kompleksowy sposób odpowiadają na potrzeby różnych grup interesu i partnerów wskazanych w analizie SWOT, w tym takie jak niezadowalająca oferta spędzania wolnego czasu, zanik więzi społecznych, potrzeba powstawania i rozwoju firm oraz niewykorzystywanie potencjału turystycznego.

Realizacja pierwszego celu LSR ma służyć poprawie jakości życia mieszkańców, w tym rozwiązaniu istotnych problemów społecznych obszaru (m.in. negatywne zjawiska demograficzne), ale też pomóc ma we wzroście gospodarczym i powstawaniu nowych miejsc pracy. W realizację tego celu zaangażowane zostaną zarówno grupa interesu sektora gospodarczego, jak i grupy interesów sektora publicznego i społecznego. Przedsięwzięcie 1.1. będzie służyło poprawie dostępu do ogólnodostępnej infrastruktury publicznej, która będzie dostosowana do potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji. Podobne zadanie będzie też realizowane przez przedsięwzięcie 1.2., które dotyczyć będzie wzmacniania kapitału społecznego oraz aktywizacji i integracji mieszkańców. Realizowane będą więc operacje na rzecz seniorów i środowisk młodzieżowych, zagospodarowania czasu wolnego mieszkańców czy wzmocnienia potencjału świetlic wiejskich. Trzecie przedsięwzięcie dotyczyć będzie rozwoju usług dla mieszkańców obszaru LGD, a wsparcie udzielone zostanie na zakładanie i rozwój działalności gospodarczej. Warto podkreślić, że wszystkie przedsięwzięcia skonstruowano w taki sposób, by nie tylko łączyły różnych partnerów, ale także wykorzystywały różne sposoby realizowania LSR i służyły pobudzaniu innowacyjności. Należy też zauważyć, że operacje w ramach pierwszego celu zostaną dodatkowo wsparte działaniami kolejnych celów Lokalnej Strategii Rozwoju.

Cel 2 „Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych” również służyć będzie poprawie jakości życia mieszkańców, wzrostowi gospodarczemu i zatrudnienia przy wykorzystaniu innowacji i wiedzy, ale w tym przypadku duża uwaga poświęcona będzie też wsparciu obiektów kulturalnych i turystycznych oraz rozwoju usług kierowanych do turystów. Zadbano o to, by integracja obejmowała możliwie cały obszar działania Lokalnej Grupy Działania, starając się o pobudzenie do współpracy wszystkie grupy interesów i łącząc różne zasoby. W ramach przedsięwzięć

realizowana będzie budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, rozmaite akcje promocyjne produktów i usług lokalnych, a także zaplanowano działania związane z rozwijaniem turystycznej działalności gospodarczej. Podobnie jak w przypadku celu 1, tutaj również istotną kwestią będzie budowanie partnerstw oraz korzystanie z różnych sposobów realizowania Lokalnej Strategii Rozwoju.

Jak już wielokrotnie stwierdzono, Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Białe Ługi" obejmuje działania, które mają służyć pobudzaniu innowacyjności. Kluczową rolę odgrywać mają w tym aspekcie koncepcje inteligentnych wsi, których przygotowanie zostanie wsparte w ramach celu 3. Opracowanie koncepcji będzie podstawą do realizacji kolejnych projektów czy też pozyskiwania dodatkowych środków. Wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi będzie wsparte także przez projekty grantowe i operację własną dotyczące wzmocnienia potencjału sektora społecznego. Zaplanowano więc w ramach celu 3 szereg działań, w tym służących wzmacnianiu kapitału społecznego i zachowaniu dziedzictwa lokalnego, wspieraniu grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji czy promujących obszar LGD. Istotną rolę będą odgrywać organizacje samorządowe, które dzięki przedsięwzięciom zyskają możliwość rozwoju i budowania partnerstw.

Generalnie można zauważyć, że komplementarność przedsięwzięć w ramach LSR została zapewniona na siedmiu poziomach:

1) **Zintegrowanie sektorów** – Lokalna Strategia Rozwoju ma zintegrowany charakter i uwzględnia w swej realizacji udział przedstawicieli grup interesów sektora publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców (w tym grupy znajdujące się w niekorzystnej sytuacji). Przewidziano przedsięwzięcia, które zakładają ścisłą współpracę np. przedstawicieli organizacji samorządowych, jednostek samorządu terytorialnego i mieszkańców. Wzajemne współdziałanie zwiększa szansę na wykreowanie liderów, podniesienie świadomości mieszkańców, ich aktywizację i integrację, nabycie nowych umiejętności oraz efektywność samego współdziałania.

2) **Zintegrowanie w ramach celów –** wszystkie przedsięwzięcia zapisane w LSR wiążą się ze sobą oraz spójnie wpływają na realizację celów. Dla przykładu można odnotować, iż w ramach celu 2 realizowane będą przedsięwzięcia, które są odpowiedzią na problemy związane ze słabą promocją obszaru, brakiem oznakowania atrakcji, niszczejącymi obiektami zabytkowymi. Realizacja przedsięwzięcia dotyczącego tworzenia i rozwoju sieciowych produktów turystycznych będzie stanowić podstawę do promocji obszaru, a grupa interesów sektora społecznego będzie miała możliwość korzystania z powstałej infrastruktury oraz uczestniczenia we wszelkich wydarzeniach i imprezach kulturalnych czy rekreacyjnych. Tym samym, oprócz rozwoju turystyki, można mówić między innymi o poprawie jakości życia mieszkańców czy promocji włączenia społecznego.

3) **Zintegrowanie zasobów** - wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju związane jest z wykorzystaniem zasobów kulturowych, historycznych, przyrodniczych i lokalnego dziedzictwa. Będzie miało to istotny wpływ na realizację celów szczegółowych i w rezultacie przyczyni się do zminimalizowania problemów obszaru objętego LSR. Wykorzystanie zasobów uwzględniono w zaplanowanych przedsięwzięciach, w tym dotyczących zachowania dziedzictwa lokalnego czy tworzenia i rozwoju produktów turystycznych.

4) **Zintegrowanie finansowania strategii –** Lokalna Strategia Rozwoju finansowana jest z różnych EFSI (EFFROW i EFRR). Fundusze są odpowiedzią na różne potrzeby w różnych obszarach, ale zaplanowane przedsięwzięcia połączono w ramach LSR. Buduje to efekt synergii i daje możliwość uzyskania lepszych efektów.

5) **Zintegrowanie sposobów realizacji LSR –** w ramach wdrażania Lokalnej Strategii zaplanowano konkursy, projekty grantowe, operacje własne i międzynarodowy projekt partnerski. Tego rodzaju zróżnicowanie sposobów realizacji wpłynie pozytywnie na zaangażowanie zróżnicowanych lokalnych aktorów i na komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi. Dodatkowo zakres działań w ramach przedsięwzięć będzie lepiej dostosowany do potrzeb obszaru LGD.

6) **Zintegrowanie różnych zakresów wsparcia –** Lokalna Strategia Rozwoju stanowi odpowiedź na zróżnicowane i złożone potrzeby. W rezultacie nie jest możliwe ich zaspokojenie poprzez podejmowanie pojedynczych interwencji, ale konieczne jest odpowiednie ich zgrupowanie. Zwiększa to szanse skutecznej odpowiedzi na zjawiska znajdujące się u podstaw problemów obszaru.

7) **Zintegrowanie zróżnicowanych aktorów - grupy** docelowe zaplanowanych przedsięwzięć są bardzo zróżnicowane i wymienić tu można przedsiębiorców, przedstawicieli organizacji pozarządowych, jednostki samorządu terytorialnego, osoby z grup w niekorzystnej sytuacji i osoby fizyczne (mieszkańcy, turyści). Zróżnicowanie aktorów zaangażowanych we wdrażanie LSR znajduje przełożenie na szeroki zakres komplementarnych działań, które uzupełniają się i są jednocześnie spójne.

Wartość dodana podejścia LEADER

Realizacja zintegrowanych działań w ramach LEADER-a daje możliwość odniesienia istotnych korzyści w tym wykorzystania wspólnych zasobów partnerskich gmin, realizowania wspólnej wizji rozwoju obszaru, wspierania niewielkich lokalnych inicjatyw mających trudności z pozyskaniem środków z innych źródeł oraz aktywizowania lokalnej społeczności. Należy więc podkreślić, że działania stanowią inwestycję w kapitał społeczny mieszkańców obszaru LGD i wzmacniają rozwój lokalnej społeczności w dłuższej perspektywie czasowej. Generowanie kapitału społecznego ma związek z wykorzystaniem możliwości jakie oferuje podejście LEADER, w tym:

- adekwatnego doboru zakresu wsparcia,
- wyboru różnych źródeł finansowania działań,
- zastosowania przemyślanego sposobu wdrażania LSR,
- doboru metod wsparcia dostosowanych do oczekiwanych rezultatów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju,
- zastosowania rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji LSR.

Przedsięwzięcia Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Białe Ługi" wpisują się w dużą część zakresów wsparcia, jakie zostały ustalone dla interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Wynika to z diagnozy potrzeb obszaru, ale też z dążenia do wykorzystania możliwości jakie daje zastosowanie instrumentu LEADER. Należy zauważyć, że obszar LGD jest zagrożony efektami negatywnych zjawisk demograficznych, ale także słabością jest brak wsparcia dla młodych ludzi i seniorów czy innych osób w niekorzystnej sytuacji. Niezbędne jest więc promowanie włączenia społecznego, w tym poprawa dostępności infrastruktury publicznej, działania z zakresu aktywizacji i integracji mieszkańców, a także wsparcie społeczeństwa obywatelskiego. Należy też podkreślić, iż obszar ma potencjał do rozwoju turystyki i usług związanych z czasem wolnym (dogodne położenie, czyste środowisko, liczne produkty lokalne, dziedzictwo kulturowe). Można w rezultacie mówić o dużej atrakcyjności obszaru i w związku z tym celem strategicznym LGD „Białe Ługi" jest wykorzystanie zasobów turystycznych i kulturowych. W działania na rzecz rozwoju turystyki będą włączeni przedsiębiorcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, jednostki samorządu terytorialnego oraz sami mieszkańcy. Duża uwaga w działania na rzecz rozwiązywania problemów obszaru LGD poświęcona będzie pobudzaniu innowacyjności. Z jednej strony będą to innowacje w sektorze turystycznym, ale też bardzo istotnym elementem będzie przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi. Do uczestnictwa w realizacji zachęcani będą przedstawiciele grup interesów sektorów społecznego i publicznego. W konsekwencji można mówić o tym, że szeroki zakres wsparcia przewidzianego w LSR będzie miał przełożenie na angażowanie szerokiego zestawu aktorów. Wartością dodaną w tym przypadku będzie aktywizowanie lokalnej społeczności i współpraca na rzecz wspólnego rozwiązywania lokalnych problemów.

Działania w ramach LSR będą sfinansowane ze zróżnicowanych źródeł. W pierwszej części rozdziału wskazano, iż zdiagnozowane problemy wpisują się w zakres potrzeb, na które odpowiedzią jest interwencja LEADER w ramach PS WPR. Należy więc podkreślić, że realizowane przedsięwzięcia wpłyną zarówno na wykorzystywanie szans obszaru, ale też i cele szerokiej polityki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce i Europie. Przybliżono wcześniej w rozdziale także spójność LSR z celami innymi niż EFFROW. Wybór FESW w tym aspekcie pozwoli na znacznie bardziej precyzyjne powiązanie interwencji z konkretnymi zdiagnozowanymi potrzebami lokalnymi. Wartością

dodaną LEADER-a jest w tym przypadku zdolność do wykorzystywania różnych szans rozwojowych i pozyskiwania do tego celu wsparcia zewnętrznego z różnych źródeł.

Kolejną możliwością jaką oferuje LEADER, na którą warto zwrócić uwagę, jest przemyślany sposób wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. W tym aspekcie podkreślić trzeba przede wszystkim kolejność podejmowania działań. Podstawą było więc takie zaplanowanie operacji, aby jednym z ich pierwszych skutków było sieciowanie partnerów, co ma między innymi doprowadzić do wyznaczania standardów realizowania dalszych interwencji. W konsekwencji w pierwszej kolejności realizowane będą przedsięwzięcia dotyczące przygotowywania koncepcji inteligentnej wsi (cel 3). W istotny sposób pozwoli to na realizowanie kolejnych działań związanych ze wzmocnieniem potencjału grupy interesu sektora społecznego i inteligentnej przemiany gospodarki wiejskiej. Priorytetowo potraktowane będą też działania służące wsparciu osób w niekorzystnej sytuacji, gdyż jest to jeden z najważniejszych celów jakie postawiła sobie Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi".

Bardzo istotny jest też dobór metod wsparcia, który będzie dostosowany do oczekiwanych rezultatów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, W każdym z celów zaplanowano operacje własne, a jednym z ich skutków ma być wzmacnianie pozycji Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi" jako aktora odpowiadającego za sieciowanie lokalnych partnerów. Zbudowany w ten sposób potencjał współpracy to kolejna wartość dodana LEADER-a. Operacje własne posłużą też ukierunkowaniu beneficjentów na realizację działań, które będą zgodne z potencjałem rozwojowym. Przykładem będzie tutaj operacja własna polegająca na przygotowaniu koncepcji EKOmuzeów, gdzie zaplanowano między innymi spotkania branżowe nastawione na budowanie wspólnej marki, opracowanie dokumentacji technicznej małej architektury turystycznej czy przygotowanie wspólnego systemu wizualizacji, promocji i informacji turystycznej. Przygotowane koncepcje będą później wykorzystywane w ramach projektów grantowych i konkursu. Bardzo istotną rolę odgrywają projekty partnerskie i w przypadku Lokalnej Strategii Rozwoju tego rodzaju działanie będzie dotyczyć promocji obszaru w tym produktów i usług lokalnych. Niewątpliwie prócz realizacji istotnych działań i rozwiązywania lokalnych problemów, międzynarodowe projekty partnerskie przyniosą wartość dodaną w postaci zwiększonej zdolności do współpracy podmiotów. W przypadku projektów grantowych należy natomiast podkreślić, iż będą one aktywizowały i wzmacniały potencjał organizacji pozarządowych, co stanowi jeden z istotniejszych efektów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju.

Podejście LEADER to także zarządzanie procesem wdrażania i zastosowanie rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji LSR. Kluczową rolę odgrywać będzie w tym aspekcie plan komunikacji. Przewiduje on działania, które posłużą wzmacnianiu wewnętrznego partnerstwa. Zaplanowano więc działania informacyjne i aktywizujące kierowane do członków Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi" i mieszkańców obszaru. Działania pomogą w urzeczywistnianiu zasady inkluzywności, co polegać będzie na włączaniu członków społeczności w ocenę sposobu funkcjonowania LGD (np. w ramach warsztatów refleksyjnych), zachęcaniu do stawania się członkami LGD czy też stwarzania możliwości zgłaszania uwag i pomysłów. Zaplanowano zastosowanie zróżnicowanych kanałów komunikacji, które będą dostosowane do potrzeb przedstawicieli różnych grup, w tym osób w niekorzystnej sytuacji. Dobór metod komunikacji oparto na wynikach konsultacji i badań ewaluacyjnych przeprowadzonych przy okazji podsumowania realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju. Ważne będzie również pobudzanie potencjału innowacyjnego lokalnej społeczności i tego rodzaju działania także uwzględniono w przygotowanym planie komunikacji.

Należy też podkreślić znaczenie analizowanej komplementarności przedsięwzięć. Zadbano o to, by operacje wzajemnie się uzupełniały i tworzyły logiczną całość. Zróżnicowanie partnerów, zakresów tematycznych, rożnych źródeł finansowania i sposobów realizacji operacji mają doprowadzić do wzmocnienia efektów zaplanowanych przedsięwzięć. Dodatkowo inwestycje w kompetencje mieszkańców, w organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji i budowanie zaufania lokalnych partnerów zwiększają szansę na rozwój społeczny w dłuższej perspektywie czasowej.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

Specyfikacja i opis celów

Cele LSR są bardzo precyzyjnie powiązane z wynikami przeprowadzonej diagnozy partycypacyjnej. Na jej podstawie zdefiniowano trzy kluczowe zakresy tematyczne działań, które wzmacniają mocne strony obszaru i niwelują oddziaływanie jego słabości. Te trzy zakresy tematyczne znajdują wprost przełożenie na trzy cele Lokalnej Strategii Rozwoju.

L.p.	Zdiagnozowane obszary tematyczne	Cele LSR
1	Jakość życia mieszkańców	Poprawa jakości życia mieszkańców
2	Przyrodnicze i kulturowe zasoby obszaru	Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych
3	Pobudzanie innowacyjności	Inteligentne społeczeństwo

Tabela 20. Powiązania pomiędzy zdiagnozowanymi obszarami tematycznymi a celami LSR.

W poniższej tabeli zestawiono cele LSR z wynikami analizy SWOT (Rozdział IV). Pozwala to na wykazanie powiązań pomiędzy celami LSR a przeprowadzonymi konsultacjami społecznymi. Dane w tabeli uzasadniają przyjęte cele poprzez wykazanie ich powiązań ze zdiagnozowanymi potrzebami obszaru LSR.

Cel LSR	Wyniki analizy SWOT
Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	• Słabe strony, które utrudniają wykorzystanie szans rozwojowych to niedostateczne wsparcie młodych ludzi oraz braki w infrastrukturze. • Słabe strony (np. brak zakładów pracy) utrudniają wykorzystanie szansy związanej z emigracją powrotną. • Brak wsparcia dla osób w niekorzystnej sytuacji (młodych, seniorów, poszukujących zatrudnienia) zwiększa zagrożenia powiązane ze zjawiskami demograficznymi.
Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych	• Zidentyfikowano wiele szans rozwojowych związanych z turystyką. • Mocne strony obszaru w wysokim stopniu pozwalają na wykorzystanie szans związanych z turystyką. • Najistotniejszą mocną stroną obszaru jest dziedzictwo kulturowe.
Cel 3. Inteligentne społeczeństwo	• Zidentyfikowano mocne strony obszaru, które pozwalają na wykorzystanie szans związanych z innowacyjnością. • Słabe strony obszaru nie ograniczają możliwości wykorzystania szans związanych z innowacyjnością.

Tabela 21. Powiązanie celów z wnioskami z konsultacji społecznych i wynikami analizy SWOT.

Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców

Działania podejmowane w ramach realizacji celu 1 będą skupiać się na rozwiązywaniu problemów społecznych obszaru. Zamierzeniem jest tu nie tylko udzielenie wsparcia osobom z grup w niekorzystnej sytuacji, ale także wykorzystanie potencjału mieszkańców obszaru LSR i włączenie ich w działania na rzecz lokalnej społeczności.

W ramach celu nr 1 zaplanowano trzy przedsięwzięcia, a w ich ramach szereg komplementarnych działań. Motywem przewodnim pierwszego przedsięwzięcia jest zwiększanie dostępności infrastruktury publicznej.

Działania w tym zakresie będą wsparciem dla innych projektów dotyczących aktywizacji. Bardziej dostępna infrastruktura ma również zwiększać atrakcyjność osadniczą obszaru.

Działania w ramach celu 1 będą obejmować również wsparcie dla organizacji działających na rzecz młodzieży, seniorów i osób poszukujących zatrudnienia. Ich efektem powinno być zwiększenie potencjału tych podmiotów do samodzielnej realizacji inicjatyw na rzecz mieszkańców obszaru.

LGD „Białe Ługi" dąży do angażowania w realizację celów LSR wszystkich występujących na swoim obszarze grup interesu. Z tego względu w działania na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców postanowiono włączyć przedsiębiorców i osoby planujące podjęcie działalności gospodarczej. Zamierzeniem kierowanego do nich przedsięwzięcia jest wsparcie rozwoju usług dla mieszkańców. To powinno przyczynić się do poprawy jakości życia, w tym zwłaszcza tych osób, które mają utrudniony dostęp do tego typu usług poza obszarem LGD, np. osób starszych czy osób poszukujących zatrudnienia. Większa dostępność usług powinna także zwiększać atrakcyjność obszaru dla osób młodych i potencjalnych nowych mieszkańców, w tym migrantów powrotnych. Wsparcie na podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej będzie przyznawane dla działalności w wybranych branżach, które zgodnie z wynikami konsultacji społecznych mają największy potencjał do tworzenia usług dla mieszkańców. Więcej informacji na temat tych branż można znaleźć w opisie przedsięwzięcia 1.3.

Przedsięwzięcia w ramach celu 1 powinny generować wartość dodaną w postaci innowacyjnych rozwiązań i rozwoju partnerstwa na obszarze LSR. Wszystkie propozycje operacji wybieranych do realizacji w ramach projektów grantowych oraz konkursów będą oceniane pod kątem kryterium innowacyjności (więcej informacji na ten temat w Rozdziale VII). Operacje konkursowe będą mogły być realizowane w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR.

Z uwagi na fakt, że w ramach celu 1 wsparcie będzie udzielane osobom młodym, seniorom i osobom z grupy w niekorzystnej sytuacji (osobom poszukującym zatrudnienia), realizacja przedsięwzięć będzie w szczególny sposób powiązana z wdrażaniem planu komunikacji. Zawiera on działania bezpośrednio kierowane do przedstawicieli tych grup, do których przyporządkowano dopasowane do ich potrzeb środki przekazu. Więcej informacji na temat partycypacji społeczności we wdrażaniu LSR można znaleźć w Rozdziale III.

Konieczne jest podkreślenie, że działania na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji podejmowane w ramach RLKS zostaną wzmocnione przez inicjatywy, na których realizację LGD „Białe Ługi" będzie próbować pozyskać dodatkowe finansowanie. Lokalna Grupa Działania podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków z Europejskiego Funduszu Społecznego +. Więcej informacji na ten temat znajduje się pod opisem przedsięwzięcia 1.3.

Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych

Cel nr 2 grupuje przedsięwzięcia zmierzające do wykorzystania zdiagnozowanych potencjałów rozwojowych obszaru. Są one w szczególności związane z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi. Pojawienie się tych potencjałów jest również efektem działań podejmowanych przez LGD „Białe Ługi" w poprzednich latach. Ich wykorzystanie jest jednak uzależnione od działań sieciujących i współpracy przedstawicieli poszczególnych grup interesów.

Potencjał do rozwoju turystyki LGD wynika z dogodnego położenia partnerskich gmin oraz ich zasobów. Potrzebne jest jednak stworzenie kompleksowej oferty turystycznej obejmującej cały obszar LGD, która będzie zdolna do przyciągania osób spoza obszaru. Wymaga to ukierunkowania działań poprzez wpisanie ich we wspólną koncepcję. W czasie konsultacji społecznych na etapie przygotowania LSR zgłoszony został postulat rozwoju EKOmuzeów, czyli miejsc, w których udostępniane będą elementy dziedzictwa przyrodniczego, historycznego i kulturowego. Zaplanowano szereg działań, które pozwolą urzeczywistnić tę wizję (więcej informacji w opisie przedsięwzięcia 2.1.). Należy podkreślić, że w powstawanie EKOmuzeów zaangażowani zostaną przedstawiciele wszystkich grup interesu, co będzie wzmacniać partnerstwo na obszarze LSR. Wsparcie dotyczące działalności gospodarczej zostanie udzielone tylko dla branż, których działalność będzie wspierać rozwój EKOmuzeów (więcej informacji w opisie przedsięwzięcia 2.1.).

Działania dotyczące rozwoju turystyki wykorzystane zostaną także do rozwoju zdolności podmiotów z obszaru LSR do współpracy z organizacjami spoza niego. Działania w tym zakresie przyczynią się nie tylko do zdobycia nowej

wiedzy, ale powinny także sprzyjać profesjonalizacji lokalnych organizacji pozarządowych. Te efekty powinny zostać osiągnięte w ramach międzynarodowego projektu partnerskiego dotyczącego promocji obszaru LSR.

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" przyczyniła się do rozwoju produktów lokalnych na terenie partnerskich gmin. Jednoznacznie wykazały to prowadzone konsultacje społeczne, w czasie których stworzono długą ich listę. Produkty te zostaną bez wątpienia wykorzystane w procesie tworzenia EKOmuzeów. Konieczne jest jednak dalsze animowanie działań na rzecz ich rozwoju. Kluczową rolę w tym procesie odegra realizacja operacji dotyczącej promocji obszaru. Z punktu widzenia LGD istotna jest wartość dodana, która zostanie wygenerowana dzięki ujętym w jej ramach działaniach. Dzięki nim możliwe będzie zachęcenie członków społeczności do sieciowania produktów, tworzenia punktów ich sprzedaży oraz dalsze zwiększanie ich rozpoznawalności.

LGD podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków na realizację LSR, które wesprą realizację przedsięwzięć przypisanych do celu 2. Przewidywana jest realizacja projektu dotyczącego dziedzictwa kulinarnego, który LGD złoży w konkursie w ramach programu dotacyjnego „Wspólnie dla dziedzictwa" realizowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Cel 3. Inteligentne społeczeństwo

Motywem przewodnim przedsięwzięć w ramach celu 3 jest innowacyjność. Wynika to ze zdiagnozowanych szans rozwojowych, które związane są z cyfryzacją i nowymi technologiami. Obszar LGD „Białe Ługi" dysponuje mocnymi stronami, które mogą sprzyjać ich wykorzystaniu.

Przedsięwzięcia w celu 3 zostały zaplanowane tak, żeby nie tylko wygenerować propozycje nowych pomysłów, ale także zaproponować metody wdrażania innowacji. Kluczem będą tu strategie inteligentnych wsi, które powinny być odpowiedzią na zdiagnozowane problemy lokalnych społeczności. Ich przygotowanie umożliwi podmiotom z obszaru LSR pozyskiwanie innych środków w ramach PS WPR, co zwiększy komplementarność działań w ramach tego programu. LGD „Białe Ługi" będzie dążyć do budowania społeczności wokół tworzenia i wdrażania koncepcji inteligentnych wsi. Z tego względu przewidziano środki na konkurs, który umożliwi wdrożenie przez lokalne organizacje rozwiązań zgodnych z koncepcjami, które ze względu na swój ograniczony zakres i lokalny charakter nie będą mogły być wsparte w ramach realizacji innych programów.

Konsultacje społeczne wykazały, że istotne mocne strony obszaru są związane z kapitałem ludzkim, czyli kompetencjami i aspiracjami mieszkańców obszaru. Powinny one być wykorzystywane na rzecz tworzenia nowych rozwiązań. Pobudzanie potencjału innowacyjnego społeczności jest jednak dużym wyzwaniem. Działania takie powinny przynosić efekty w dłuższej perspektywie czasowej, a nie ograniczać się jedynie do realizacji punktowych inicjatyw przynoszących ulotne efekty. Z tego względu w ramach celu 3 wsparte zostaną organizacje pozarządowe. Oczekuje się, że dzięki temu zwiększona zostanie ich zdolność do aktywizowania mieszkańców i włączania ich w działania na rzecz rozwoju obszaru. To z kolei powinno zwiększać szanse na tworzenie innowacji wykorzystujących lokalne zasoby w dłuższej perspektywie czasowej. W celu zwiększenia wartości dodanej przedsięwzięcia 3.2. premiowane będzie realizowanie operacji przez podmioty, które angażują w swoje działania osoby młode, seniorów oraz osoby poszukujące zatrudnienia.

Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji w ramach celu 3 muszą obowiązkowo uwzględnić definicję innowacyjności zamieszczoną w Rozdziale VII. LGD będzie wspierać tworzenie innowacyjnych operacji poprzez działania informacyjne, szkoleniowe i doradcze uwzględnione w planie komunikacji.

Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

W poniższej tabeli przedstawiono źródła finansowania celów LSR. Wskazano w niej także wskaźniki rezultatu przypisane do programów, z których finansowana będzie realizacji LSR.

Cel LSR	Źródła finansowania przedsięwzięć w ramach celu LSR	Wskaźniki rezultatu zgodne ze wskaźnikami programów, z których finansowana jest realizacja celu
Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	PS WPR (EFRROW)	• R. 41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z

		lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób. • R.42. Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób. • R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy.
Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych	PS WPR (EFRROW)	• R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób. • R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy.
	FESW (EFRR)	• RCR77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem. Jednostka miary: odwiedzający/rok
Cel 3. Inteligentne społeczeństwo	PS WPR (EFRROW)	• R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób. • R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi. Jednostka miary: Liczba strategii. • R.42. Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.

Tabela 22. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

Szczegółowy harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników przedstawiony został w Rozdziale 8 „Plan działania" oraz w załączniku nr 2. Zgodnie z zawartymi w nim założeniami należy stwierdzić, że pomiar docelowych wartości wskaźników rezultatu powinien zostać dokonany na zakończenie okresu realizacji LSR. Wynika to z faktu, że zaplanowane w ramach poszczególnych celów przedsięwzięcia są komplementarne. Oznacza to, że dopiero realizacja wszystkich z nich pozwoli na pełne osiągnięcie rezultatów przypisanych do celów.

Harmonogram realizacji LSR przewiduje, że w celu 1 w pierwszej kolejności zrealizowane zostaną przedsięwzięcia dotyczące zwiększania dostępności infrastruktury oraz tworzenia miejsc pracy. Drugie w kolejności będą operacja własna dotycząca lokalnych świetlic oraz projekt grantowy uwzględniający realizację wydarzeń przez NGO. Realizacja celu 1 domknięta zostanie przez projekt grantowy dotyczący doposażenia organizacji pozarządowych.

Logika interwencji zaplanowanej w celu 2 powoduje, że w pierwszej kolejności powinny być podjęte działania polegające na opracowaniu koncepcji EKOmuzeów. Następnie przeprowadzone zostaną działania związane z ich wdrażaniem. Będą im towarzyszyć działania w ramach przedsięwzięcia 2.2., czyli operacja własna dotyczące produktów lokalnych oraz międzynarodowy projekt partnerski w zakresie promocji obszaru.

Podobnie, jak w przypadku celu 2, także realizacja celu 3 rozpocznie się od działań koncepcyjnych, czyli opracowania koncepcji inteligentnych wsi. Następnie przeprowadzony zostanie konkurs dotyczący wdrażania innowacyjnych rozwiązań. Realizacja celu 3 domknięta zostanie przez operacje w ramach przedsięwzięcia 3.2.

Opis przedsięwzięć realizujących cele LSR

Przedsięwzięcia w celu 1.

Cel nr 1 zostanie osiągnięty poprzez realizację 3 przedsięwzięć:

- P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej
- P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji
- P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD.

Oprócz wdrożenia działań w ramach RLKS, Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków na wsparcie osób w niekorzystnej sytuacji, w tym w szczególności osób poszukujących zatrudnienia (więcej informacji na ten temat w dalszej części opisu). Kwoty zaplanowane na realizację poszczególnych wskaźników produktu realizowanych odrębną metodą w danych przedsięwzięciach tj. kwoty na konkurs, kwoty na projekt grantowy, kwoty na operację własną, przedstawiono w Załączniku nr 1 do LSR.

Przedsięwzięcie 1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej

Realizacja przedsięwzięcia jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w czasie przygotowania LSR. Braki w infrastrukturze kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej są słabą stroną obszaru LGD, która utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych. Niedostatki w dostępie do infrastruktury są szczególnie silnie odczuwalne przez osoby, których mobilność jest utrudniona ze względu na sytuację życiową, w tym osoby młode, seniorów oraz osoby poszukujące zatrudnienia. W konkursie preferowane będą propozycje operacji, które będą uwzględniać kwestie dostosowania elementów infrastruktury publicznej do opisanych w rozdziale IV LSR potrzeb którejś z tych grup. Elementy infrastruktury będą mogły być modernizowane lub budowane od podstaw. Możliwe będzie realizowanie operacji w partnerstwie z innymi podmiotami z obszaru LSR.

Przedsięwzięcie 1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	• Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej) • Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 6 (Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej) w ramach I.13.1. – LEADER
Sposób realizacji	Konkurs	Ze względu na kosztochłonność planowanych zadań wskazane jest przeprowadzenie konkursu.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie będzie sprzyjać generowaniu wartości dodanej podejścia LEADER.

Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Nie	Realizacja projektów partnerskich nie będzie dodatkowo premiowana. Wynika to z zakresu operacji, który dotyczyć będzie zwiększania dostępności infrastruktury publicznej dla mieszkańców obszaru LSR. Współpraca z partnerami spoza obszaru nie wnosi wartości dodanej do operacji o takim zakresie.
Możliwe zakresy wsparcia	Budowa lub modernizacja małej infrastruktury publicznej. Operacje powinny służyć zwiększeniu jej dostępności dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji tj. osób poszukujących zatrudnienia, a także seniorów i osób młodych.	Przedsięwzięcie wprost odpowiada na zdiagnozowane w czasie konsultacji społecznych problemy obszaru.
Katalog wnioskodawców	JST, NGO	Zakres operacji uzasadnia uwzględnienie JST w katalogu beneficjentów. Decyzja taka jest podyktowana także dążeniem do włączenia w realizację celu 1 przedstawicieli wszystkich grup interesów.
Poziom dofinansowania	Dla NGO: 100% Dla JST: 75%	Poziomy dofinansowania zgodne z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	500 000 zł	Ze względu na zakres operacji przewiduje się możliwość uzyskania wsparcia w maksymalnej wysokości dopuszczonej przez wytyczne w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację operacji zgodnych z zakresem interwencji LEADER.

Tabela 23. Przedsięwzięcie 1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej.

Przedsięwzięcie 1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji

Przedsięwzięcie 1.2. jest odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby osób w niekorzystnej sytuacji tj. osób poszukujących zatrudnienia, a także seniorów i osób młodych. Celem tego przedsięwzięcia jest w szczególności wsparcie tych grup oraz podmiotów działających na ich rzecz w dłuższej perspektywie czasowej. Działania będą zatem skupiać się na tworzeniu potencjału do działań na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, który powinien zaowocować realizacją kolejnych działań na ich rzecz w przyszłości.

W ramach przedsięwzięcia przewidziano dwa projekty grantowe oraz konkurs z udziałem operacji własnej LGD. Celem pierwszego projektu grantowego będzie aktywizacja i profesjonalizacja organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji. Wsparcie będzie można uzyskać na organizację wydarzeń o charakterze aktywizacyjnym i integrującym. Celem drugiego projektu grantowego będzie doposażenie organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, a także seniorów i osób młodych oraz doposażenie miejsc spotkań mieszkańców. Operacje realizowane w ramach tego projektu grantowego powinny prowadzić do zwiększania potencjału organizacji do działania na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji życiowej, a także seniorów i osób młodych.

Konkurs z udziałem operacji własnej LGD zaplanowany w ramach przedsięwzięcia 1.2. skupiać się będzie na wsparciu świetlic działających na obszarze LGD. Będzie to kontynuacja działań podejmowanych przez LGD „Białe Ługi" w okresie programowania Unii Europejskiej 2014-2020. Wsparcie będzie polegało na animowaniu funkcjonowania świetlic, wsparciu i „ożywieniu" ich działań. Realizacja wybranego projektu będzie miała na celu pobudzenie działalności świetlic wiejskich, które staną się lokalnymi strefami działania mieszkańców, miejscami przychylnymi nowatorskim ideom pobudzającym twórcze myślenie i kreatywne współdziałanie. Realizacja tej operacji przyczyni się do osiągnięcia istotnych z punktu widzenia obszaru efektów: poprawiona zostanie oferta kierowana do osób z grup w niekorzystnej sytuacji, a także seniorów i osób młodych, zainicjowane zostaną nowe

działania na rzecz podnoszenia jakości życia mieszkańców. W przypadku wyboru operacji własnej wzmocniona zostanie pozycja LGD jako organizacji sieciującej różne grupy interesu.

Przedsięwzięcie 1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji		**Uzasadnienie**
Źródło finansowania	PS WPR	• Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Włączenie osób z grup w niekorzystnej sytuacji) • Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 8 (Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji.) w ramach I.13.1. – LEADER
Sposób realizacji	Projekt grantowy 1	Celem jest aktywizacja jak najliczniejszej grupy lokalnych organizacji.
	Projekt grantowy 2	Formuła projektu grantowego dostosowana jest do potrzeb potencjalnych beneficjentów – organizacji pozarządowych.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD.	Wartością dodaną operacji ma być sieciowanie organizacji i wzmacnianie partnerstwa na obszarze LSR.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Nie	Projekty grantowe nie mogą być operacjami realizowanymi w partnerstwie, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR.. W przypadku konkursu z udziałem operacji własnej LGD, operacja własna nie może być operacją w partnerstwie, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania operacji w partnerstwie.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru	Projekty grantowe nie mogą być projektami partnerskimi, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. W przypadku konkursu z udziałem operacji własnej LGD, operacja własna nie może być projektem partnerskim, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania projektów partnerskich.
Możliwe zakresy wsparcia	• Projekt grantowy 1: Organizacja wydarzeń o charakterze aktywizacyjnym i integrującym kierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji, a także seniorów i osób młodych. • Projekt grantowy 2: Doposażenie organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, a także seniorów i osób młodych. • Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: realizacja zajęć aktywizujących i integrujących wraz z	Zakresy wsparcia są ściśle powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami społeczności. Są one w szczególności skupione na udzieleniu wsparcia osobom w niekorzystnej sytuacji, a także seniorom i osobom młodym. Zakresy wsparcia zostały tak określone, by zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER. Efektem operacji ma być nie tylko uzyskanie konkretnych produktów, ale także zbudowanie potencjału do samodzielnego podejmowania podobnych działań w przyszłości.

	zatrudnieniem animatorów do świetlic na obszarze LSR	
Katalog wnioskodawców	Dla projektów grantowych: NGO Dla konkursu z udziałem operacji własnej LGD: LGD i inne NGO	Uzasadnienie projektów grantowych: w ramach celu 1 zaplanowano działania kierowane do przedstawicieli wszystkich grup interesów. Organizacje III sektora mogą znacząco przyczyniać się do poprawy jakości życia na obszarze LSR. Zarezerwowanie dla nich przedsięwzięć w ramach celu 1 sprzyjać będzie komplementarności działań podejmowanych na rzecz jego osiągnięcia. Uzasadnienie konkursu z udziałem operacji własnej: LGD jest jednym z najbardziej doświadczonych podmiotów, które mogą zrealizować tego typu operację na obszarze objętym LSR.
Poziom dofinansowania	100%	Poziom dofinansowania wynika z wytycznych w zakresie realizacji LSR.
Maksymalna kwota pomocy	W projekcie grantowym dotyczącym organizacji wydarzeń: 25 000 zł W projekcie grantowym dotyczącym doposażenia organizacji: 50 000 zł	Maksymalna kwota dofinansowania ustalona została na podstawie wytycznych w zakresie realizacji LSR oraz na podstawie danych historycznych. W tym przypadku podane wartości dotyczą maksymalnej wartości grantu.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: 500 000 zł	Wartość dofinansowania określona na podstawie danych historycznych.
Wskaźniki produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować grantobiorców na realizację właściwego zakresu operacji.
	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Wskaźnik ma odzwierciedlać osiągnięcie celu operacji, którym będzie wsparcie organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji.
	Liczba świetlic objętych wsparciem	Wskaźnik ma pozwolić na precyzyjne zmierzenie efektów realizowanej operacji. Należy zwrócić uwagę, że jej głównym celem nie jest zatrudnienie animatorów, lecz wykorzystanie zasobu w postaci świetlic na obszarze LGD.

Tabela 24 Przedsięwzięcie 1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji.

Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD

Celem przedsięwzięcia jest pobudzenie lokalnej gospodarki oraz zwiększenie dostępności usług dla mieszkańców. Preferowane będą operacje zawierające elementy innowacyjne (zgodnie z definicją innowacyjności zawartą w rozdziale VII). Wsparcie będzie udzielane na utworzenie nowych podmiotów gospodarczych lub rozwój istniejących działalności gospodarczych.

Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności. Operacje powinny zawierać elementy innowacyjne zgodnie z definicją określoną w Rozdziale VII.

Wsparcie w zakresie podejmowania i rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej dotyczyć będzie wybranych branż. Na etapie przygotowania LSR postanowiono ograniczyć się do branż, które spełniają jednocześnie 3 warunki:

1. Posiadają potencjał rozwojowy wyrażony zdolnością do tworzenia miejsc pracy,
2. Związane są ze świadczeniem usług, których dostępność ma wpływ na jakość życia mieszkańców obszaru LSR, jego atrakcyjność osiedleńczą oraz sytuację grup w niekorzystnej sytuacji,
3. Nie są związane z działalnością sektora turystycznego, którego działalność będzie wspierana w ramach przedsięwzięcia 2.1.

Lista wspieranych branż zgodnie z sekcjami PKD:

1. Budownictwo (sekcja F)
2. Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (sekcja G)
3. Transport i gospodarka magazynowa (sekcja H)
4. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (sekcja N)
5. Edukacja (sekcja P)
6. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna (sekcja Q)
7. Pozostała działalność usługowa (sekcja S).

W konkursach na wybór operacji premiowane będą operacje realizowane przez osoby młode lub osoby poszukujące zatrudnienia oraz operacje, które przyczynią się do stworzenia i utrzymania miejsc pracy dla przedstawicieli tych dwóch grup.

Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD		**Uzasadnienie**
Źródło finansowania	PS WPR	• Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Poprawa dostępu do usług komercyjnych) • Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 1 (Rozwój przedsiębiorczości…) w ramach I.13.1. – LEADER
Sposób realizacji	Konkurs	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Nie	Realizacja operacji w partnerstwie nie jest dopuszczalna w przedmiotowym zakresie wsparcia (Rozwój przedsiębiorczości …) zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Nie	Realizacja projektów partnerskich nie jest dopuszczalna w przedmiotowym zakresie wsparcia (Rozwój przedsiębiorczości…) zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR
Możliwe zakresy wsparcia	Realizowane mogą być operacje w zakresie podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne lub operacje w zakresie rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej. Działalność w obu przypadkach musi być zgodna z listą działów PKD wymienionych w opisie przedsięwzięcia.	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Dobór branż uzasadniony wynikami konsultacji społecznych i zakresem tematycznym przedsięwzięcia.
Katalog wnioskodawców	W przypadku podejmowania działalności gospodarczej: osoby fizyczne zamieszkałe na obszarze LSR. W przypadku rozwijania działalności gospodarczej: podmioty działające na obszarze LSR.	Katalog wnioskodawców uzasadniony ze względu na zakres przedsięwzięcia. Dodatkowo, zaplanowanie przedsięwzięcia kierowanego do grupy interesów gospodarczych zwiększy komplementarność działań w ramach celu 1.
Poziom dofinansowania	Do 65% kosztów kwalifikowanych.	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.

Maksymalna kwota pomocy	W przypadku podejmowania działalności gospodarczej: 150 000 zł W przypadku rozwijania działalności gospodarczej: 150 000 zł.	Kwoty wsparcia zgodne z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu działań. Z punktu widzenia LGD zaletą wskaźnika będzie możliwość precyzyjnego określenia liczby wspartych podmiotów gospodarczych.

Tabela 25. Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD.

Oprócz opisanych powyżej przedsięwzięć Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków finansowych na realizację celu 1. Zamierzeniem jest tu pozyskanie środków na następujące działania:

- aktywne włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (h)
- usługi społeczne/ zdrowotne dla osób starszych. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (k)
- rozwój kompetencji osób młodych oraz osób poszukujących zatrudnienia. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 8: Edukacja na wszystkich etapach życia, cel szczegółowy (g).

Szczegółowe informacje na temat planów pozyskania dodatkowych środków na realizację LSR znajdują się w rozdziale IX. Warto również zwrócić uwagę, że plany te są uzasadnione ze względu na przeprowadzoną diagnozę potrzeb, która została opisana w rozdziale II.

Podsumowaniem opisu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach celu 1 jest tabela zestawiająca wszystkie przypisane do nich wskaźniki produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia rezultatów przypisanych do poszczególnych celów.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.1.1.	Poprawa dostępności infrastruktury publicznej	Konkurs	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej	Szt.	0	7
P.1.2.	Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń	Szt.	0	15
		Projekt grantowy	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Szt.	0	7
		Konkurs z udziałem operacji własnej LGD	Liczba świetlic objętych wsparciem	Szt.	0	20

P.1.3.	Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD	Konkurs	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Szt.	0	10

Tabela 26. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 1.

Przedsięwzięcia w celu 2.

Cel nr 2 zostanie osiągnięty poprzez realizację 2 przedsięwzięć. Ich realizacja będzie finansowana w ramach PS WPR (EFRROW) oraz FESW (EFRR). Przedsięwzięcia przypisane do celu 2

- P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych
- P.2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych

W opisach poszczególnych przedsięwzięć. zamieszczono szczegółowe informacje na ich temat, które będą przydatne dla wnioskodawców na etapie przygotowania propozycji operacji.

Przedsięwzięcie 2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych

Celem przedsięwzięcia 2.1. jest ukierunkowanie procesu wykorzystania zasobów turystycznych obszaru Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi". Osiągnięte zostanie to poprzez opracowanie i wdrożenie koncepcji EKOmuzeów. Przyjęte na potrzeby LSR rozumienie EKOmuzeum oparte jest na podstawie definicji promowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Zgodnie z nią EKOmuzeum to sieć, na którą składa się 5 elementów: centrum informacyjno-dokumentacyjne, rozproszone w terenie atrakcje, warsztaty i pokazy, oznakowane ścieżki i szlaki, cykliczne i okazjonalne imprezy. Wsparcie w ramach przedsięwzięcia 2.1. będzie dotyczyć stworzenia koncepcji rozwoju tego typu sieci oraz tworzenia ich poszczególnych elementów.

W ramach przedsięwzięcia 2.1. zaplanowano aż 3 sposoby realizacji operacji: konkurs z udziałem operacji własnej LGD w zakresie opracowania koncepcji EKOmuzeów, dwa projekty grantowe oraz konkurs dotyczący działalności gospodarczej. Tak szeroki zakres interwencji wynika z dążenia do osiągnięcia komplementarności poszczególnych inicjatyw oraz wzmacniania partnerstwa na obszarze LSR.

Idea konkursu z udziałem operacji własnej LGD zrodziła się w czasie konsultacji społecznych i prowadzenia diagnozy partycypacyjnej. Mieszkańcy zgłaszali potrzebę ukierunkowania działań na rzecz wykorzystania potencjału turystycznego partnerskich gmin oraz sieciowania inicjatyw w tym zakresie. LGD „Białe Ługi" posiada unikatowe doświadczenie w tym zakresie. Istotną sprawą jest to, że wykorzystanie potencjału turystycznego wymaga zaangażowania przedstawicieli różnych grup interesów: instytucji publicznych, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych. Lokalna Grupa Działania dysponuje odpowiednim potencjałem by to zrobić. Istotne jest przy tym zarządzanie wypracowanymi koncepcjami EKOmuzeów. Ich przygotowanie przez LGD spowoduje, że współzarządzać będą nimi reprezentanci różnych grup interesów ze wszystkich gmin nimi objętych. Na obszarze LSR nie ma żadnego innego podmiotu, który mógłby zapewnić taki partycypacyjny sposób zarządzania rozwojem turystyki.

Wsparcie w zakresie podejmowania i rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej dotyczyć będzie wybranych branż. Celem jest tu udzielenie wsparcia działalnościom gospodarczym, które wspierają wykorzystanie potencjału turystycznego oraz będą wpisywać się w koncepcje EKOmuzeów. Lista wspieranych branż zgodnie z sekcjami PKD:

1. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I)
2. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R)
3. Pozostała działalność usługowa (sekcja S).

Integralną częścią działań na rzecz wdrażania koncepcji EKOmuzeów będzie realizacja projektu grantowego finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, zgodnie z programem Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego. Projekt ten umożliwi powstanie infrastruktury turystycznej wspierającej działalność EKOmuzeów.

Przedsięwzięcie 2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych		**Uzasadnienia**
Źródło finansowania	PS WPR	• Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Poprawa dostępu do usług komercyjnych) • Przedsięwzięcie wpisuje się w następujące zakresy w ramach I.13.1. – LEADER: o Projekt grantowy 2 oraz konkurs z udziałem operacji własnej: nr 7 (kształtowanie świadomości obywatelskiej…) o Konkurs: nr 1 (rozwój przedsiębiorczości…)
	FESW (EFRR)	• Projekt grantowy 1: Zgodność z celem szczegółowym FESW: RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
Sposób realizacji	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD	Konkurs ma przyczynić się nie tylko do wykorzystania potencjału turystycznego obszaru, ale także sprzyjać budowaniu partnerstwa na obszarze LSR. Realizacja operacji własnej wzmocniłaby działania LGD w tym zakresie.
	Projekt grantowy 1	Projekt finansowany w ramach FESW (EFRR). Sposób realizacji dostosowany do źródła finansowania.
	Projekt grantowy 2	Formuła projektu grantowego dostosowana jest do potrzeb potencjalnych beneficjentów – organizacji pozarządowych.
	Konkurs	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Premiowanie operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Projekty grantowe: nie	Projekty grantowe nie mogą być operacjami w partnerstwie..
	Konkurs: nie	Realizacja operacji w partnerstwie nie jest dopuszczalna w zakresie wsparcia: rozwój przedsiębiorczości (...). Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej, operacja własna nie może być operacją w partnerstwie, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania operacji w partnerstwie.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Projekty grantowe: nie	Projekty grantowe nie mogą być projektami partnerskimi.
	Konkurs: Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru	Realizacja projektów partnerskich nie jest dopuszczalna w zakresie wsparcia: rozwój przedsiębiorczości (...). Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej, operacja własna nie może być projektem partnerskim, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania operacji w partnerstwie.
Możliwe zakresy wsparcia	Projekt grantowy 1: wsparcie obejmie: Infrastruktura turystyczna poprzez budowę małej architektury.	Zakresy wsparcia zgodne z FESW.

	Działania w ramach operacji będą musiały być zgodne z co najmniej jedną koncepcją EKOmuzeum.	
	Projekt grantowy 2: Organizacja wydarzeń inaugurujących działalność EKOmuzeów.	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Celem projektu grantowego jest włączenie społeczności lokalnej w działalność EKOmuzeów.
	Konkurs: Realizowane mogą być operacje w zakresie podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne lub operacje w zakresie rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej. Działalność w obu przypadkach musi być zgodna z listą działów PKD wymienionych w opisie przedsięwzięcia.	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Dobór branż uzasadniony wynikami konsultacji społecznych i zakresem tematycznym przedsięwzięcia.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: działania szkoleniowe, wsparcie mentorskie, sieciowanie podmiotów	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Wzrost kompetencji w celu zwiększenia efektywności gospodarczej, społecznej w zakresie gospodarowania zasobami lokalnymi i turystycznymi.
Katalog wnioskodawców	Projekt grantowy 1: JST	Katalog wnioskodawców jest wypadkową przyjętych sposobów realizacji przedsięwzięć. LGD kierowało się tu koniecznością zapewnienia komplementarności działań. Dodatkowo oczekuje się, że przygotowanie i realizacja koncepcji EKOmuzeów przyczyni się do budowania partnerstwa na obszarze LSR. Z tego względu zdecydowano, że w realizację przedsięwzięcia powinni być zaangażowani przedstawiciele wszystkich grup interesów.
	Projekt grantowy 2: NGO Konkurs: • W przypadku podejmowania działalności gospodarczej: osoby fizyczne zamieszkałe na obszarze LSR. • W przypadku rozwijania działalności gospodarczej: podmioty działające na obszarze LSR.	
	Konkurs z udziałem operacji własnej: LGD i inne NGO	Uzasadnienie konkursu z udziałem operacji własnej: LGD posiada potencjał do sieciowania różnych podmiotów z obszaru objętego LSR.
Poziom dofinansowania	Projekt grantowy 1: do 85% kosztów kwalifikowanych	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR, a w przypadku projektu grantowego w ramach EFRR, zgodnie z właściwymi dokumentami programowymi.
	Projekt grantowy 2: do 100% kosztów kwalifikowanych	
	Konkurs: do 65% kosztów kwalifikowanych.	
	Konkurs z udziałem operacji własnej: do 100% kosztów kwalifikowanych.	
Maksymalna kwota pomocy	Projekt grantowy 1: 150 000 zł	
	Projekt grantowy 2: 25 000 zł	

	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: 500 000 zł	Wysokość wsparcia określona na podstawie danych historycznych. W przypadku projektów grantowych chodzi tu o maksymalną kwotę grantu.
	Konkurs: • Podejmowanie działalności gospodarczej: 150 000 zł • Rozwijanie działalności gospodarczej: 150 000 zł.	Kwoty wsparcia zgodne z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźniki produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować działania projektowe na utworzenie koncepcji powstania EKOmuzeów na obszarze LSR.
	RCO080 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	Wskaźnik zgodny z FESW.
	RCO077 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	Wskaźnik zgodny z FESW.
	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować grantobiorców na realizację właściwego zakresu operacji.
	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu działań. Z punktu widzenia LGD zaletą wskaźnika będzie możliwość precyzyjnego określenia liczby wspartych podmiotów gospodarczych.

Tabela 27. Przedsięwzięcie 2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych.

Przedsięwzięcie 2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych

Na przedsięwzięcie 2.2. składa się konkurs z udziałem operacji własnej oraz konkurs na międzynarodowy projekt partnerski. Pierwszy konkurs będzie dotyczył sieciowania produktów lokalnych. Przeprowadzona zostanie ich inwentaryzacja, a na terenie każdej z gmin wchodzących w skład LGD zorganizowana zostanie impreza powiązana tematycznie ze zidentyfikowanymi produktami lokalnymi. Realizacja operacji pozwoli na przygotowanie społeczności lokalnej do podjęcia w przyszłości dalszych działań związanych z rozwijaniem produktów lokalnych. Proces ten wymaga sieciowania różnych aktorów oraz dobrej współpracy pomiędzy partnerskimi gminami. Lokalna Grupa Działania jest podmiotem predestynowanym do realizacji tego typu inicjatyw. Realizacja operacji własnej przez LGD „Białe Ługi" będzie zwiększać wartość dodaną wynikającą ze stosowania instrumentu LEADER. Będzie to wynikać z faktu, że realizacja działań sieciujących pod egidą LGD będzie pozytywnie wpływać na stan partnerstwa na obszarze LSR.

Międzynarodowy projekt partnerski to sposób realizacji LSR, który zakłada wspólną realizację operacji z podmiotami spoza obszaru LGD. Podmioty do ich realizacji wybierane będą w trybie konkursowym. W ramach przygotowania wniosku konieczne będzie podpisanie umowy partnerskiej, która sprecyzuje zadania realizowane przez poszczególne zaangażowane podmioty. Projekty partnerskie będą dotyczyć promocji obszarów LGD, na terenie których będą one realizowane.

Przedsięwzięcie 2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych	**Uzasadnienie**

Źródło finansowania	PS WPR	• Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich, stymulowanie rozwoju lokalnego) • Przedsięwzięcie (zarówno operacja własna jak i międzynarodowy projekt partnerski) wpisuje się w zakresy wsparcia nr 7 (Kształtowanie świadomości obywatelskiej…) i nr 9 (Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi) w ramach I.13.1. – LEADER
Sposób realizacji	Międzynarodowy projekt partnerski - konkurs	Współpraca z partnerami spoza obszaru LSR jest uzasadniona zakresem tematycznym przedsięwzięcia. Dodatkowo oczekuje się, że działanie to przyniesie wartość dodaną w postaci profesjonalizacji lokalnych NGO.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD	Na obszarze LSR występuje wiele produktów lokalnych. Ich rozwój jest utrudniony ze względu na niedostateczny poziom współpracy. Poprzez realizację operacji własnej LGD odegrałaby rolę organizacji sieciującej.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Międzynarodowy projekt partnerski: Nie Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: Nie	Konkurs na realizację międzynarodowego projektu partnerskiego będzie dotyczył współpracy lokalnych organizacji z podmiotami spoza obszaru LSR, a nie z obszaru LSR. Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej, operacja własna nie może być operacją w partnerstwie, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania operacji w partnerstwie.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Międzynarodowy projekt partnerski: Tak Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: Nie	Konkurs na realizację międzynarodowego projektu partnerskiego dotyczy współpracy z podmiotami spoza obszaru LSR, w tym podmiotami zagranicznymi. Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej, operacja własna nie może być projektem partnerskim, a w przypadku innych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania projektów partnerskich.
Możliwe zakresy wsparcia	Wszystkie operacje powinny uwzględniać lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe. Ich promowanie nie jest celem samym w sobie, lecz pretekstem do aktywizowania społeczności do podejmowania działań na rzecz wykorzystania potencjału turystycznego obszaru.	Zakres wsparcia ma wesprzeć wykorzystanie szans rozwojowych związanych z turystyką.

Katalog wnioskodawców	Międzynarodowy projekt partnerski - konkurs: NGO	Zamierzeniem jest wsparcie NGO i zwiększenie ich potencjału do współpracy z podmiotami spoza obszaru LSR.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: LGD i inne NGO	Realizacja operacji własnej przez LGD „Białe Ługi" zwiększyłaby wartość dodaną wynikającą ze stosowania instrumentu LEADER
Poziom dofinansowania	Do 100% kosztów kwalifikowanych	Zgodne z PS WPR.
Maksymalna kwota pomocy	Międzynarodowy projekt partnerski - konkurs: 70 000 zł	Zgodne z PS WPR. Wysokość wsparcia określona na podstawie danych historycznych.
	Konkurs z udziałem operacji własnej: 500 000 zł	
Wskaźniki produktu	Liczba działań promocyjnych	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na maksymalizowanie liczby działań na rzecz wykorzystywania potencjału turystycznego obszaru.
	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma pozwolić na precyzyjne określenie liczby wydarzeń związanych z produktami lokalnymi.

Tabela 28. Przedsięwzięcie 2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych.

Podsumowaniem opisu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach celu 2 jest tabela zestawiająca wszystkie przypisane do nich wskaźniki produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia rezultatów przypisanych do poszczególnych celów.

Nr przedsięw-zięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.2.1.	EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych	Konkurs z udziałem operacji własnej	Liczba wydarzeń	Szt.	0	10
		Projekt grantowy 1	RCO080 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	Strategia	0	1
		Projekt grantowy 1	RCO077 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	Szt.	0	7
		Projekt grantowy 2	Liczba wydarzeń	Szt.	0	15
		Konkurs	Liczba operacji polegających na	Szt.	0	8

			utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa			
P.2.2.	Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych	Międzynarodowy projekt partnerski - konkurs	Liczba działań promocyjnych	Szt.	0	5
		Konkurs z udziałem operacji własnej	Liczba wydarzeń	Szt.	0	8

Tabela 29. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 2.

Przedsięwzięcia w celu 3.

Cel nr 3 zostanie osiągnięty poprzez realizację 2 przedsięwzięć:

- P.3.1. Inteligentna wieś
- P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego.

Przedsięwzięcie 3.1. Inteligentna wieś

Celem przedsięwzięcia 3.1. jest pobudzenie innowacyjnego potencjału lokalnej społeczności. Odbędzie się to w oparciu o koncepcje inteligentnych wsi. Powstaną one wskutek realizacji grantów, których efektem powinno być opracowanie koncepcji zawierającej w szczególności:

a) opis procesu opracowania koncepcji, w tym przeprowadzenia ze społecznością obszaru konsultacji wyników prac partnerstwa,
b) uproszczoną analizę SWOT obszaru objętego tą koncepcją,
c) plan włączenia społeczności w późniejszą ewentualną realizację tej koncepcji, z uwzględnieniem roli sołtysa lub rady sołeckiej w tym procesie,
d) listę projektów, które składać się będą na realizację tej koncepcji, uwzględniających komponent cyfrowy lub środowiskowy lub klimatyczny.

Na podstawie koncepcji wdrażane będą rozwiązania, które powinny wykazywać korzyść dla lokalnej społeczności, m.in. w zakresie poprawy jakości życia, podniesienia jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, poszanowania środowiska i klimatu, problemów dotyczących niedoinwestowania, starzejącego się społeczeństwa, wyludnienia, niewystarczającej ilości miejsc pracy, przepaści cyfrowej. Wdrażanie takich rozwiązań zgodnych z koncepcjami inteligentnych wsi wsparte zostanie poprzez konkurs przypisany do przedsięwzięcia 3.1. Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji konkursowych powinni uwzględnić w nich definicję innowacyjności opisaną w Rozdziale VII LSR. Premiowanie będzie realizowanie tych operacji w partnerstwie z innymi podmiotami z obszaru LSR.

Przedsięwzięcie 3.1. Inteligentna wieś		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich, stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje). Przedsięwzięcie w zakresie projektu grantowego wpisuje się w zakres wsparcia interwencji LEADER nr 5 (Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi), natomiast w zakresie konkursu: zgodnie z opisem poniżej.
Sposób realizacji	Projekt grantowy	Sposób realizacji zgodny z wytycznymi PS WPR
	Konkurs	Realizacja w formie konkursu umożliwi realizację operacji w partnerstwie.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Projekt grantowy: nie	Projekty grantowe nie mogą być operacjami w partnerstwie, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR.
	Konkurs: tak	Premiowane będzie realizowanie operacji w partnerstwie. Współpraca przy wdrażaniu koncepcji inteligentnych wsi będzie miała wpływ na wartość dodaną podejścia LEADER.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Projekt grantowy: Nie	Projekty grantowe nie mogą być projektami partnerskimi, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR.
	Konkurs: Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru	Celem operacji będzie wdrażanie rozwiązań dostosowanych do koncepcji inteligentnych wsi. Angażowanie zewnętrznych partnerów w te działania nie zwiększy ich wartości dodanej.
Możliwe zakresy wsparcia	Projekt grantowy: opracowanie koncepcji inteligentnej wsi zgodnej z wymogami określonymi w PS WPR	Zakres zgodny z PS WPR.
	Konkurs: możliwe realizowanie zadań, które wpisują się w zakresy wsparcia LEADER (zgodnie z PS WPR), dotyczą inwestycji nieprodukcyjnych oraz są zgodne z co najmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi opracowaną na obszarze LSR. Operacje mają być komplementarne z interwencją I.10.10 PS WPR Obszar B (więcej na ten temat w Rozdziale 5) i nie mogą powielać zakresów operacji możliwych do realizacji w jej ramach.	Dopuszcza się szeroki zakres tematyczny operacji. Wynika to z dążenia do stworzenia społecznościom lokalnym warunków do kreatywnego tworzenia własnych propozycji rozwiązań w ramach koncepcji inteligentnych wsi.
Katalog wnioskodawców	Projekt grantowy: NGO, sołtysi	Grantobiorcy zgodni z PS WPR.
	Konkurs: NGO	Celem konkursu jest włączenie lokalnych NGO we wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi.

Poziom dofinansowania	Do 100% kosztów kwalifikowanych.	Wsparcie będzie dotyczyło inwestycji nieprodukcyjnych. Katalog wnioskodawców nie obejmuje jednostek sektora finansów publicznych.
Maksymalna kwota pomocy	Projekt grantowy: 4 000 zł	Kwota wsparcia zgodna z PS WPR. Chodzi tu o wartość pojedynczego grantu.
	Konkurs: 100 000 zł	Kwota wsparcia zgodna z PS WPR.
Wskaźniki produktu	Liczba przygotowanych koncepcji inteligentnych wsi	Wskaźnik odzwierciedla zakres wsparcia interwencji LEADER.
	Liczba wdrożonych rozwiązań	Wskaźnik ukierunkowuje beneficjentów na wdrażanie rozwiązań wpisujących się w koncepcje inteligentnych wsi.

Tabela 30. Przedsięwzięcie 3.1. Inteligentna wieś.

Przedsięwzięcie 3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego

Celem operacji przypisanych do przedsięwzięcia 3.2. będzie wsparcie organizacji działających na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego. Zrealizowane zostaną dwa projekty grantowe. Pierwszy z nich uwzględnia działania „miękkie", czyli inicjatywy o charakterze aktywizacyjnym, szkoleniowym i integracyjnym. Szczególnie premiowane będą inicjatywy uwzględniające w tych działaniach osoby młode, seniorów oraz osoby poszukujące zatrudnienia.

Drugi projekt grantowy dotyczyć będzie doposażenia organizacji pozarządowych. W ramach realizacji grantów będzie można kupić sprzęt potrzebny do realizacji celów statutowych organizacji.

Podmioty przygotowujące propozycje operacji w obu projektach grantowych powinny uwzględnić w nich aspekty innowacyjne zgodnie z definicją innowacyjności ujętą w rozdziale VII.

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" zrealizuje konkurs z udziałem operacji własnej, w celu wyłonienia operacji, której celem będzie aktywizowanie społeczności lokalnej do zakładania nowych podmiotów społecznych oraz profesjonalizacja działań istniejących organizacji. Udzielone zostanie wsparcie szkoleniowe, mentorskie. Istotnym elementem operacji będzie stworzenie możliwości korzystania z usług księgowych oraz poradnictwa prawnego. Uwzględnienie tej operacji własnej w LSR wynika wprost z postulatów zgłaszanych przez mieszkańców obszaru w czasie konsultacji społecznej. Postulat ten powiązany jest z jednym z zagrożeń dla rozwoju obszaru, jakim są skomplikowane procedury pozyskiwania środków finansowych, które są problemem między innymi dla NGO. Członkowie społeczności zwracali uwagę, że potrzebne jest przeprowadzenie operacji, która udzieli kompleksowego wsparcia doradczego i szkoleniowego organizacjom pozarządowym. Jako wzór takiego wsparcia podawano zrealizowany przez LGD w okresie programowania UE 2014-2020 projekt współpracy „Kreator przedsiębiorczości". Ważnym aspektem wsparcia udzielonego organizacjom pozarządowym ma być ich sieciowanie. Potrzebne jest także objęcie wsparciem organizacji ze wszystkich partnerskich gmin. LGD „Białe Ługi" jest podmiotem, który posiada odpowiednie zasoby by zrealizować te zadania.

Przedsięwzięcie 3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego		**Uzasadnienie**
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w potrzeby, na które odpowiedzią jest interwencja I.13.1. – LEADER (Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich, stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogennego). Projekty grantowe i operacja własna wpisują się w zakres wsparcia interwencji LEADER nr 4 (Poprawa dostępu do usług dla lokalnej społeczności), 7 (Kształtowanie świadomości obywatelskiej) i nr 8 (Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji)

Sposób realizacji	Projekt grantowy 1	Celem jest aktywizacja jak najliczniejszej grupy lokalnych organizacji.
	Projekt grantowy 2	Formuła projektu grantowego dostosowana jest do potrzeb potencjalnych beneficjentów – organizacji pozarządowych.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD	Sposób realizacji jest dostosowany do planowanego zakresu rzeczowego. LGD posiada doświadczenie jako organizacja parasolowa i sieciująca dla lokalnych NGO.
Premiowanie realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR	Nie	Projekty grantowe nie są operacjami w partnerstwie, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej LGD, operacja własna nie może być operacją w partnerstwie, a w przypadku pozostałych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania operacji w partnerstwie.
Premiowanie realizacji projektów partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR	Nie	Projekty grantowe nie są projektami partnerskimi, zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. Natomiast w przypadku konkursu z udziałem operacji własnej LGD, operacja własna nie może być projektem partnerskim, a w przypadku pozostałych wnioskodawców nie przewiduje się premiowania projektów partnerskich.
Możliwe zakresy wsparcia	Projekt grantowy 1: organizacja wydarzeń zgodnych z celami statutowymi NGO	Celem operacji jest wsparcie NGO w realizacji zadań statutowych. Organizacja wydarzeń ma zwiększać ich widoczność w społeczności lokalnej oraz sprzyjać rozwijaniu partnerstwa na obszarze LSR.
	Projekt grantowy 2: zakup wyposażenia niezbędnego do realizacji zadań statutowych NGO.	Celem operacji jest zwiększenie potencjału organizacji pozarządowych. Wsparcie zostało pomyślane tak, by realizacja operacji ułatwiała organizacjom samodzielne podejmowanie inicjatyw w przyszłości.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: działania szkoleniowe, wsparcie mentorskie, doradztwo, świadczenie usług.	W czasie konsultacji społecznych zgłaszano potrzebę aktywizowania członków społeczności lokalnej do zakładania nowych podmiotów społecznych. Potrzebna jest również profesjonalizacja działań istniejących organizacji.
Katalog wnioskodawców	Projekty grantowe: NGO	Ograniczenie katalogu beneficjentów do NGO jest uzasadnione ze względu na zakres tematyczny przedsięwzięcia.
	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD: LGD i inne NGO	Katalog wnioskodawców wynika z planowanego zakresu działań. Zamiar realizacji operacji własnej wynika natomiast z tego, że LGD „Białe Ługi" posiada doświadczenie niezbędne do zrealizowania tego typu operacji, która jest wzorowana na działaniach podejmowanych przez nią w przeszłości.
Poziom dofinansowania	Projekty grantowe: do 100% kosztów kwalifikowanych	Poziom dofinansowania zgodny z PS WPR i wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
	Operacja własna: do 100% kosztów kwalifikowanych	

Maksymalna kwota pomocy	Projekt grantowy 1: 25 000 zł	Maksymalna kwota pomocy określona na podstawie danych historycznych. W przypadku projektów grantowych chodzi o maksymalną kwotę grantu.
	Projekt grantowy 2: 50 000 zł	
	Operacja własna: 500 000 zł	
Wskaźniki produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować grantobiorców na realizację operacji zgodnych z zakresem tematycznym przedsięwzięcia.
	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Wskaźnik oddaje sens operacji, której celem jest zwiększanie potencjału lokalnych NGO do prowadzenia działań statutowych.
	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Wskaźnik ma pozwolić na precyzyjne określenie liczby podmiotów, którym udzielone zostało wsparcie w ramach operacji własnej.

Tabela 31. Przedsięwzięcie 3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego.

Podsumowaniem opisu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach celu 3 jest tabela zestawiająca wszystkie przypisane do nich wskaźniki produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia rezultatów przypisanych do poszczególnych celów.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.3.1.	Inteligentna wieś	Projekt grantowy	Liczba przygotowanych koncepcji inteligentnych wsi	Szt.	0	14
		Konkurs	Liczba wdrożonych rozwiązań	Szt.	0	7
P.3.2.	Wzmocnienie potencjału sektora społecznego	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń	Szt.	0	15
		Projekt grantowy	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Szt.	0	7
		Konkurs z udziałem operacji własnej	Liczba podmiotów objętych wsparciem	Szt.	0	20

Tabela 32. Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 3.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

LGD działa jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną. LGD, oprócz organów wymaganych na podstawie art. 11 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, jest obowiązana posiadać organ, do którego właściwości należy wybór operacji, które będą wspierane w ramach realizacji LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia. W przypadku LGD „Białe Ługi" organem tym jest Rada LGD. Jest ona wybierana przez Walne Zebranie Członków. Jeżeli członkowie Rady wyrazili na to zgodę w formie dokumentowej, głosowanie poza posiedzeniami komisji lub rady może odbywać się z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej.

Wewnętrzna organizacja pracy LGD oraz sposób wyboru i oceny operacji zgodny jest zapisami Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. Opisane poniżej, ogólne założenia dotyczące sposobu wyboru i oceny operacji znajdują odzwierciedlenie w następujących dokumentach:

- Procedura wyboru i oceny operacji w ramach LSR
- Regulamin organu decyzyjnego (Rady LGD).
- Kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania kryteriów
- Procedura wyboru i oceny grantobiorców
- Kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów.

Dokumenty te dostępne są na stronie internetowej LGD. Członkowie Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR mogą zgłaszać swoje uwagi i propozycje zmian w tych dokumentach za pomocą formularzy kontaktowych i fiszek z pomysłami (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zawsze zapoznawać się z zapisami LSR oraz aktualnymi procedurami i kryteriami wyboru operacji lub grantobiorców obowiązującymi dla naboru, w ramach którego składany będzie wniosek.

LSR realizowana jest na podstawie umowy ramowej zawartej pomiędzy LGD a Zarządem Województwa. Umowa ramowa określa między innymi zasady realizacji LSR, w tym zasady dokonywania wyboru operacji realizowanych przed podmioty inne niż LGD oraz zasady dokonywania wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych. Wymienione powyżej procedury i kryteria wyboru zostaną przez LGD przekazane do zatwierdzenia do Zarządu Województwa w terminie do 60 dni od zawarcia umowy ramowej.

Wsparcie na wdrażanie LSR udzielane jest podmiotom na realizację operacji wybranych przez LGD. Warunkiem otrzymania wsparcia jest złożenie wniosku zgodnego z regulaminem naboru wniosku o wsparcie. Wdrażanie LSR może także być realizowane poprzez projekty grantowe. W tego typu projektach LGD jest beneficjentem wsparcia, który następnie udziela wsparcia (przyznaje granty) innym podmiotom na realizację zadań w ramach projektu grantowego. Poniżej w pierwszej kolejności omówione zostaną wybrane elementy procesu wyboru operacji przez LGD. Następnie podane zostaną podstawowe informacje na temat realizacji projektów grantowych, w tym sposób ustalania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców.

Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR

LGD podaje do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej uzgodniony z zarządem województwa harmonogram naborów wniosków o wsparcie na kolejny rok. Harmonogram może zostać zaktualizowany w uzgodnieniu z zarządem województwa.

Wniosek o wsparcie na operacje realizowane przez podmioty inne niż LGD składa się w terminie wskazanym w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. Ogłoszenie o naborze podawane jest do publicznej wiadomości. Ogłoszenie jest zamieszczane co najmniej na stronie internetowej LGD. Zawiera ono informacje m.in. o podmiotach uprawnionych do ubiegania się o wsparcie, terminie i miejscu składania wniosków o wsparcie oraz miejscu publikacji regulaminu naboru.

LGD w uzgodnieniu z zarządem województwa przyjmuje regulamin naboru wniosków. Regulamin określa m.in. kryteria wyboru operacji. LGD dokonuje wyborów operacji, które są objęte wnioskami o wsparcie złożonymi zgodnie z wymogami opisanymi w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. LGD może wezwać wnioskodawcę do złożenia wyjaśnień lub dokumentów niezbędnych do oceny wniosku o wsparcie.

LGD przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację. LGD umieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji spełniających warunki udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR oraz listę operacji wybranych. Ta druga lista zawiera informację o operacjach, które mieszczą się w limicie środków przeznaczonych na udzielenie wsparcia na wdrażanie LSR w ramach danego naboru wniosków. Wnioskodawcy przysługuje prawo wniesienia protestu od wyników oceny spełnienia warunków udzielania wsparcia, wyniku oceny spełnienia kryteriów wyboru operacji lub wyniku wyboru operacji. Protest może być wniesiony w ciągu 7 dni od dnia doręczenia informacji o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie. Protest jest wnoszony za pośrednictwem LGD i rozpatrywany przez zarząd województwa. O wniesionym proteście LGD informuje niezwłocznie zarząd województwa w terminie 7 dni od dnia wniesienia protestu. LGD w terminie 14 dni od dnia otrzymania protestu weryfikuje wyniki dokonanej przez siebie oceny operacji. Weryfikacja ta może skutkować zmianą podjętego wcześniej rozstrzygnięcia lub skierowaniem do zarządu województwa protestu wraz ze swoim stanowiskiem o braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia. Zarząd województwa rozpatruje protest, weryfikując prawidłowość oceny operacji oraz przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku rozpatrzenia jego protestu. W przypadku nieuwzględnienia protestu, negatywnego wyniku ponownej oceny operacji lub pozostawienia protestu bez rozpatrzenia wnioskodawca może w tym zakresie wnieść skargę do sądu administracyjnego.

Po dokonaniu przez LGD wyboru operacji zarząd województwa dokonuje ostatecznej weryfikacji kwalifikowalności i udziela wsparcia na wdrażanie LSR lub odmawia jego udzielenia.

Kluczowe zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji zostały wyszczególnione w poniższej tabeli.

Biuro LGD	• Zamieszczenie na stronie LGD ogłoszenia o konkursie o udzielenie wsparcia na realizację LSR • Przyjmowanie wniosków o udzielenie wsparcia • Przekazywanie wnioskodawcom informacji w sprawie uzupełnień i/lub wyjaśnień wniosków • Przekazywanie wnioskodawcom informacji o wynikach oceny i wynikach wyboru wniosków • Przyjmowanie protestów składanych przez wnioskodawców • Informowanie Zarządu województwa oraz członków Rady LGD o wniesionym proteście • Informowanie wnioskodawców o uwzględnieniu protestu lub przekazywanie protestu Zarządowi województwa. • Zamieszczanie na stronie internetowej informacji o wynikach oceny wniosków oraz listy wybranych wniosków.
Zarząd LGD	• Ustanawianie i zmiana procedur wyboru operacji • Ustanawianie i zmiana kryteriów wyboru operacji • Rozpatrywanie propozycji zmian procedur i/lub kryteriów wyboru operacji zgłaszanych przez członków LGD lub mieszkańców obszaru LSR • Wdrażanie rekomendacji dotyczących zmian procedur i/lub kryteriów wyboru formułowanych w czasie ewaluacji wewnętrznej.
Rada LGD	• Ocena wniosków • Kontrola zachowania parytetów w składzie Rady podczas dokonywania wyboru wniosków • Wybór wniosków • Weryfikacja oceny wniosków pod wpływem wniesionych protestów lub sformułowanie stanowiska dotyczące braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia

Tabela 33. Zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji.

Realizacja projektów grantowych

LGD może uzyskać wsparcie na realizację projektów grantowych. Projektem grantowym jest operacja, w której LGD udziela grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji przez grantobiorców. Grantobiorcą jest podmiot publiczny albo prywatny wybrany w drodze otwartego konkursu ogłoszonego przez LGD w ramach realizacji projektu grantowego. Grantem są środki finansowe programu, które LGD powierzyła grantobiorcy na podstawie umowy na realizację zadań służących osiągnięciu celu projektu grantowego. Minimalny zakres zapisów umowy dotyczącej powierzenia środków finansowych określone są w Ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

LGD odpowiedzialne jest za przygotowanie i przekazanie zarządowi województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów. Procedury wyboru są zatwierdzane przez zarząd województwa.

Zadania organów i biura LGD w czasie realizacji projektów grantowych wykraczają poza zadania opisane w tabeli dotyczącej procedur udzielania wsparcia na realizację LSR. Z punktu widzenia grantobiorców istotną różnicą jest to, że środki na realizację grantu powierza im LGD, które jest odpowiedzialne za podpisanie umów oraz rozliczenie realizacji umów z grantobiorcami. Inna istotna różnica związana jest z tym, że działania podejmowane w ramach grantu muszą pozwalać na osiąganie celów projektu grantowego. Środki na realizację grantów mogą być zatem przyznane tylko na działania, które w pełni wpisują się w założenia projektu grantowego. Powinny one być zgodne z zapisami z LSR oraz wymogami określonymi w ogłoszeniu o naborze grantów.

Decyzja o wyborze projektów grantowych jako sposobu realizacji LSR poparta została wynikami diagnozy potrzeb obszaru. Głównym argumentem za ich uwzględnieniem w strategii jest dążenie do włączenia jak największej liczby lokalnych organizacji we wdrażanie LSR. Sprzyjać to będzie rozwijaniu partnerstwa na obszarze LSR. Projekty grantowe pozwolą również zwiększyć komplementarność przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów. Ten sposób realizacji LSR pozwoli również na lepsze dopasowanie działań do potrzeb lokalnej społeczności, której przedstawiciele sami będą decydować o szczegółach inicjatyw podejmowanych w ramach grantu. Jest to szczególnie istotne w przypadku działań dotyczących osób w niekorzystnej sytuacji, ochrony lokalnych zasobów oraz innowacyjności.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru operacji w ramach wdrażania LSR oraz kryteria wyboru grantobiorców ustanawia Zarząd LGD. W przypadku każdego naboru wniosków, kryteria te są elementem jego regulaminu, który jest uzgadniany z Zarządem Województwa. Kryteria muszą być sformułowane w taki sposób, by ukierunkowywały przyznawane wsparcie na zdiagnozowane potrzeby społeczności. Informacje na temat potrzeb oraz celów i przedsięwzięć LSR zostały w rozbudowanej formie opisane w Rozdziałach IV i VI. W poniższej tabeli zawarto skrót najistotniejszych informacji.

Cel LSR	**Przedsięwzięcia**	**Zdiagnozowane potrzeby, które należy uwzględnić w kryteriach wyboru**
Cel 1. Poprawa jakości życia mieszkańców	P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej	• uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • realizacja operacji innowacyjnych
	P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji	• uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • realizacja operacji innowacyjnych

	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD	• realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób młodych i/lub poszukujących zatrudnienia • realizacja operacji innowacyjnych
Cel 2. Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych	P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych	• realizacja operacji zgodnych z co najmniej jedną koncepcją EKOmuzem opracowaną na obszarze LSR • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • dodatkowo w przypadku konkursu: o promowanie operacji realizowanych w partnerstwie o realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI o promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób młodych i/lub poszukujących zatrudnienia
	P.2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych	• realizacja operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR, w tym podmiotami zagranicznymi • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych
Cel 3. Inteligentne społeczeństwo	P.3.1. Inteligentna wieść	• realizacja operacji innowacyjnych • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • dodatkowo w przypadku konkursu: o realizacja operacji zgodnych z co najmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi opracowaną na obszarze LSR o promowanie operacji realizowanych w partnerstwie.
	P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego	• realizacja operacji innowacyjnych • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • realizacja operacji zgodnych z co najmniej jedną koncepcją inteligentnej wsi opracowaną na obszarze LSR

Tabela 34. Zagadnienia uwzględniane przy ustanawianiu i zmianie kryteriów wyboru.

Dodatkowe aspekty, które muszą zostać uwzględnione przy ustanawianiu lub zmianie kryteriów wyboru:

1. Kryteria wyboru grantobiorców w projekcie grantowym finansowanym z FERR (przedsięwzięcie 2.1.) muszą być zgodne z kryteriami ustanowionymi dla programu regionalnego w odniesieniu do danego typu projektu.
2. Cele i przedsięwzięcia w LSR zostały oparte na diagnozie potrzeb mieszkańców i opracowane w taki sposób by wspierały realizację inicjatywy „Nowy Europejski Bauhaus" zapoczątkowanej przez Komisję Europejską. LGD oświadcza, że kryteria wyboru będą formułowane w taki sposób, by promowane były projekty wpisujące się w NEB.
3. Zmiany kryteriów wyboru nie mogą prowadzić do utraty komplementarności przedsięwzięć opisanej w Rozdziale V.
4. Procesy ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru muszą być prowadzone w sposób transparentny.

Decyzje o zmianie kryteriów wyboru operacji lub kryteriów wyboru grantobiorców podejmuje Zarząd LGD. Zmiany mogą być dokonywane z inicjatywy Zarządu, na podstawie wniosków zgłoszonych przez członków LGD bądź mieszkańców obszaru lub na podstawie wyników ewaluacji wewnętrznej. Zarząd odpowiedzialny jest za

monitorowanie obowiązujących kryteriów wyboru operacji pod kątem ich zgodności z obowiązującymi regulacjami oraz wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.

Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR

Treści zawarte w tym podrozdziale są uzupełnieniem ogólnych wytycznych, które Zarząd LGD musi uwzględnić ustanawiając lub zmieniając kryteria wyboru. Wyjaśnienia te pomocne będą w czasie oceny operacji. Z tego względu wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji w ramach wdrażania LSR powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności oraz partnerstwa z innymi podmiotami. W przypadku wielu przedsięwzięć uwzględnienie tych aspektów w przygotowywanych propozycjach operacji znacząco zwiększy szanse na uzyskanie wsparcia. Realizacja operacji innowacyjnych oraz uwzględniających partnerstwo przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej podejścia LEADER (więcej informacji na ten temat w Rozdziale V).

Definicja innowacyjności

Z przeprowadzonej diagnozy potrzeb wynika, że rozwiązanie problemów obszaru LGD oraz wykorzystanie jego szans rozwojowych wymaga stosowania innowacyjnych rozwiązań. Przez innowacyjność rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). Zmiany generowane w ramach realizacji innowacyjnych operacji mogą cechować się zróżnicowanym poziomem oryginalności. W czasie naborów wniosków będą szczególnie promowane operacje, które prowadzić będą do wdrożenia autorskich, kreatywnych rozwiązań. Z tego względu kryteria wyboru muszą różnicować oceny operacji w zależności od stopnia oryginalności stosowanych rozwiązań zgodnie ze wskazówkami zawartymi w poniższej tabeli.

Stopień oryginalności rozwiązań	**Uszczegółowienie kryterium**
Kreatywne	Rozwiązania, które dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji. Rozwiązania te muszą powstać w wyniku autorskiego pomysłu wnioskodawcy. Definicja innowacji odnosi się do nowych rozwiązań na obszarze LSR, ale w ograniczony sposób stosuje się do rozwiązań oryginalnych. Wymóg zastosowania autorskiego rozwiązania implikuje, że powinno być ono unikatowe nie tylko na obszarze LSR, ponieważ w innym przypadku oznaczałoby to zastosowanie innowacji imitującej.
Imitujące	Rozwiązania imitujące są wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub sposobach organizacji. W szczególności odnosi się to do rozwiązań, które są nowe na obszarze LSR, ale wcześniej były stosowane poza nim. Innowacyjność takich kopiowanych od podmiotów spoza obszaru LSR rozwiązań powinna polegać na tym, że zostaną one osadzone w lokalnym kontekście. Oznacza to ich implementacje na obszarze LSR, w której wykorzystane zostaną lokalne zasoby przyrodnicze, historyczne, kulturowe czy społeczne.
Pozorne	Innowacje pozorne to drobne zmiany, które nie mają znaczącego wpływu na tworzenie nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji.

Tabela 35. Ocena oryginalności rozwiązań w ramach kryterium innowacyjności.

Innowacyjność przedsięwzięć w ramach wdrażania LSR jest ich znaczącym aspektem zwiększającym wartość dodaną podejścia LEADER. Z tego punktu widzenia, niekorzystną byłaby sytuacja, w której praktyka stosowania kryterium innowacyjności doprowadziłaby do premiowania innowacji pozornych. Kryteria wyboru powinny jasno wskazywać, że obowiązek udowodnienia innowacyjności rozwiązania spoczywa na wnioskodawcy. Powinny być wskazane informacje, które należy zawrzeć we wniosku by możliwe było przyznanie punktów przypisanych do określonego poziomu innowacyjności.

Kryterium innowacyjności powinno w dużym stopniu różnicować oceny operacji i propozycji grantów. Należy przewidywać, że maksymalną liczbę punktów za zastosowanie rozwiązania kreatywnego będzie otrzymywać stosunkowo niewielka grupa wnioskodawców, którzy będą w stanie udowodnić nowatorskość swojego rozwiązania poprzez przedłożenie patentów, ekspertyz naukowych lub audytów proponowanego rozwiązania. Powszechniejszą praktyką będzie z pewnością stosowanie innowacji imitujących. W ich przypadku wnioskodawca musi jednak udowodnić wykorzystanie w czasie ich wdrażania na obszarze LSR lokalnych zasobów. Innymi słowy, oryginalność tych rozwiązań musi polegać na tym, że w odróżnieniu od swoich pierwowzorów wykorzystują zasoby charakterystyczne dla obszaru LSR i to decyduje o ich oryginalności.

Tworzenie propozycji innowacyjnych rozwiązań będzie dużym wyzwaniem dla wnioskodawców. LGD zaplanowała działania informacyjne, edukacyjne oraz animacyjne, które ułatwią przeprowadzenie tego procesu. Działania te zostały uwzględnione w planie komunikacji. W LSR zaplanowano także metody wdrażania innowacji, które zostały wpisane w strukturę celów i przedsięwzięć. Zaplanowano działania nakierowane na tworzenie propozycji innowacji (np. przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi) oraz realizowane po nich przedsięwzięcia, w ramach których wsparcie zostanie udzielone na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań. Plan wdrażania innowacji został tym samym wpisany w strukturę matrycy logicznej LSR oraz powiązany z nią harmonogram realizacji strategii. Jest to rozwiązanie kompleksowe, które zwiększa komplementarność przedsięwzięć oraz powoduje, że powstające innowacje będą precyzyjnie odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby społeczności.

Innowacyjne rozwiązania mogą być stosowane w operacjach dotyczących wszystkich zakresów tematycznych. Nie odnoszą się one jedynie do wprowadzania nowych produktów lub usług przez przedsiębiorców. Przykładowo, możliwe jest stosowanie innowacji w projektach infrastrukturalnych (np. nowatorskie metody zwiększania dostępności elementów infrastruktury) lub aktywizujących (np. zastosowanie nowych metod pracy ze społecznością na obszarze LSR). Innowacyjność będzie szczególnie istotnym kryterium w czasie oceny następujących przedsięwzięć:

- P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej
- P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji
- P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD
- P.3.1. Inteligentna wieś
- P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego.

Innowacyjność w ramach przedsięwzięć przypisanych do pierwszego celu może skupiać się na nowatorskich sposobach zaspokajania potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji. Przedsięwzięcia w ramach celu 3 mają potencjał do stosowania innowacji opartych o rozwiązania cyfrowe, zgodnie z koncepcjami inteligentnych wsi. Potencjał innowacyjny mają w sobie też działania związane z tworzeniem i realizacją koncepcji EKOmuzeów. O ile koncepcje takie były już realizowane poza obszarem LSR i nie mają w sobie potencjału osiągnięcia poziomu innowacji kreatywnej, to ich implementacja będzie wymagać zastosowania lokalnych zasobów, co może pozwalać na tworzenie innowacji imitujących. Powyższe stwierdzenia powinny być jednak traktowane przez wnioskodawców i członków organu decyzyjnego LGD jako wskazówki. Sama natura procesu innowacyjnego powoduje, że nowatorskie rozwiązania mogą pojawić się w nieoczekiwanych miejscach, dlatego każda operacja i projekt grantowy oferuje możliwość ich tworzenia. Z tego względu należy oczekiwać, że operacje będą zawierać innowacje wykraczające poza te sugestie, które mają jedynie ukierunkować sposób myślenia o wdrażaniu innowacji na obszarze LSR.

Premiowanie współpracy z innymi podmiotami

Ważnym celem LGD jest rozwój partnerstwa na obszarze swojego działania. W ramach LSR przewiduje się także działania, które mają ułatwić współprace podmiotów z obszaru LGD z partnerami spoza niego. Wartość dodana takich operacji polega na ich potencjale do generowania kapitału społecznego, czyli relacji społecznych, zdolności do współdziałania oraz zwiększania poziomu zaufania społecznego.

Podobnie, jak w przypadku innowacyjności budowanie partnerstw będzie inicjowane przez działania szkoleniowe, animacyjne i doradcze, które są uwzględnione w planie komunikacji. (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Analogicznie, przewidziano także przedsięwzięcia, w ramach których partnerstwo będzie mogło się urzeczywistnić. Możliwe będzie realizowanie operacji w partnerstwie oraz międzynarodowych projektów partnerskich. Operacje w partnerstwie to projekty realizowane wspólnie przez partnerów z obszaru LSR. Z kolei międzynarodowe projekty partnerskie realizowane są przez co najmniej jeden podmiot z obszaru LGD „Białe Ługi" wspólnie z podmiotem działającym na innym obszarze LSR znajdującym się w Polsce.

Opisy przedsięwzięć zawarte w Rozdziale VI precyzyjnie wskazują te z nich, które dopuszczają możliwość realizacji operacji w partnerstwie. Co do zasady operacje w partnerstwie będą mogły być przeprowadzane we wszystkich przedsięwzięciach uwzględniających konkurs jako sposób realizacji LSR. Ich przeprowadzanie wymaga wcześniejszego podpisania umowy partnerskiej, która określa zadania każdego z partnerów. Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Wymagane jest w niej wskazanie partnera koordynującego, który będzie reprezentował pozostałych partnerów podczas wyboru operacji przez LGD oraz postępowania w sprawie przyznania pomocy prowadzonego przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego. Rekomenduje się też, żeby umowa partnerska zawierała ustalenia dotyczące wniesienia zabezpieczenia wspólnej realizacji przyszłej umowy o przyznanie pomocy. Należy zwrócić uwagę, że poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Partnerzy z obszaru jednego LGD składają jeden, wspólny wniosek o przyznanie wsparcia na realizację operacji w partnerstwie.

Międzynarodowe projekty partnerskie realizowane są przez partnerów z obszarów różnych LSR, w tym podmioty zagraniczne. W przypadku tego typu projektów konieczne jest również zawarcie umowy partnerskiej precyzującej zadania poszczególnych partnerów. Należy wyznaczyć partnera koordynującego cały projekt oraz partnerów koordynujących zadania związane z pozyskaniem wsparcia we wszystkich województwach, w których prowadzone będą postępowania w sprawie przyznania pomocy. Poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Partnerzy z obszarów różnych LSR składają osobne wnioski w naborach prowadzonych przez właściwe Lokalne Grupy Działania.

Współpraca z partnerami spoza obszaru LSR powinna przynieść następujące korzyści:

- Profesjonalizacja organizacji pozarządowych z obszaru LSR dzięki wzbogaceniu operacji partnerskich o działania związane z koordynacją prac różnych podmiotów, które nie występują w standardowych operacjach,
- Wymiana wiedzy z partnerami z innych obszarów Polski, która będzie zwiększać potencjał do tworzenia innowacji,
- Zwiększanie potencjału do wspólnego pozyskiwania środków na realizację kolejnych operacji z partnerami z innych obszarów LSR,
- Zwiększanie rozpoznawalności obszaru LSR,
- Propagowanie efektów operacji realizowanych w ramach wdrażania LSR.

Rozdział VIII. Plan działania

Proces wdrożeniowy LSR składać się będzie z naborów przeprowadzonych w dwóch okresach czasowych. W pierwszym okresie przypadającym do 30.06.2026 r. zaplanowano 5 naborów wniosków, w drugim okresie w latach 2026–2029 przewidziano 11 naborów wniosków. Plan działania został ustalony w sposób, który pozwoli najskuteczniej zrealizować zaplanowane trzy cele Lokalnej Strategii Rozwoju.

W celu C.1 „Poprawa jakości życia mieszkańców" zaplanowano w pierwszym okresie operacje związane z poprawą jakości infrastruktury publicznej oraz rozwojem przedsiębiorczości poprzez tworzenie lub rozwój istniejącej działalności gospodarczej. Ich realizacja ma pozwolić na poprawę dostępności infrastruktury, likwidację barier architektonicznych oraz zwiększenie dostępności usług dla mieszkańców i utworzenie nowych miejsc pracy. W drugim okresie przeprowadzone będą dwa nabory w ramach projektów grantowych związanych z aktywizacją i integracją mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb grup w niekorzystnej sytuacji. Uzupełnieniem dla tych działań będzie operacja własna mająca na celu ożywienie świetlic wiejskich.

Cel C.2 „Wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych" realizowany będzie w pierwszym okresie poprzez operację własną, która pozwoli na określenie możliwości wykorzystania istniejących zasobów znajdujących się na terenie objętym LSR w celu utworzenia sieciowego produktu turystycznego – EKOmuzeum na terenie każdej gminy. Po opracowaniu tych koncepcji zrealizowany zostanie nabór ze środków EFRR związany z powstawaniem, przebudową lub modernizacją niekomercyjnej infrastruktury turystycznej. Na drugi okres, przypadający na lata 2026–2029 zaplanowano nabór związany z rozwojem przedsiębiorczości poprzez tworzenie lub rozwój istniejącej działalności gospodarczej w zakresie tworzenia lub zwiększania palety usług okołoturystycznych przy powstałych atrakcjach. Dopełnieniem i zwieńczeniem wymienionych działań będą wydarzenia marketingowe obejmujące m.in. udział w targach, promocję produktów i usług lokalnych, wydawnictwa promocyjne, co pozwoli na rozwiązanie problemu niezadowalającej oferty turystycznej obszaru, realizowane jako operacja własna, projekt grantowy i międzynarodowy projekt partnerski. Pobudzą one rozwój obszaru LGD, zwiększą zaangażowanie przedsiębiorców i mieszkańców oraz zachęcą potencjalnych turystów do spędzenia czasu w tych miejscach.

Na pierwszy okres, t.j. do 30.06.2026 r, przewidziano w celu C.3 „Inteligentne społeczeństwo" przeprowadzenie tylko przedsięwzięć koncepcyjnych w ramach projektu grantowego Smart village. W następnym okresie przewidziano 4 nabory. Kontynuowana będzie realizacja przedsięwzięcia Smart village poprzez wsparcie wdrożenia niektórych elementów opracowanych wcześniej koncepcji. Pozostałe operacje związane będą ściśle z działaniami mającymi na celu wzmocnienie trzeciego sektora – przeprowadzone zostaną dwa nabory grantów. Kapitał społeczny obszaru wzmocniony będzie dodatkowo poprzez operację własną mającą na celu utworzenie inkubatora NGO.

Plan działania należy uznać za racjonalny i adekwatny, gdyż zaplanowano go w sposób gwarantujący spełnienie celów i założeń zawartych w LSR. W początkowej fazie harmonogramu przedsięwzięto środki na tworzenie koncepcji, budowanie i zwiększanie potencjału terenu poprzez poprawę infrastruktury publicznej i dostępności usług a co za tym idzie zwiększenie się liczby nowych miejsc pracy. Następnie zaplanowano budowę i rozwój infrastruktury turystycznej oraz promocję obszaru i wzmacnianie kapitału społecznego. Kolejne lata to zwiększony marketing obszaru, integracja i aktywizacja mieszkańców terenu LGD a także rozwój działalności gospodarczej w zakresie turystyki bazujący na poprzednim okresie. Kompleksowe podejście do rozwoju lokalnego, wykorzystujące zasoby obszaru i potencjał mieszkańców pozwoli na spełnienie założonych wskaźników, a co za tym idzie – zniwelowanie problemów zgłaszanych przez lokalną społeczność. Harmonogram realizacji celów – osiągania wskaźników, zobrazowany został w szczegółowym Planie działania dla każdego celu, który znajduje się w załączniku nr 2 do LSR.

Rozdział IX. Plan finansowy

Realizacja celów Lokalnej Strategii Rozwoju będzie finansowana ze środków dwóch Funduszy Europejskich:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027,
2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027.

Liczba ludności na obszarze LGD według stanu na 31 grudnia 2020 r. wynosiła 74 602 osób. Na tej podstawie określono wysokość budżetu LSR, który równy jest maksymalnej możliwej do uzyskania kwocie pomocy. W ramach PS WPR zaplanowano środki na wdrażanie LSR w wysokości **2 250 000 euro** oraz środki na zarządzenie LSR w wysokości **512 500 euro**. Na wdrażanie LSR zostanie dodatkowo przeznaczone **250 457 euro** w ramach EFRR. Łączny budżet LSR to **3 012 957 euro**.

W budżecie LGD „Białe Ługi" na działania infrastrukturalne przeznaczono **1 008 257 euro**. Znaczną część budżetu komponentu PS WPR – 33,70 % czyli **757 800 euro** planuje się przeznaczyć na operacje związane z budową/przebudową infrastruktury publicznej a z komponentu EFRR **250 457 euro** na infrastrukturę turystyczną. Wydatki te uzasadnione są przeprowadzoną diagnozą potrzeb, która wskazała na brak zadawalającej oferty dla mieszkańców i turystów.

Budżet LSR uwzględnia również wsparcie dla osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, które w LSR zostały zdefiniowane jako osoby poszukujące zatrudnienia. W związku z tym na tworzenie miejsc pracy przeznaczonych zostanie 565 000 euro. W ramach konkursów ogłaszanych na tworzenie i rozwój działalności gospodarczej wsparcie otrzyma co najmniej 8 beneficjentów z branży turystycznej, z racji wagi turystyki w rozwoju regionu i dedykowanego w tym kierunku przedsięwzięcia. W ramach ogłaszanych konkursów premiowane będą branże określone jako istotne dla rozwoju obszaru, więc nie wyklucza się, iż w konkursie dedykowanym dla wszystkich rodzajów działalności (10 wspartych podmiotów) również znajdą się te z zakresu turystyki. W zakresie tworzenia miejsc pracy zaplanowano łącznie wsparcie dla 18 operacji polegających na założeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa. Należy również zwrócić uwagę, że Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" podejmie starania o pozyskanie dodatkowych funduszy na udzielenie wsparcia osobom poszukującym zatrudnienia, o czym będzie mowa w dalszej części opisu.

Budżet przeznaczony na operacje własne wynosi blisko 18 % budżetu na wdrażanie z PS WPR, czyli **400 000 euro**. Zaplanowano 4 projekty własne, w tym jeden zakładający organizację wydarzeń promujących obszar poprzez wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, drugi aktywizujący mieszkańców w istniejących świetlicach, powstałych na obszarze LGD w poprzednich okresach programowania inicjatyw LEADER, a jeszcze inny wspomagający trzeci sektor poprzez utworzenie inkubatora NGO. W pierwszej kolejności realizowana będzie jednak operacja własna, mająca na celu opracowanie koncepcji EKOmuzeów na obszarze wszystkich gmin członkowskich LGD i przygotowanie podstaw do stworzenia sieciowego produktu turystycznego.

Wsparcie w ramach wdrażania LSR udzielone zostanie także osobom młodym do 25 roku życia oraz seniorom (osobom w wieku ponad 60 lat). Ich potrzeby zostały uwzględnione w przedsięwzięciach zaplanowanych w celu nr 1 (Poprawa jakości życia mieszkańców), których łączny budżet **wynosi 997 800 euro**.

W celu aktywizacji mieszkańców oraz organizacji pozarządowych zaplanowano ponad 16 % budżetu na wdrażanie z PS WPR – **364 000 euro** na projekty grantowe. Przewidziano do realizacji 6 projektów grantowych w tym jeden dedykowany opracowaniu koncepcji inteligentnych wsi. Zaplanowano osobne projekty dla działań inwestycyjnych i działań „miękkich". W celu ułatwienia wdrażania LSR, poziom dofinansowania dla operacji w ramach projektów grantowych będzie wynosił 100 %. Dodatkowo w kryteriach wyboru operacji zakłada się premiowanie operacji, w ramach których beneficjenci gwarantują udział partnerów.

Dokładny podział środków zaprezentowany został w załączniku 3 do LSR (Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i zarządzanie LSR) oraz w załączniku nr 4 (Plan finansowy).

Kryteria oceny (rozdział VII), Plan działania (rozdział VIII, załącznik 3) oraz Plan finansowy (załącznik 4) zaplanowane zostały tak, aby w możliwie jak największym stopniu przyczyniały się do niwelowania zdiagnozowanych problemów obszaru i jego mieszkańców.

W pierwszym okresie realizacji LSR, tj. do 30.06.2026 r zaplanowano zakontraktowanie środków na wdrażanie LSR z komponentu PS WPR w wysokości **1 195 000 euro** co stanowi **47,79 %** budżetu, a łączne ze środkami EFRR poziom kontraktacji środków wyniesie **1 445 457 euro,** czyli **57,81 %** całości budżetu na wdrażanie LSR. Łącznie budżet na Wdrażanie LSR wynosi **2 500 457 euro.**

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków na realizację LSR. Oczekuje się, że zasilą one dwa istotne obszary tematyczne: ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wsparcie osób w niekorzystnej sytuacji. Jeśli chodzi o ten pierwszy obszar, to LGD „Białe Ługi" będzie poszukiwało dodatkowych funduszy na rozwijanie dziedzictwa kulturowego. Działania te będą komplementarne wobec przedsięwzięć zaplanowanych w celu nr 2. Potencjalnym źródłem finansowania jest tu program dotacyjny „Wspólnie dla dziedzictwa" realizowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

W zakresie wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji oraz osób młodych i seniorów planuje się pozyskanie środków z następujących źródeł:

- Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.
- Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 9: Usługi społeczne i zdrowotne, cel szczegółowy (k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej.
- Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, Priorytet 8: Edukacja na wszystkich etapach życia, cel szczegółowy (g) Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych , lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej.

Uzasadnienia dla planów pozyskania finansowania z Europejskiego Funduszu + jest diagnoza potrzeb zaprezentowana w rozdziale IV oraz opis ludności zawarty w rozdziale II. Wskazują one na duży stopień spójności potrzeb mieszkańców obszaru LGD „Białe Ługi" z celami Programu Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027.

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja

Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi" i wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju będzie monitorowane i poddawane ewaluacji. Monitoring w tym kontekście jest procesem, który polega na systematycznym kontrolowaniu postępów w realizowaniu LSR i samego funkcjonowania LGD. Ewaluacja natomiast to ocena jakości podejmowanych działań, w tym ich skuteczności, efektywności, trafności, użyteczności i trwałości.

Podstawowym celem monitoringu i ewaluacji jest w ten sposób podnoszenie jakości i efektywności prowadzonych przez LGD działań. Polegać to będzie w dużej mierze na analizowaniu przyczyn rozbieżności między zaplanowanymi a rzeczywistymi efektami działań i w rezultacie nanoszenie poprawek i zmian. Monitoring i połączony z nim system ewaluacji pozwolą wyeliminować problem dezaktualizacji celów i założeń Lokalnej Strategii Rozwoju, które mogą się pojawić wskutek m.in. zmian prawodawstwa czy też innych okoliczności mogących mieć wpływ na podejmowanie przez beneficjentów działań w ramach LSR.

Same procedury monitoringu i ewaluacji oparto na doświadczeniach zebranych w trakcie realizowania poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju. Za podstawę uznano transparentność, co związane jest z udostępnianiem informacji na temat postępów wdrażania LSR wszystkim zainteresowanym. Istotnym aspektem jest także włączanie zróżnicowanych aktorów w ocenę funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania. Kluczowa jest więc też dwustronność, czyli przekazywanie komunikatów do lokalnej społeczności i pozyskiwanie informacji zwrotnych. Bazą do działania jest w tym przypadku plan komunikacji.

Bardzo ważnymi elementami opracowanego systemu monitoringu i ewaluacji są wskaźniki produktu, które przypisano do przedsięwzięć oraz wskaźniki rezultatu, które przypisano do celów strategii. Zestaw wskaźników (szeroko omówiony w rozdziale 6) opracowano wraz z przedstawicielami lokalnej społeczności (o czym była mowa w rozdziale 3). Warto podkreślić, że w przypadku wskaźników rezultatu podstawą było dążenie do tego, by zastosowane miary były jak najbardziej zgodne z tymi, które zostały określone w ramach PS WPR. Dzięki temu możliwe jest mierzenie postępów w realizacji LSR, ale także wartością dodaną jest w tym przypadku spójność z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.

Opis procesu monitorowania realizacji LSR

Dane niezbędne do monitorowania działalności LGD będą pochodziły z kilku źródeł. Będą to między innymi informacje pozyskane z badań ankietowych, raportów z warsztatów refleksyjnych, ale też wykorzystywany będzie formularz kontaktowy umieszczony na stronie internetowej. Poniższa tabela przedstawia elementy podlegające monitorowaniu i sposób pozyskiwania danych niezbędnych do jego przeprowadzenia.

Elementy podlegające monitorowaniu	**Źródła danych**
Poszukiwanie nowych sposobów działania	Nabór fiszek z pomysłami na działania (IV kwartał każdego roku realizacji LSR)
Zgłaszane propozycje zmian w LSR oraz usprawnień w funkcjonowaniu LGD	Formularz kontaktowy na stronie internetowej
Wskaźniki planu komunikacji	Statystyki stron internetowych, dokumentacja fotograficzna, zestawienia wyników badań ankietowych, ewidencja doradztwa w biurze LGD, raporty z warsztatów refleksyjnych
Wskaźniki produktu i rezultatu	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD

Zgodność realizacji działań i naborów z przyjętym harmonogramem	Dane własne LGD
Postęp finansowy w realizacji LSR	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD
Badanie ankietowe mieszkańców	Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co dwa lata w I kwartale najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego, pierwsze w 2025 roku).
Efektywność doradztwa	Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co roku w I kwartale każdego roku realizacji LSR, najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego), ewidencja doradztwa w biurze LGD

Tabela 36. Monitoring wdrażania LSR.

Zakres monitorowanych zjawisk jest także bardzo szeroki. Ma to związek z rozbudowanym systemem wskaźników, który mierzy precyzyjnie postęp rzeczowy realizacji LSR. Inną przyczyną są ambitne cele planu komunikacyjnego, wśród których wymienić trzeba:

1. wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa,
2. wzmocnienie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami,
3. animowanie społeczności do wdrażania innowacji,
4. aktywizację ludzi młodych,
5. informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań,
6. wzmacnianie efektów realizacji LSR.

Każdy z wymienionych celów posiada przypisane konkretne działania i wskaźniki. Monitorowanie realizowania planu komunikacji daje możliwość zebrania informacji dotyczących sposobu zarządzania procesem wdrażania i wprowadzania w razie potrzeby korekt. Dane pozyskane w ramach monitoringu będą podstawą do przeprowadzenia badania ewaluacyjnego.

Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja

Ewaluacja jest niezbędna do właściwej realizacji LSR i prawidłowego funkcjonowania LGD „Białe Ługi". Badania ewaluacyjne LGD „Białe Ługi" będą miały charakter wewnętrzny i zewnętrzny.

Ewaluacja wewnętrzna działań realizowanych przez LGD „Białe Ługi" prowadzona będzie w formie warsztatów refleksyjnych. Zaplanowano go na początek każdego roku kalendarzowego. Głównym celem będzie analiza procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, a uczestnicy będą mogli uzyskać informacje na temat działalności LGD i postępów we wdrażaniu LSR. Dokonana zostanie w ten sposób ocena efektów i zmian, jakie zachodzą na obszarze LGD. Bazą do dyskusji będą przygotowane i udostępnione wcześniej dane z monitoringu (powinny być one przekazane co najmniej trzy dni przed spotkaniem osobom zgłaszającym chęć udziału). W realizacji warsztatów refleksyjnych uwzględnione zostaną zasady inkluzywności i transparentności. Oznacza to, iż uczestnikami mogą być wszyscy zainteresowani, a informacja o miejscu i terminie warsztatu refleksyjnego zostanie podana do publicznej wiadomości. Ewaluacji wewnętrznej podlegać będzie wiele elementów. Ich opis zaprezentowano w poniższej tabeli.

Opis elementów podlegających ewaluacji wewnętrznej	
Postępy w realizacji LSR	• Rzeczowa realizacja LSR • Finansowa realizacji LSR • Realizacja planu działania
Jakość składanych w naborach propozycji operacji	• Jakość wniosków w poszczególnych zakresach tematycznych LSR • Wpływ jakości wniosków na osiąganie celów LSR • Działania zapewniające właściwą jakość wniosków
Kryteria wyboru operacji	• Praktyka stosowania kryteriów wyboru przez organ decyzyjny • Jednoznaczność i obiektywność kryteriów • Wątpliwości odnośnie do kryteriów zgłaszane przez wnioskodawców
Zgodność zakresu realizacji operacji z faktycznymi potrzebami mieszkańców obszaru	• Zmiany w sytuacji społeczno-gospodarczej, które mogą mieć wpływ na dezaktualizację LSR • Zróżnicowanie potrzeb pomiędzy gminami • Efekty realizowanych projektów
Trafność stosowanych wskaźników realizacji LSR i planu komunikacji oraz rzetelność danych zbieranych w ramach monitoringu	• Sposób pomiaru wartości wskaźników • Stosowane źródła danych • Jakość pozyskiwanych danych
Procedury naboru wniosków	• Praktyka stosowania procedur wyboru • Uwagi odnośnie do procedur zgłaszane przez beneficjentów
Działalność biura LGD	• Działania animacyjne • Doradztwo dla wnioskodawców i beneficjentów • Realizacja planu komunikacji
Zgłaszane przez członków Stowarzyszenia oraz innych mieszkańców obszaru propozycje zmian w działalności LGD	• Propozycje nowych kierunków działań • Funkcjonowanie organów LGD

Tabela 37. Ewaluacja wewnętrzna wdrażania LSR.

Charakter ewaluacji wewnętrznej sprawia, iż w spotkaniach muszą wziąć udział pracownicy biura LGD, członkowie Rady i Zarządu LGD oraz mieszkańcy obszaru. Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi" będzie czynić starania, by w warsztatach wzięli też udział przedstawiciele grup interesów sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego.

Zaproszeni zostaną również beneficjenci, przedstawiciele samorządu województwa i innych Lokalnych Grup Działania.

Efektem warsztatów refleksyjnych będzie raport udostępniany członkom LGD i wszystkim osobom zainteresowanym. Zawierać on będzie szczegółowe rekomendacje dotyczące ewentualnych zmian w funkcjonowaniu Lokalnej Grupy Działania, zarządzania realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju i nowych kierunków działań. Za przeprowadzanie warsztatów refleksyjnych odpowiedzialny będzie Zarząd LGD, który ma możliwość zlecania koniecznych działań pracownikom LGD. Samo prowadzenie warsztatów refleksyjnych i przygotowywanie raportu mogą natomiast zostać powierzone zewnętrznym podmiotom.

Ewaluacja zewnętrzna, będąca kompleksową oceną procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, zostanie przeprowadzona jednokrotnie. Planowany termin to rok 2028. Przeprowadzenie ewaluacji zostanie powierzone wyspecjalizowanym podmiotom zewnętrznym (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd LGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców. Niezbędne będzie spełnienie dwóch podstawowych wymagań. Po pierwsze, wykonawca musi przedstawić udokumentowane doświadczenie w realizowaniu minimum dwóch badań ewaluacyjnych programów współfinansowanych z środków publicznych (jedno powinno dotyczy rozwoju obszaru wiejskich). Minimalna wartość każdego z dwóch badań potencjalnego wykonawcy powinna stanowić co najmniej wartość ¾ kwoty, którą LGD zamierza przeznaczyć na realizację przedmiotowego badania. Po drugie, musi dysponować zespołem składającym się z co najmniej trzech ekspertów, w tym kierownika badania (posiadającego doświadczenie w koordynowaniu badań ewaluacyjnych), eksperta posiadającego doświadczenie w realizowaniu badań jakościowych i ilościowych oraz eksperta posiadającego doświadczenie w realizowaniu badań o charakterze społeczno-gospodarczym.

Ewaluacji zewnętrznej podlega wiele elementów. Ich opis zaprezentowano w poniższej tabeli.

Opis elementów podlegających ewaluacji zewnętrznej	
Realizacja celów LSR	• Stopień osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu
Wpływ procesu realizacji LSR na kapitał społeczny	• Zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne • Zaufanie w lokalnej społeczności • Potencjał do współpracy, usieciowienie organizacji z obszaru LGD
Rozwój przedsiębiorczości	• Wpływ realizacji LSR na rozwój przedsiębiorczości • Sytuacja w branżach szczególnie istotnych z perspektywy celów LSR • Udział przedsiębiorców w działaniach na rzecz rozwoju obszaru LGD
Turystyka	• Lokalny potencjał w zakresie turystyki • Jakość oferty kierowanej do turystów • Obserwowane zmiany w nasileniu ruchu turystycznego • Wpływ turystyki na lokalną gospodarkę i jakość życia mieszkańców
Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze	• Działania na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego • Ocena zrównoważenia sposobu zarządzania dziedzictwem

Wsparcie dla grup w niekorzystnej sytuacji	• Trafność przyjętej definicji grup osób w niekorzystnej sytuacji • Wpływ realizacji LSR na poziom wykluczenia społecznego na obszarze LGD • Jakość wsparcia kierowanego do grup w niekorzystnej sytuacji • Włączenie osób w niekorzystnej sytuacji w proces realizacji LSR
Innowacyjność	• Trafność przyjętej definicji innowacyjności na obszarze LGD • Jakość wsparcia udzielonego podmiotom realizującym innowacyjne operacje • Ocena rzeczywistego poziomu innowacyjności zrealizowanych operacji
Stan wewnętrznego partnerstwa	• Inkluzywność Stowarzyszenia • Reprezentatywność organów LGD • Aktywność członków Stowarzyszenia.
Ocena funkcjonowania LGD	• Sposób zarządzania procesem realizacji LSR • Realizacja planu komunikacji • Skuteczność i efektywność działań aktywizacyjnych
Ocena procesu wdrażania	• Komplementarność realizowanych operacji • Stosowanie procedur naboru wniosków • Kryteria wyboru operacji • Efektywność doradztwa w biurze LGD
Wartość dodana podejścia LEADER	• Współpraca LGD z innymi organizacjami na obszarze • Aktywizacja lokalnej społeczności • Rozwój partnerstwa • Pozyskiwanie dodatkowych środków na realizację celów LSR • Powstawanie nowych organizacji pozarządowych i profesjonalizacja istniejących • Działania w partnerstwie podejmowane przez podmioty z obszaru LGD

Tabela 38. Ewaluacja zewnętrzna wdrażania LSR.

Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych

Wyniki monitoringu i ewaluacji funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Białe Ługi" będą miały niewątpliwie wpływ na działalność LGD i sam proces wdrażania LSR. Zgromadzone dane będą wykorzystywane przez organy Stowarzyszenia do podejmowania bieżących decyzji i optymalizacji realizowanych procesów. Monitoring i ewaluacja będą miały także pozytywny wpływ na rozwój partnerstwa na obszarze LGD.

Organem odpowiedzialnym za nadzorowanie monitoringu jest Zarząd Stowarzyszenia. Wszystkie dane dotyczące poszczególnych elementów podlegających monitoringowi będą gromadzone i aktualizowane na bieżąco (ich aktualność także będzie kontrolowana przez Zarząd LGD). Dane z monitoringu będą wykorzystywane w sprawozdaniach, których wykonywanie jest obowiązkiem Lokalnej Grupy Działania, a następnie poddawane szczegółowej analizie i ocenie w trakcie corocznych warsztatów refleksyjnych.

Rezultatem ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej będzie natomiast opracowanie raportu. Istotnym jego elementem będą rekomendacje, a za ich wdrożenie odpowiadać będzie Zarząd LGD. Same rekomendacje powinny ściśle odnosić się do pomysłów dotyczących kierunków prowadzonej działalności i usprawnień zgłaszanych przez mieszkańców obszaru. Sugestie te będą zbierane w ramach realizowania planu komunikacji i wykorzystywane w trakcie prowadzenia monitoringu i ewaluacji.

Spis literatury

1. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.
2. Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Przyrody.
3. Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027.
4. Lokalna Strategia Rozwoju Kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2021 LGD „Białe Ługi".
5. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027.
6. *Podręcznik monitoringu i ewaluacji lokalnych strategii rozwoju* (2017) , Joanna Abramowicz, Andrzej Gołoś, Izabela Grabowska, Agnieszka Haber, Tomasz Kupiec, Bartosz Ledzion, Agata Rauzer, Ego Lider Ewaluacji.
7. *Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014- 2020*, Materiał zredagowany w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie wyników prac Zespołu Roboczego ds. Opracowania Zakresu Lokalnych Strategii Rozwoju przy Grupie tematycznej ds. Podejścia Leader, Warszawa 2015 Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane.
8. Raport z ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanego przez Społeczność za lata 2016-2022 LGD „Białe Ługi".
9. Strategia Rozwoju Gminy Bogoria na lata 2009 - 2020
10. Strategia Rozwoju gminy Daleszyce na lata 2012-2020
11. Strategia Rozwoju Gminy Pierzchnica na lata 2015-2022
12. Strategia Rozwoju Gminy Szydłów na lata 2016 – 2023
13. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Chmielnik na lata 2016-2020 z perspektywą do roku 2022
14. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Staszów na lata 2015 – 2025
15. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2030+.
16. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Raków na lata 2016 – 2020

Załącznik nr 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Poprawa jakości życia mieszkańców	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
757 800	P.1.1. Poprawa dostępności infrastruktury publicznej	Mieszkańcy obszaru, osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
140 000	P.1.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji	Mieszkańcy, osoby w niekorzystnej sytuacji, przedstawiciele NGO, przedstawiciele JST	Projekt grantowy
100 000			Konkurs z udziałem operacji własnej LGD
325 000	P.1.3. Rozwój usług dla mieszkańców obszaru LGD	Przedsiębiorcy, mieszkańcy obszaru	Konkurs

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
100 000	P.2.1. EKOmuzea: tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych	Mieszkańcy, przedstawiciele JST, przedstawiciele NGO, Turyści, mieszkańcy, przedsiębiorcy	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD
250 457 EFRR, 70 000 EFRROW			Projekt grantowy
240 000			Konkurs
15 000	P.2.2. Promocja obszaru w tym produktów i usług lokalnych	Mieszkańcy, turyści	Konkurs na międzynarodowy projekt partnerski
100 000			Konkurs z udziałem operacji własnej LGD

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Inteligentne społeczeństwo	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
14 000	P.3.1. Inteligentna wieś	Mieszkańcy, sołtysi, przedstawiciele NGO	Projekt grantowy
148 200			Konkurs
140 000	P.3.2. Wzmocnienie potencjału sektora społecznego	Mieszkańcy, przedstawiciele NGO	Projekt grantowy
100 000			Konkurs z udziałem operacji własnej LGD

Załącznik nr 2: Plan działania

CEL	Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		PROGRAM
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1	Poprawa jakości życia mieszkańców													
Przedsięwzięcie P.1.1	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej	0	0	7 sztuk	100	7 sztuk	100	7 sztuk	100	7 sztuk	100	7 sztuk	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2	Liczba wydarzeń	0	0	0	0	0	0	15 wydarzeń	100	15 wydarzeń	100	15 wydarzeń	100	PS WPR
	Liczba podmiotów, objętych wsparciem	0	0	0	0	0	0	0	0	7 podmiot-ów	100	7 podmiot-ów	100	PS WPR
	Liczba świetlic objętych wsparciem	0	0	0	0	0	0	20 świetlic	100	20 świetlic	100	20 świetlic	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.3	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0	0	10 operacji	100	10 operacji	100	10 operacji	100	10 operacji	100	10 operacji	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób.	0		2000 osób		2000 osób		2000 osób		2000 osób		2000 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2.(1)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba	0		0		0		500 osób		500 osób		500 osób		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.2.(2)	osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.	0		0		0		0		500 osób		500 osób		
Wskaźnik rezultatu W.1.2.(3)		0		0		0		500 osób		500 osób		500 osób		
Wskaźnik rezultatu W.1.3.	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy	0		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		10 miejsc pracy		PS WPR

CEL	Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		PROGRAM
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.2	Wykorzystanie lokalnych zasobów turystycznych i kulturowych													
Przedsięwzięcie P.2.1	Liczba wydarzeń	0	0	10 wydarzeń	100	10 wydarzeń	100	10 wydarzeń	100	10 wydarzeń	100	10 wydarzeń	100	PS WPR
	RCO080 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0	0	1 strategia	100	1 strategia	100	1 strategia	100	1 strategia	100	1 strategia	100	FEW
	RCO077 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0 obiektów	0	7 Obiektów	100	7 Obiektów	100	7 Obiektów	100	7 Obiektów	100	7 Obiektów	100	FEW
	Liczba wydarzeń	0	0	0	0	15 wydarzeń	100	15 wydarzeń	100	15 wydarzeń	100	15 wydarzeń	100	PS WPR
	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego lub rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0	0	0	0	0	0	8 operacji	100	8 operacji	100	8 operacji	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2	Liczba działań promocyjnych	0	0	0	0	0	0	5 działań promo-cyjnych	100	5 działań promo-cyjnych	100	5 działań promo-cyjnych	100	PS WPR
	Liczba wydarzeń					8 wydarzeń	100	8 wydarzeń	100	8 wydarzeń	100	8 wydarzeń	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1 (1)	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba	0		50 liczba osób		50 liczba osób		50 liczba osób		50 liczba osób		50 liczba osób		PS WPR

	osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.													
Wskaźnik rezultatu W.2.1. (2)	RCR077 Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem. Jednostka miary: osoby odwiedzające /rok	0		9000 liczba osób		9000 liczba osób		9000 liczba osób		9000 liczba osób		9000 liczba osób		FEW
Wskaźnik rezultatu W.2.1. (3)	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach	0		0		750 liczba osób		750 liczba osób		750 liczba osób		750 liczba osób		PS WPR

	operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.													
Wskaźnik rezultatu W.2.1. (4)	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy	0				0		8 miejsc pracy		8 miejsc pracy		8 miejsc pracy		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2 (1)	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego	0		0		0		100 liczba osób		100 liczba osób		100 liczba osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2 (2)		0		0		2000 liczba osób		2000 liczba osób		2000 liczba osób		2000 liczba osób		

	partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.													

CEL	lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		PROGRAM
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.3	Inteligentne społeczeństwo													
Przedsięwzięcie P.3.1	Liczba przygotowanych koncepcji inteligentnych wsi	0	0	14 strategii	100	14 strategii	100	14 strategii	100	14 strategii	100	14 strategii	100	PS WPR
	Liczba wdrożonych rozwiązań	0	0	0	0	7 rozwiązań	100	7 rozwiązań	100	7 rozwiązań	100	7 rozwiązań	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.2	Liczba wydarzeń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15 wydarzeń	100	PS WPR
	Liczba podmiotów objętych wsparciem	0	0	0	0	0	0	7 podmio-tów	100	7 podmio-tów	100	7 podmio-tów	100	PS WPR
	Liczba podmiotów objętych wsparciem	0	0	0	0	0	0	0	0	20 podmio-tów	100	20 podmio-tów	100	PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.3.1 (1)	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi. Jednostka miary: Liczba strategii.	0		14 Liczba wspieranych strategii inteligent-nych wsi		14 Liczba wspieranych strategii inteligent-nych wsi		14 Liczba wspieranych strategii inteligent-nych wsi		14 Liczba wspieranych strategii inteligent-nych wsi		14 Liczba wspieranych strategii inteligent-nych wsi		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1 (2)		0		0		7 Liczba wspiera-nych strategii inteligen-tnych wsi		7 Liczba wspiera-nych strategii inteligen-tnych wsi		7 Liczba wspiera-nych strategii inteligen-tnych wsi		7 Liczba wspiera-nych strategii inteligen-tnych wsi		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2. (1)	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.	0		0		0		0		0		750 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2. (2)	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba	0		0		0		350 liczba osób		350 liczba osób		350 liczba osób		PS WPR

	osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.													
Wskaźnik rezultatu W.3.2. (3)	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.	0		0		0		0		250 liczba osób		250 liczba osób		PS WPR

Załącznik nr 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	**Program/Fundusz**			**Środki ogółem (EUR)**
	PS WPR	**EFRR***	**EFS+***	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1. lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	**2 250 000**	**250 457**	**0**	**2 500 457**
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	**512 500**	**0**	**0**	**512 500**
Razem	**2 762 500**	**250 457**	**0**	**3 012 957**
*Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	2024-12-31		2025-12-31		2026-06-30		2026-12-31		2027-12-31		2028-12-31		2029-12-31	
	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wyko-rzystania budżetu LSR
EFRROW	0	0	1195000	53,11	1195000	53,11	1685000	74,89	2010000	89,33	2180000	96,89	2250000	100
EFS+	0	0	0	0			0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	250457	100			250457	100	250457	100	250457	100	250457	100
RAZEM	0	0	1445457	57,81	1445457	57,81	1935457	77,40	2260457	90,40	2430457	97,20	2500457	100